

Бу сонда:

Комсомол ҳаёти

Бўз педагогика билим юрти

талабалари ҳақида

фотоҳикоя

Шеърият

Мактуб (ҳикоя)

Фарғоналик ёшлар

меҳмонимиз

Аждаҳо билан юзма-юз

Аниқ фанлар академияси

ЁШ КЎЧ

2/1990

ISSN 0235—1277

Т. СТЕПАНОВА сурати.

«Бойчечаклар»

А. КУДРЯШОВ сурати

ДУСТАЛИК РИШТАСИДА МАРВАРИД ДОНА

ОСМОНИНГ ТИНЧ БУЛОКИН ГУЗАЛ ФАРҒОНА

Фарғонанинг нашъаси бор, баҳри бор,
Ҳосили мўл қанча район, шаҳри бор,

Тоғу адр кўксиди гуллоласи,
Дарёсиди, сойида шалоласи,
Сувлари шўх, ўзлари шўх халқи бор,

Ҳосил учун бой ери, тўқ халқи бор,
Қадри баланд нарса нима: шунга бой,

Нефть, кўмир, меваю олтинга бой,
Боғларининг ҳусни — чаман

гуллари,
Гул шоҳида яллаци булбуллари,

Ғазалхон шоиримиз Собир Абдулла қаламига мансуб, бундан салкам ярим аср муқаддам битилган ушбу манзумани ўқиб, беихтиёр Фарғонанинг бугунги куни билан таққослай бошлайсан киши.

1990 йилги Фарғона нимаси

билан эсда қолади? Фарғона ярим аср ичида нима топди-ю нима йўқотди?

Бу савол шуурда ғужғон ўйнар экан унинг жавоблари пўртана мисол жунбуш кўтаради. Ўтган йилги қонли воқеалар ёдга тушади. Хайрият, мудҳиш кунлар узоққа чўзилмади — фарғоналикларнинг ўзбекона бағрикенглиги, инсонийлиги устивор келди. Бироқ, биродар месҳети туркларига рўпара қилиб қўйган муаммолар — турмуш машаққатларига барҳам берилгани йўқ. Балки барҳам берила бошланди, холос.

Юрт тинч, эл хотиржам жойда соғлом меҳнат, соғлом ижод қайнади. Кўндаланг турган муаммолар қадам-бақадам бартараф этилаверади. Ана шундай инти-

лиш ҳаммавақт рўшноликка етаклайди.

Фарғона — бугун шундай яшамокда!..

«Еш куч»нинг жуда кўп муштарийлари Фарғона вилоятида. Махсус саҳифалар берилишининг боиси ҳам шунда. Шоир шеърлари, адиба ҳикояси, олим мақоласи, журналист суҳбати билан журналимиз меҳмони. «Еш куч» саҳифалари фарғоналик муштарийлар учун ҳамиша мунтазир. Шу галда ажратилган саҳифаларни кўп ўрнида кўрасизлар, фарғоналик азизлар! Булар — бизнинг бундан кейинги қизғин мулоқотларимиздан бир мужда, холос!

Фарғонага бағишланган саҳифалар билан журналнинг 18—24-бетларида танишасиз.

АҚЛ-ИДРОКДАГИ ИНҚИЛОБ

Ҳар бир авлод ўз ҳаётининг бош масаласини ҳал қилган. Бизга қайта қуриш даври тўғри келди. Бугунги ёшлар, шак-шубҳасиз, ўзгаришларнинг асосий таянч нуқтасидир.

Ҳозирги кунда ўзини шу жамиятнинг аъзоси деб билган ҳар бир инсон аввало ўз-ўзини қайта қурмоғи, ўз ўрнини билмоғи керак.

Мен дастлаб меҳнат фаолиятимни мактабда, пионервожатийликдан бошлаганман. Уша ердан Орджоникидзе район комсомол кўмитасининг биринчи котибаси лавозимига сайландим. У вақтларда ҳамма кўрсатмалар юқоридан бериларди. Менинг номзодимни таклиф этишганда уч ойгача розилик беришмаган. Районда ишлаб юрган пайтимда Олий комсомол мактабига қабул эълон қилинди. Билимимни ошириш учун ҳужжатларимни тайёрлаб, конкурсда қатнашдим ва Олий комсомол мактабига қабул қилиндим. Мендаги қайта қуриш ана шу йилларда бошланди. Янгича муҳит, талабчан вазият мени ўзгаришга мажбур қиларди. Уша ердан ўтган даврга назар ташлаб, район комсомол комитетининг котибаси бўлиб ишлаган пайтимдаги ночор аҳволимни ҳис қилдим. Яъни мен юқоридан буйруқ кутиб, ўша кўрсатмаларнинг қули эдим холос. Олий мактаб ўзлимни англашга ёрдам берди. Ўзимга ишонч уйғотди. Сенга атрофингдагилар ҳурмату эътиқод билан қараса ўзингни ҳар қандай шахсий иқир-чиқирлардан, пулу бойликдан устун ҳис қиласан. Яъни улкан механизмнинг бир бўлаги эканлигингни сезиб, бу билан фахрланиш ҳисси уйғонади. Бундай пайтлари комсомол сени қаерга ва қандай ишга юбормасин, бутун ақл-идрокингни ўшанга сарф этасан. Уқишдан қайтганимда партиямизнинг машҳур XVI пленуми бўлиб ўтган, қайта қуришнинг илк шабадаси эса бошлаган кезлар эди. Уша пайтда ҳақгўй шоирларимиз ҳам бу пленумга бағишлаб шеърлар ёзишган эди. Дастлаб мен комсомол Марказий Кўмитасида бўлим бошлигининг ўринбосари, кейинчалик бўлим бошлиғи бўлиб ишладим. Лекин у ерда ўзимни одамлардан узилиб қолгандай ҳис қилардим. Ҳамма иш телефон аппаратлари ёрдамида бажариларди, топшириқлар олинарди. Эҳтимол, шунинг учун ҳам у ерда кўника олмадим. Кўп ўтмай, шаҳар комсомол кўмитасига, ўқувчи ёшлар билан ишлаш бўлимига ўтдим. Фикримча, ҳар бир инсон ўз ўрнини билиши, қаерда элу халққа фойдаси кўп тегса ўша ерда ишлаши керак.

Ўқувчи ёшлар билан ишлаш қизиқарли. Бу ерга комсомоллар тез-тез ёрдам сўраб келиб туради. Нафақат ёшлар балки катталар — собиқ комсомоллар ҳам. Яқинда бир киши уй-жой масаласи бўйича кўмак сўраб келибди.

— Ҳатто халқ контроли комитетига ҳам ишонмай сизларга келдим, комсомолчасига ҳал қилинганлар, дейди. Бу эса комсомолга ишонч йўқолмаганини билдиради. Албатта, биз у одамга ёрдам бердик. Комсомол амалга оширган муваффақиятли ишлардан бири Афғонистонда ҳалок бўлган байналмилалчи жангчилар учун ёдгорлик ўрнатиш ишининг якунланиш арафасида турганлигидир. Узоқ тортишувлардан кейин бу ёдгорлик ҳайкали офицерлар уйининг ортидаги хиёбонда қад кўтарилган бўлди. Биз энг яхши асарлар учун икки марта конкурс ўтказдик. Шуларда иккита иш танлаб олинди. Энди байналмилалчи жангчиларнинг розилиги билан улардан бирини танлашимиз керак.

Мен чамаси 3500 йил аввал яшаган фараонлардан бирининг қабридан қуйидаги ёзувни топганлари ҳақида ўқиган эдим: «Ёшлар кулоқсиз ва катталарни ҳурмат қилмай қўйдилар, урф-одатларини тан олмаяпти...»

Бу авлодлар орасида тушунмовчиликнинг мавжудлигидан далолат беради.

Комсомол номига бўлган айблар рўйхати ҳозирги кунга келиб ҳам камайгани йўқ. Аммо келинг, ўйлаб кўрайлик, авлодлар ўртасидаги айнан шу тушунмовчилик тарбия нуқтаси сифатида кўрилганлигига хизмат қилиб келган ва ҳозир ҳам хизмат қилаётган эмасмикан? Ёшларнинг ҳар бир ҳаракати ижтимоий активлигининг кўринишлари оралиб, турли хил тўсиқларга дуч келарди. Бу қаршиликларни истаганча турлаш мумкин: қоғозбозлик, ҳаққий иқтисодий ҳаракатларнинг йўқлиги. Гап бу тўсиқларнинг миқдоридан эмас, балки маъносидадир. Бу шунга олиб келдики, ёшларнинг у билан бўлган курашида ижтимоий тажрибасининг камлиги туфайли салбий туйғу, расмий органларга ишонсизлик ҳисси пайдо бўлди.

Турли хил фикрлар мавжудки, гўё комсомол ўз-ўзини емириб бўлди, у фақат 30-йилларда керак эди. Бу ҳақда ВЛКСМ МК қошидаги Олий комсомол мактаби илмий текшириш марказининг ходими ўртоқ Галанан ҳам ёзган эди.

Сураткаш А. Кудряшов

Мен ўн йилдан бери комсомолдаман. Ҳозирги пайтда бу ташкилотда ишлаш ҳар қачонгидан кўра қизиқарлироқ бўлмоқда, чунки жамият ҳаётида рўй бераётган ўзгаришлар комсомолга янги йўллар очиб бермоқда. Ўзингиз кўриб турибсиз, бугуннинг ўзида комсомол кўмиталари «юқоридан» кўрсатма кутмай ва қандайдир сеҳрли таёқча таъсиридан эмас, балки вақт талабига кўра ёшлар хўжалик ҳисобидаги бирлашмаларни тузмоқдалар, бу билан ўз ташкилотларининг моддий базасини мустаҳкамламоқдалар. Барча институт ва техникум комсомол ташкилотларида ўз-ўзини бошқариш, олий ва ўрта махсус таълимни қайта қуриш

масалалари кўтарилмоқда. Корхона комсомол кўмиталари ёшларнинг иқтисодий ўқишида ўзларининг ишларини сезиларли даражада активлаштирдилар. Ҳозирги кунда бу ташкилотларнинг олиб бораётган ишлари сафларнинг ўсишида эмас, уларнинг ҳаракати, муаммоларни ҳал қила олишдаги жонбозлигида, андозаси бўлмаган иш формаларини топиш ва қўллашида. Фақат, кўриб турибмизки, ҳамон кўп муаммолар сақланиб қолмоқда. Ёшлар катта қийинчилик билан сиёсий қашшоқликдан халос бўлмоқдалар. Бу айниқса, бугунги студентлар ҳаракатида яққол кўзга ташланмоқда. В. И. Ленин студентларни зиёлилар

ҚАРАМА-ҚАРШИ ҚУТБЛАРДА...

Ҳар баҳор мен бўғотга ин қўйган мусичаларнинг безовта ку-кулашига гувоҳ бўламан. Мусичалар поллопонларига пайдам, уларни ҳар турли хатарлардан асраб-авайлар, емишларидан огоҳ бўлиб турарди.

Кунлар ўтиб поллопонлар қанот чиқарди. Ва кунлардан бир кун мовий осмонга кўтарилиб, ошёнларини тарк этдилар. Қариб-чуриб қолган мусичалар эса ку-кулашни ҳам бас қилиб бўғотда қолавердилар. Улар поллопонларини қайтишга чорламадилар ҳам, негаки энди ҳар бирининг ўз йўли бор эди.

Биз ўқитувчилар ҳар ёз ана шу мусичаларнинг кўйига тушамиз.

Пайт келиб, болаларимиз мактаб билан хайрлашадилар. Улар битирув кечасида қувнаб, рақсга тушганларида биз муаллимлар оғир хаёлларга чўмамиз. Катта ҳаётга қадам қўядиган болажонларимиз йўлларини топиб кетишармикин?

Нега ўқувчилар кўнгиллари тубидаги сирларни ўқитувчиларига айтмайдилар? Муаллимлар бунни ўйлаб кўрдиммикан? Ҳа, ҳа, ўқитувчи ўқувчига ҳатто ота-онасидан ҳам яқинроқ, сирдош, маслаҳатдош дўст бўлиши керак. Афсуски, номи педагог бўлган жуда кўпчилик ўқувчининг меҳрини қозона олмайди. Шунинг учун ўқувчи мактабни битирмаёқ кўп ўқитувчиларини қалбидан чиқариб юборади.

«Фалончини мен ўқитгандим, кўчада салом бермади ёки машинасида физилатганча сув сачратиб ўтиб кетди» деб шикоят қиладиган ўқитувчилар айниқса бу ҳақда ўйлаб кўриши керак. Тўғри, беш қўл баробар эмас. Ўқувчилар ҳам ҳар хил бўлади. Оиладаги муҳит ўқувчини бузиши мумкин. Лекин аён бир ҳақиқат шулки, энг аблаҳ ўқувчи ҳам агар ўқитувчиси унга меҳр дарсидан сабоқ берган бўлса бир кун унга кўнгил ёриши, дейлик хат ёзиши аниқ. Масалан... қамоқхонадан. Мактабда «синф раҳбари» деган тушунча мавжуд. Бу дегани айтиш инсон қўл остидаги ўқувчилар тарбиясига кўпроқ даҳлдор, дегани. Ҳолбуки, очиги кўп ўқитувчилар жавобгарлик ҳиссини мутлақо ўйламай, ниҳоят ойликка қўшимча пул қўшиб бергани учунгина синф раҳбарлигини оладилар. Иқтисодий омилни маънавий жавобгарликдан устун қўйишнинг ўзи аслида педагогикага ёт. Лекин «тирикчилик бир маромда юриб турса бас, у ёғи билан менинг нима ишим бор!» деб ўйлайди кўпчилик.

Ўқувчилар эса дардларини ўқитувчига эмас, редакцияга йўллайдилар. Яқиндаги ўқитувчидан узоқдаги номаълум бир инсонларнинг маслаҳатига маҳтал бўладилар.

«Одамлар юлдузларга ўхшайдилар, — деган экан бир шоир. Улар ёнма-ён турганга ўхшайди-ю, аслида ораларида миллион йиллик масофалар мавжуд».

Ушбу ўхшатишни ўқувчи ва ўқитувчиларга ҳам нисбат бериб айтиш мумкин. Айтиш шуниски нисбатлар туфайли етуклик гувоҳномасини қўлга олган ўсмир эртага бирор-бир жинойят йўлига кирса, ўқитувчиси бунни эшитиб ёқа ушлайди.

Ўсмирлар ўртасидаги жинойтчилик. У тобора кўпайиб бормоқда. Бунинг сабабларини ўйлаб «юраги оғрийдиган» ўқитувчиларимиз қанча? Бир мактабда уларнинг сонини санашга қўлларимиздаги бармоқларимиз озлик қиладими ё кўпчилик?..

...Имтиҳонлар арафасида мактабда қутилмаган ҳодиса юз берди. Учинчи синф ўқувчиси Ленани тенгдошлари куппа-кундузи кўчада тунаб кетишди. Кўчада ўраб олиб, қўрқитишиб, қўлидаги соат, тақинчоқларини ечиб олишди. Йўлтўсарларни эртасигаёқ топишди. Улар қўшни мактабда ўқишаркан. Тунаган нарсаларини тақиб олишга улгуршибди ҳам. Катта авлодни ёшларнинг бу «хурмача қилиғи» тоза жиғибийрон қилди. Бироқ тенгдошлари бу ҳодисага қулиб қарашди. Уларнинг кўпчилиги бунни саргузашт сифатида қабул қилишди. «Қароқчи»ларнинг ўзи эса уларга ҳатто саргузашт асарларнинг қаҳрамони каби жозибали туолди. Ҳеч ким уларни жинойтчилар қаторига қўшишни хаёлига ҳам келтирмади.

Биз мактаб ҳаётини қайта қўришимиз керак. План, тадбир, ҳисобот, очиқ дарс, педсовет, коммиссия, семинар, конференциялар гирдобига ўралашиб қолиб мактабдаги энг муҳим фигура — ўқувчидан узоқлашиб қолишимиз ҳеч гапмас. Зеро, айтиш ўқувчи туфайлигина биз ўқитувчилар мавжудимиз. Бунни ҳеч қачон унутмаслигимиз даркор. Ўқувчиларнинг ташвишу, қувончларидан ташкил топади мактаб ҳаёти. Мактаб ҳаёти эса тасодиф ва қарама-қаршиликка тўла. Биз ўқувчилар ўртасида обрў қозонишга, уларга ёқишга ҳаракат қиламиз. Баян «қаттиққўллик билан обрў орттираман» деб ўйлайдиган калтафаҳм ўқитувчилар ҳам бор ораимизда.

Ўқитувчилар хонасида эшитганим оддий бир суҳбат мени талвасага солди. Анча вақт йўқ бўлиб кетган ўқитувчи ўқувчисининг эътиборли отаси туфайли нуфузли бир касалхонага иккита аллақандай бир кампирни ҳайдаб ўзи ётқизилганлиги билан мақтаниб қолди. Ўз манфаати учун бошқаларнинг кадр-кимматини сариқ қачага олмайдиган бу «ўқитувчи» ҳақида нима дейиш мумкин? Бундайларни тарбиячи дейиш қийин. Уларнинг ўзи тарбияга муҳтож тубан, нариги кутбдаги кимсалардир.

Биз ўқувчиларимизни ким қандай тарбиялаётганлигини доим назорат қилиб боришимиз керак. Қадрли болалар! Биз сизларга ўз ҳаёт йўлларининг тўғри белгилашларингизда бахт тилаб қоламиз.

С. НИҚОНОВА

нинг энг фаол қисми, деб таърифлаган эди. Бугунга келиб студентлар ҳаракати кенгайиб, кундан-кун муҳим сиёсий кучни ўзида мужассамлангирмоқда. Яқинда бўлиб ўтган студентларнинг Буниттифок анжумани бунга яққол мисолдир. Унда КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари М. С. Горбачев нутқ сўзлади: «Бизнинг қайта қуриш аввало ақл идрокдаги инқилобдир. Бу эса қайта қуриш муваффақиятининг энг муҳим шартидир».

«Комсомолни янгиловчи асосий куч комсомолларнинг ўзидир».

Биз Михаил Сергеевичнинг ана шу сўзларининг моҳиятини англашимиз ва уни амалга оширишда активлик кўрсатишимиз зарур. Олий таълим ҳам бизга етарлича малакали кадрларни етказиб бераётгани йўқ. Олий ўқув юртларига кириш учун тайёргарлик паст даражада. Ҳамма жумҳуриятлар қатори бизнинг Ўзбекистонимизнинг территориял хўжалик ҳисобига ўтиш мuddати ҳам эшик қоқиб турибди. Бунда ўз-ўзидан малакали мутахассисларга эҳтиёж кучаяди.

Мана, олий ўқув юртларининг комсомол қўмиталари олдида қандай вазифалар турибди.

Шаҳримизда бирин-кетин норасмий группалар, ёшлар бирлашмалари, клублар ташкил топмоқда. Бу ҳолнинг ҳали давом этиши табиий. Бу ерда мавжуд сиёсий шароитдан келиб чиқиш лозим: шаҳримизда коммунистик ёшлар ташкилоти ягонадир. Унинг ичида мутлақ муҳокама эркинлиги бўлиши керак, чунки коммунистик ғояларнинг қотиб қолиши мумкин эмас, улар ривожланиши ва амалиётда синовдан ўтиши мумкин.

Уйлайманки, социалистик плюрализмни ВЛКСМ доирасида, оммавий ташкилот сифатида амалга ошириш мумкин.

Лекин ҳозирча кўпгина ёшлар бунни тушуниб етишга қодир эмаслар. Шуниси аёнки яқин вақт ичида шаҳар комсомол ташкилоти сон жиҳатидан қисқаради. Уйлайманки, бу табиий ҳол.

Комсомол сафига шундай ёшлар келинки, бу ташкилотнинг нима учун кераклигини тушуниб етсинлар. Улар комсомолда нималарга эришишни истайдилар?

Ўқувчилар билан ишлашга ҳам эътиборни кучайтирялмиз. Шуниси қувонарлик аста-секинлик билан бўлсада, йўқолиб бораётган ишонч тикламоқдамиз.

Чунончи, шаҳримизда ўқувчиларнинг оқшом кечалари таъқиқланган эди.

— Шу кечани ўтказишга рухсат олиб берсангиз, — деган илтимос билан бир гуруҳ ўқувчилар келишди.

— Унинг осойишта ўтишига ким қафолат беради, — сўрадим улардан.

— Бизнинг ўзимиз, — дейишди бараварига. Мен юқори ташкилотларга мурожаат қилиб, жавобгарликни зиммамга олган ҳолда, битирув кечаларини ўтказишга рухсат олдим. Ўқувчиларнинг хурсанд бўлишгани-чи!

Ҳозирча улар кўнгилдагидек ўтмоқда. Ёшларнинг истакларига қулоқ тутиш доимо ижобий натижалар беради.

Бугунги кунда ёшларга қулай имкониятлар берилган. Улар ўқиб-ўрганишлари, хоҳлаган, касбларини эгаллашлари мумкин. Улар ҳаётга эндигина йўл олмақда. Шунинг таъкидлаш лозимки, улар ҳар қандай хушомадлардан устун турмоғи ва эгри йўллардан йироқда, ўзининг шахсий хислатларини мукаммаллаштириш ва инсоний хусусиятларни кадрлаш йўлидан бормоғи керак.

Бу имкониятни бой бериш мумкинми? Асло. Бунинг учун биз катталар ҳам уларга кўз қулоқ бўлиб турмоғимиз лозим.

Сўзимга сўнгги нуқта қўйишдан олдин, фикру хаёлимни банд этган, юрган-турганимда ҳам, уйда ҳам ёдимдан нари кетмайдиган қуйидаги сўзларни такрорлайман:

Қайта қуриш ақл-идрокдаги ИНҚИЛОБДИР.

„Саяляса“ **СОЛДАТГА** СТАКТИУБЛЯС

Журналда босилган «Салага» солдат ҳасратлари мақоласидан сўнг редакциямизга шу кунда хизмат қилаётган ёшлару собиқ аскарлардан кўплаб хатлар олдик. Айтилган таклифлар, фикрлар уларнинг укаларимиз тақдирига беварқ қарай олмасликларидан далолат беради.

Марҳамат, мазкур номалар билан танишинг: «Мен ўзим «салага»дан тортиб «старик»кача бўлган йўлни пиёда кўшинлар сафида босиб ўтганман. Тил билмаслик орақсидан чеккан азобларимни эсласам, ҳали-ҳали сесканиб кетаман», — деб ёзади Қорақул ноҳиясидаги Ҳамза номли ўрта мактаб ўқитувачиси Саидолим Қурбонов. У шундай ҳолни кўриб, болаларга тил ўргатишни ўзига мақсад қилиб қўяди. «Токи улар қийналишмасин».

Хизматдан сўнг Саидолим Бухоро педагогика институтининг рус тили ва адабиёти факультетига кириб ўқийди. Уни тугатиб, ишга келади-ю...

«Мактабда 800 дан ортққ ўқувчи таҳсил олади. Ун тўққизта синфонаси бор. Уч сменада ишлаймиз десам хато қилмаган бўламан...

Ёшларни ҳарбий хизматга тайёрлашда нималарга эътибор бериш керак! Аввало, ноҳия ҳарбий комиссариати ходимлари ҳам мактабларда бўлиб, ўқувчиларнинг ўқиш шароити билан қизиқиш турсалар яхшироқ бўларди. Ҳозирча бундай эмас. Чунки, ўқитувчига ёрдам беришга ҳеч ким шоянмайди. Вилоятдан, ноҳиядан келиб текширишга ва талаб қилишга ҳамма уста бўлиб кетган.

Ёшларга ватанпарварлик туйғусини, ҳарбийда хизмат қилиш шарафли эканлигини тушунтириб бориш керак. Бунинг учун Уруш ветеранлари, ҳарбий билим юртида ўқитган курсантлар ва собиқ солдатларни мунтазам равишда ўқувчилар билан учраштириб бориш...

Шу сўзларни ўқиб, ўйлиниб қолсан киши. Учрашувчиларга нима дейди? Аввалгидай ёлгон сафсаталар сотади-ми? Ҳўш, ёш чақирилувчиларга қандай йўл-йўриқ кўрсата-

ди? «Ҳеч қайсинининг гапига қулоқ солма, урса ур — сўкса — сўки» деб ўргатадими? Ҳарбий хизматдаги ноҳуш ҳолларни қандай тушунтириб берсин! Ана шундай вазият вужудга келишга кимлар айбдор? Бунга мамлакатимиздаги эскириб кетган ҳарбий муҳит айбдордир.

Ҳозирги кунга келиб ҳарбий хизматдаги ноҳуш ҳоллар марказий матбуотларда ҳам очиб ташланяпти. Армияда янгилаш зарурлиги таъкидланяпти. Лекин «Дедовшина»га қарши кураш бошлаб юборилганми?

Таклифлар умумий «керак-керак» сўзларидан иборат бўлиб қолмаслиги учун Қўқон давлат педагогика институтининг рус тили ва адабиёти факультетининг толиби, эҳтиётдаги сержант Илҳомжон Абдурахмоновнинг мактабдан парча келтирамиз: «Баъзан ҳарбий комиссариатда чақирилувчиларнинг орасида рус тилини сира билмайдиганларни кўриб ачинасан киши. Комиссия аъзолари эса уларни кўриш бўлимадиларига ёзиб қўйишаверади. Таклифим, ана шундай йигитларни ҳарбий комиссариат қонинда махсус курслар очиб, икки-уч ой ўқитсин».

Илҳомжоннинг таклифида жон борга ўхшайди. Бундай курсларни вилоят, ноҳия комиссариати қонинда ва мактабларда очса бўлади. Лекин... лекин аллақачон ишга тушган ана шундай тўғарақлар қандай ишлаётган экан! Бу саволга жавоб тариқасида «Тошкент оқшомин» рўзномасининг 1989 йил 9 ноябрь сониде Узбекистон ССР ҳарбий комиссариати сийбўлимининг бошлиги полковник В. Я. Рубенковнинг «Ёшлар ҳарбий хизматга отландилар» мақоласидаги фикрларни кўрсатсақ ишонарли бўлади.

«Кейинги йилларда мазкур йўналишдаги ишларни кўчатириш борасида кўплаб қарорлар қабул қилинишига қарамай, иш жойидан жилмапти. Баҳорги чақириқ даври билан таққослаганда бу гал миллатларро алоқа тилини яхши билмайдиган чақирилувчилар сонин 5,1 фозин кўпайди.

Мазкур муаммони ҳал этиш мақсадида Сурхондарё,

Қашқадарё вилоятларида, Қорақалпоғистон АССРда «Бўлажак жангчи» ва «Армияга чақирилувчи» деб аталган рус тили тўғарақлари ташкил этилди. Лекин бу тўғарақларда ишлашга жалб этилган ўқитувчиларга тўла тўқис ҳақ тўланаётган бўлсада, машғулотлар онда-сонда бўлади ёки умуман ўтказилмайди».

Юқориде Илҳомжон айтганидек, тўғарақлар ташкил қилинибди-ю, тили билмайдиганлар 5,1 фозин кўпайибди. Нега? Уни ўрганиш учун нега ёшларда иштиёқ, интилиш йўқ? Армия — ўзи нима? Ёшларда ҳарбий ҳаёт ҳақида қандай тасаввур бор? Ўқитувчи «куста»да ёзилган қонун қондаларни ўргатаётганда ўқувчи уларга ишонадимики? Ишонмайди!

Поп ноҳиясидаги Узбекистон ССР халқ маорифи аълоқиси, ўн уч нафар фарзанднинг отаси (9 нафари ўғил) Р. Раҳматов 21-ўрта мактабда яхши ўқитиш учун шароит йўқлигидан кўйинади. Ўқувчининг беварқ бўлиб бораётганлигидан безовталигини ёзади. Усирилари лоқайдлик гирдобига тортаётган нарсани нима? Кекса тарбиячи «бунинг асосий негизи базанинг етишмаслигидадир», деб тушунтиради.

Ҳўш, нима қилиш керак! «Олма пиш, оғзимга туш» деб ётавериш керакми? Ҳозир юқори ташкилотлардан ёрдам сўраш, осмондаги ойни олиб бер деган гапга ўхшаб қолди. Энди сўраш, илтимос қилишмас, жуда қаттиқ талаб билан чиқиш даркор. Чунки, бу талаб остида ёш авлодни катталардан юққан лоқайдликдан қутқариш масаласи ётибди. Бу мақсад йўлида ҳар қандай фойдали ишлар қилса арзийди. Лекин, бу талаблар ҳам давлат ҳамда халқ манфаати йўлида хизмат қилишни унутмаслигимиз лозим.

Ушбу вазиятда иттифоқимизда кўпгина тортишувларга сабаб бўлаётган армияни профессионаллаштириш масаласидир. Бу борада, «Узбекистон адабиёти ва санъати» рўзномасининг 1989 йил 29 сентябрь сониде Карим Баҳриев имзоси остида босилган «Ой бориб омон

Луқмон БУРИЕВ

МАШГУЛ

Ҳикоя

Сендан машғул эмас, хавотир олдим...
Муҳаммад Солиҳ

Ушбу хатим тез ва соз кунлар ичида етиб бориб, маълум ва равшан бўлсинки, ул гузал Толли қишлоғида гулдек очилиб, булбулдек сайраб, товусдек товланиб юрган Аширгулояга. Ассалому алайкум, бўла . ҳол-аҳволларингиз қандай? Ҳормай-толмай Абдураим калнинг бригадига ишлаб юрибсизми? Пахта-плани ҳам бажарилмай деб қолдимми? Айтганча, холамнинг ва бошқа қариндош-уруғларнинг ҳам думоғлари чоғ, вақтлари хушми? Ҳамма-ҳаммаларига менинг номимдан осмондаги юлдузларча салом айтиб қўйинг. Энди мендан ҳол-аҳвол сўрасангиз, раҳмат. Мана, аста-секинлик билан танкавий деган қисмда хизматни ўтиб юрибмиз. Мушкуллик ва камчиликлар йўқ. Бир-икки ой танкчиликка ўқитишганда гартак-гартак қийналдик, холос. Сабаби — ўрисчага, пошти тушинмаймиз, иннакейин, шу ерда ҳам икк-ирик, координат, деган нарсаларни билиш керак экан. Аширгул, ўзингиз биласиз, мактабда ҳам арифметикадан Холмат маълум (Холмат алқаш эсингизми?) айтгандай минус нўл даражали эдик. Яна унинг устига, денг, саккизинчини битириб бекор СПТУда ўқимаган эканман. Мактаб директорини: «Кет СПТУга, кет», деб қанча қистаган эди-я, аттанг...

Ўқувдан кейин бизни ҳар хил бўлиналарга тарқатиб юборишди, десангиз. Мен ҳам зў-ур бир бўлилмага тушиб қолдим. Бўлилмада «танк ҳайдайсан», деб бир экипажга қўшиб қўйишди. Бу танк деганлари қишлоғимиздаги Окбой тракторчининг дизелига ўхшаб кетади. Ҳамма томони қалин темир, тепасидаги тандирнинг оғзидаки люк деган жойидан ичига кириб чиқлади. Олдида кетмоннинг дастагига ўхшаб ўқдони бор. Қур-

гур, денг, зувуллаб бир тез юради-ей, бир тез юради-ей, юргандам-чи, ҳамма ёқини зириллатиб ернинг шудгорини чиқариб юборади. Агар Абдураим кал хабар топса-ку, сизларни бошлаб келиш шу ерга ҳам чигит эктирган бўларди. Эҳ, зўр бўларди-да, баҳонада сиз ҳам шу ёқларга келиб қолардингиз.

Аширгул бўлилмага келдим, ўқув давридагиси ҳолва эканини билдим. Неча марта машғулотга чиққан бўлсак, ишқилиб, бирор ишқалик чиқараман. Гоҳида берилган топшириққа тушунмайман, гоҳида, танкни бузиб қўяман. Лекин, ҳар кўрсатган ҳунарим учун «сийлашди». Баъзан ҳайфсан оламан, баъзан нарядга қўйишади. Наряд деганлари — бу наватчилик-да, наватчилик. Наряддаги одам казармани ёғ тушса ялагудек қилиб супуриб-сидиради, сандалдеккина тахтача устида тошдек қотиб қўриқчилик, яъни — дневальниклик қилади, хуллас тонг отгунча уйку бетини кўрмайди-да.

Экипаж командири бўлган сержантнинг-ку, пайтавасига қурт оралаб қолди. Ҳар ўқув машғулотида қайтганимизда, бечора, бўлима командирининг хузурига ҳалак бўлиб қатнагани-катнаган: «Ўртоқ, капитан, — дейди куйиниб, — йўқотинг анови лўли башарани мендан, экипажини орқага тортайти».

Аширгул, тўғриси айтсам, сизни соғиниб кетдим. Юрсам ҳам, турсам ҳам сизни ўйлайман. Бир кунин, десангиз, катта бир машғулот пайтида бизнинг экипаж «муҳим операция» деган бир балоларни бажарарди. Ушанда танкни ҳайдаб бораётгану, ҳаёл қургур сиз томон опқочади-да: «Қани эди, деб ўйлайман, танкни шу ҳайдашда ҳайдаб тўппа-тўғри қишлоққа кириб

борсам. Сиз танкни узоқдан кўрсангиз, югуриб пешвоз чиқсангиз. Мен ҳам танкни тўхтатиб, сиз томонга югурсам. Биз... учрашсак... Чори ака, деб сўрасангиз, танк деганлари шуми? Ҳа, десам, бир зўр машғулотда қарамонлик кўрсатгандим, катта командиримиз, тила тилагинини, Чорибой, деб қолди. Мен, агар мумкин бўлса, уч-тўрт кунга танкни бериб турсангиз, қишлоғимизда мен кулогини тишлаб қўйган бир киз бор, шу ёримдан бир хабарлашиб келай, деб илтимос қилганлигимни айтсам. Кейин, руҳсат олиб танкни шу ёққа қаратиб учуриб ҳайдадим, десам. Сиз жилмайиб ерга қарасангиз...» Бир маҳал радиядан «Тўхтат! Тўхтат, танкни!» деган даргазаб овоз эшитилди, ўзимга келдим. Шоша-пиша тўхтатдим танкни. Шу лаҳзадаёқ люк очилди, экипаж командирининг башараси кўринди: «Э, верблюду, деб қичқирди у («верблюду» нима билмадим), — қаёққа ҳайдайсан? Асосий ўт очиб нуқтасини кўрмайсанми? Нишонга тутиб бердинг-ку, танкни! Чик, бу ёққа. Командирнинг «чулдир-чулдир»ига кўп ҳам тушунмасамда, жойни бўшатдим. Командир пахта чаноғидек керилган панжалари билан ёқадан «ғишпа» ушлаб, алланима болалар деб роса сўкди. Темир-терсакка шунчалар укувсиалигимдан ўқиниб, хўрлигим келиб кетди.

Командир энг шимариб ўзи танкни бошқаришга ўтирди. Вироқ кечиккан эди. «Муҳим операция» деганларининг чатоғи чиққанди.

Уша кунин тушлик пайти экипаж командиримени сафдан чақириб олиб деди: «У, лўли, башара, сенга тушлик йўқ. Танкни чинидек топ-тоза қилсан, тушунарлими?»

Мен бирданга чувилган кўсақдек бўшашиб қолдим. Ҳамма ашулан ванг қўйиб тушликка кетди. Мен эса... хаёлан сизнинг қўлингиздан ош еяпман... Шу пайт командир хуштак билан чақиргандай бўлди. Не кўз билан кўрайки, қорақамарлик Норқўзи оғайим! У ҳам шу қисмда ошпаз бўлиб хизмат қилади. Кўришмаганимизга анча бўлганди, бирдан кучоқлаша кетдик. «Нима қиласан, танкист?» деб сўради у. Мен аҳволини тушунтирдим. Кулишдик. Бир маҳал у кўз қисганича илжайиб чўнтагидан, кичик бир салафан қоғоз тўла носовий чиқарди. Мен азбаройи кубонганимдан, «ў, улкага-а-ар, қаердан топдинг» деб қўлига ёпишдим. У «посилка» олганини айтди. Носовидан кафтимни тўлдириб, тил тагига ташладим. Ҳў!..

Аширгул, кеча уйдан хат олгандим. «Сенга жунпайпоқ жўнатыпмиз» деб ёзишди. Илтимос, уларга

қайтмаган болам» номли мақоласини ёдга олсак айни мурдаас бўларди. Унда ҳарбийдаги қатор муаммолар очиб ташланган ва ана шуларнинг ечими қилиб армияни профессионаллаштириш ғояси илгари сурилган. У уч бандга бўлиб ёзилганки, уни яна бир бор ўқиб, фикримизни тинчлаштирамиз, яъни, қандай натижаларга эришилади:

«Биринчидан, у (яъни, армия — Ҳ. С) қисқаради, яъни ҳар бир мамлакатга ҳимоя учун етарли, аммо ҳужум қилишга етмайдиган кўшин керак, шунда ҳамма ўзини хавфсиз сезади. Бу ҳарбийлар сонини кескин камайтиришни тақозо қилади.

Иккинчидан, ҳаммани икки-уч йилдан солдат бўлишга мажбур қилиш ўрнига, профессионал шахтёр, малакали кибернетик олим каби профессионал солдат бўлади, у ўз ишини пухта билади. Ҳозир ҳарбий техника жуда мураккаб, солдат эса уйига қайтиб, борини унутади. Янги техника турлари чиқади. Янги солдатлар ўрғанади, яна бориб кетмон чопаверади. Ахир, биз ҳамма икки йилда врач бўлиши керак, демаймизку. Бундай врачга биз ўз соғлиғимизни ишонмаймиз, кўш, нега давлатимиз хавфсизлигини икки йиллик солдатга ишонимиз керак. Агар солдатлик касбга айланса, у ишончли мустақкам қуриқчига айланади.

Учинчидан, бундай ҳарбий коллективда «дедлик», зўравонлик бўлмайди, ахир бир медицина коллективда катта врачлар кичик врачларни муштлаб юрмайди-ку».

Аскарликнинг касбга айланишидаги устунликларини билиш мақсадида Афғонистон тоғларидаги жангларда қатнашган собиқ жангчи, айни кунда Тошкент давлат дорилфунуни ҳуқуқшунослик факультетининг толиби Райимжон Мамасолиев шу ҳақда фикрлари билан ўртоқлашмоқчи бўлди.

«Афғонистондаги кўрган кечирганларимдан, нима мақсада, ким учун жанг қилдим каби саволлардан ҳоли бўлиб, фақат, бизнинг аскар ва душман жангчисининг асл ҳарбий савиясини солиштириб кўрсам, катта фарқ борлигига иқрор бўламан. Душман томонда биз «ёлланган» (нәёмниклар) деб атайдиган энг хавфли рақиблар бор эди. Улар жуда кўп муддат тайёрланган, ўз ҳаётларини гаровга қўйиб, ҳарбийни ўзларига касб қилиб олишган. Бизларда эса тажрибасизлик натижасида кечанига ўрта мактабни тугатиб сафга турган ёш-ёш йигитларнинг қанчаси нобуд бўлиб кетди, эҳ-ҳе... Мен ҳам армиянинг профессионаллаштириш тарафдориман.

Ҳурматли журналхон, сиз нима дейсиз?

Номаларни оққа кўчирувчи
ТошДУ талабаси Ҳалимжон САИДОВ.

Ёш армиячилар

Яхши ҳарбий бўлиш учун нима қилиш керак! Агар бу саволни Ангрэн шаҳридаги 11-мактабнинг 8-синф ўқувчиларига берсангиз улар:

- Жисмонан чиқиш;
- Ҳарбий таълим дарсларини пухта ўзлаштириш;
- Қуролни беш қўлдек билиш ва мўлжални беҳато уриш;
- Сафда юриш ва сафда қўшиқ айтишни билиш;
- Морзе алифбосини ёд билиш керак, деб дадил жавоб берадилар.

Ангрэнликлар ҳақ, нима дедингиз! Сиз, айтишга осон, амалга айтилганларини ошириш эса ҳаддан ташқари қийин дейишингиз ҳам мумкин. Тўғри, қийин. Бироқ, ҳамма гап шундаки, сиз суратда кўриб турган дўстларингиз сўзи билан иши бир жойдан чиқадиган бир сўзли болалар. Улар яқинда ёш армиячиларнинг шаҳар мусобақасида биринчи ўринни олдилар. Чунки мерганликда, қуролни қисмларга ашратиш ва қайта йиғиш, Морзе алифбоси бўйича ўтказилган беллашуларда уларга ҳеч юм тенг кела олмади.

Демак, келгусида бу ёшлар яхши аскар бўлиб Ватанимиз тинчлигини кўз қорачигидай сақлашнинг уддасидан чиқа оладилар.

Суратда: Ёш армиячилар жисмоний тарбия ўқитувчиси Абдулазиз Баракаев билан суҳбатлашмоқда.

Р. АЛБЕКОВ фотоси.

айтиб қўйсангиз, жунпайпоқ керакмас, озроқ бўлсаям носвой юборишни. Хўп?

Норқўзи, «қоғоз-поғоз топ, ярмини бўлиб бераман», деди. «Ҳозир» дедимда, зув этиб танкимизнинг ичкарасига тушдим. Хайрият, командир дала сумкасини қолдирган экан. Шартта уни титишга тушдим, аввалига бир-икки хат илашиб чиқди, хатларни авайлабгина қайта жойлаб яна изландим. Қўлимга алланима балолар чизиб ташланган қоғоз илашди. Уша қоғозни липпа қўлтиққа урдиму, танкдан чиқдим...

Э, Аширгул, нимасини айтмай, ҳайитлигим узоққа чўзилмади. Мен носвой ураган ўша «алланимабалолар» чизилган қоғоз, полк командири томонидан берилган экипажнинг план-картаси экан! Вуни сержантимизнинг ранги қув ўчиб, оёғи куйган товукдек типирчилаб қолгандан сўнгра сездим. У дала сумкасини қайта-қайта текшириб, алам устида қўлнга қа деб илашверган хатларни гижимлаб бир чеккага улоқтирди, танкнинг уёқ-бу ёрига синчилаб разм солди. Йўқ нарса гўрдан тошларимди? Бир пайт у менга яқинлашиб: «Эй, план-картани кўрмадингми?» деб сўраб қолди. Мен бесабаб тушиб қоладиган муштдан чўчиб, ҳаммаша-гидек ҳимоя учун жағимни елкам билан тўсганимча талмовсираб қолдим. Кўрдим десам... жазо кутяпти, кўрмадим десам, нимадир ичимни итдай тирнаяпти...

Командиримиз тўмпайиб турган чўнтагимга имо қилди: «Ну-ка, чиқарчи?» Дир-дир титраб айтганини қилдим. План-картасини кўрдию, шартта қўлимдан олиб олди. Эсизгина, носвой «шув» этиб ерга тўкилди. Мен «бу энди ўлдирди» деган ўйда бўйинимни ичимга тортиб туравердим. Йўқ, бу гал сержант мени ҳам унутиб, носвойни қизиксиниб титкилашга тушди...

Шундай қилиб десангиз, Аширгулой, экипаж командиримиз муроду мақсадида етди. Шу охириги қилмишим учун мени бошқа бўлинмага кўчиришга командиримиз рози бўлди. Олдинига у мени ҳузурга чақириб олиб хўп койиди. «Асли, ўн суткаликка жўнатишим керак эдию, лекин сени деб ротада ЧП бўлишини хоҳламайман-да», деди. Унинг айтишига қараганда бўлинмаимиз яқинда дивизиянинг аллақандай вимпелини олиши керак экан, агар бўлинмаимизда бирор киши ўн сутка туғул, бир сутка «гавупахтга» тушса ҳам бўлмаскан...

Уша кеча ҳеч уйқум келмади. «Булар менга қанча зуғум қилишди?! Энди индама-ай бошқа бўлинмага ўтиб кетаварканман-да», деб ўйладим. Улардан боллаб аламинни олим келиб кетди. Уйлаб-уйлаб охири бир қарорга келдим. Ҳамма донг қотиб ухлаб қолгач, ўрнимдан туриб, оёқ учиди казарманнинг тўрига қараб юрдим. У ерда вимпель осиглик туради. Ўзимизнинг

районнинг кўчма вимпелига ўхшаган учбурчак бўлинмаимиз алланимадан биринчи ўринни олгани учун берилган экан. Мен ўша вимпелни олиб, липпамга урдиму, хожатхона томон зириллаб жўнадим. Қарасам, дневальник ҳам тўмпочкага ўтириб олиб пинакка кетибди. Пайтдан фойдаланиб, ювиниш хонасига «шил» этиб ўтдим. Ҳалиги вимпелни ихчамгина ўраб, ифлос сув оқиб кетадиган қувурчанинг қўлим етган жойигача текиб юбордим. Кейин, «иш бир йўла пишиқ бўлсин», деб говлаб кетган гўзапоёдай келадиган бир чўпни топиб келиб вимпелни бор кучим билан узоққа итардим. Ўзимча хаёл қиламан: эртага бўлинма командири қараса вимпель йўқ! Аччиғи чиқиб ҳаммани қатор қилади. Аввал сержантларнинг пўстагини қоқади, кейин... «Ҳамманг изла!» деб аскарларни тўзғитиб юборади. Ва-ҳа, топиб бўпти. Иннакейин, командир ҳаммани кўчага қувиб чиқади, газикоб кийгизиб югуртиради. Бўлинма командирининг жаҳли ёмон-да, жаҳли ёмон, зангарларни хўп қийнайди...

Ишимни тиндириб керилиб, жойимга бориб ётдим... Эртаси кунни старшинамиз кўч-кўронимни кўтариб, мени «хозрота»га келтириб ташлади. «Хозрота» — бу хўжалик ишлари билан шуғулланадилар. Бу ерда сантехниклар, қачегарлар, мантёрлар, э, ишқилиб, шуларга ўхшаш «қора иш» қиладиганлар йиғилган-да.

Янги бўлинмага келиб ҳали у-бу нарсамни жойлаб олмасимдан, бўлинма командири чақириб қолди. «Солдат, — деди у қириб борар-бормасимдан, — ҳозир иккинчи ротага физиллайсан... «Уф-фф, яна ўша машғал бўлинма! Нима эмиш, ҳамма ёқни сув босиб кетяпти», деб ярим соатдан бери телефонда додлашаётган эмиш. Мен дарров этиб бормасам бўлмасмиш. «Хозрота»да ҳозир ҳеч ким йўғ эмиш...

Ноилож қолиб, керакли асбоб-ускунани қўлга олдимда, эски бўлинмага жўнадим. Шу кунни сал кам кечгача жиққа терга тушиб уннай-уннай, лаънати ўша вимпелни суғуриб олдим.

Аширгул, янги бўлинмадаги ҳаётим шундай бошланди. Кейинроқ ҳаммаси аста-секилик билан изга тушиб кетди. Ҳозир менинг ишим — қисмга қарашли ҳаммомни иситиш, яъни қачегарлик, дейилади. Шукр, полимаса бўлади, ишқилиб бўлинмада юртдошларимиз жуда кўп, шунинг учун зерикиш йўқ. Гангур-гунгур гурунг билан кунлар Толлиннинг каналидай оқиб ўтаётганини сезмай ҳам қоляимиз...

Аширгул, сиз ҳам тез-тез хат ёзиб туринг-да, одамни қон қилиб юбормай... Шу билан қисқача хатим тамом, хайр. Чорибой.

Луқмон БУРИЕВ — Қашқадарё вилояти Ғузор ноҳияси Янгибод қишлоғида туғилган. ТошДУ журналистика факультети талабаси.

Ўзингизда катта таассурот қолдирган 5 та энг сара асарни санасангиз?

1. Раҳод Нури Гунтекин, «Чолиқуши».
2. Эрнест Хемингуэй, «Чол ва денгиз».
3. Валентин Распутин, «Омон бўлсанг унутма».
4. Вячеслав Шинков, «Саркаш дарё».
5. Мурод Муҳаммад Дўст, «Ғалатепага қайтиш».

ЎҚУВЧИЛАР БОНГ УРАДИ

Сабаби қаерда?

Хурматли «Еш куч»!
Биз сизлар билан оддий бир муаммо ҳақида фикрлашмоқчимиз. Синфимизда тарбиявий соатдаги суҳбат бизни ўйлантириб қўйди. Унда ҳозирги бўлаётган воқеалар, миллий масала, ўзбек халқининг яшаши, кун кечирishi ҳақида фикр юритдик. Нима учун оғир меҳнатни ўзбек халқи қилади-ю, лекин давлат ҳисобидан келадиган даромад бошқа республикаларга қараганда кам. Ахир СССРни пахта билан таъминлайдиган асосан Ўзбекистон-ку!

Яқинда телевидение орқали берилган «Канизак Изаура» кинофильмини ҳамма кўрган бўлса керак. Шу фильмнинг бир жойида хўжайини Изаурага «жазо тариқасида 14 соат плантацияда ишлаб берасан», деб дўқ-пўписа қилади.

Қаранг-а, наҳотки қул учун 14 соат ишлаб бериш азоб бўлса-ю, ўзбек халқи 18—19 соатлаб ҳориб-чарчаб иссиқ далада меҳнат қилиб тер тўкса...

Биз шаҳардаги мактаб ўқувчилари-ку бир ой пахта терамиз, лекин қишлоқлардагилар-чи? Ўқувчиларнинг фикри-зикри пахтада бўлса-ю, қанақа қилиб олий ўқув юртларига киради? Катта шаҳарлардаги 7—8-синф ўқувчилари билан қишлоқ ўқувчиларининг қадди-қоматини бир таққосланг... Аслида қиз болалар 10 килодан ортиқ юк кўтариш мумкин эмас. Колхозчи хотин-қизларимиз ҳам, планни ўйлайдиган раҳбарлар ҳам буни ўйлаб кўришмайди.

Колхоз ва совхозлар давлатга жуда кўп гўшт, сўт топиради. Лекин район магазинларида гўшт бўлмайди... Ҳатто одамлар «Магазинда гўшт ҳам бўладими?» деб ҳайрон қолишади, чунки улар доим бозор нархида харид қилиб ўрганишган-да!

Биз мактаб буфетидан бир стакан сўт, кофе, кифир ёки қаймоқ харид қилмаймиз. Нега?

Буларга сабаб нима?

Хурматли редакция! Мақтубимизни журналда босиб чиқаришларингизни илтимос қиламиз.

Салом билан Сурхондарё вилояти Жарқўрғон ноҳияси А. С. Макаренко номли 2-ўрта мактабнинг 11-синф ўқувчилари:

Сайёра БЕРДИЕВА,
Зарифа ҚОДИРОВА.

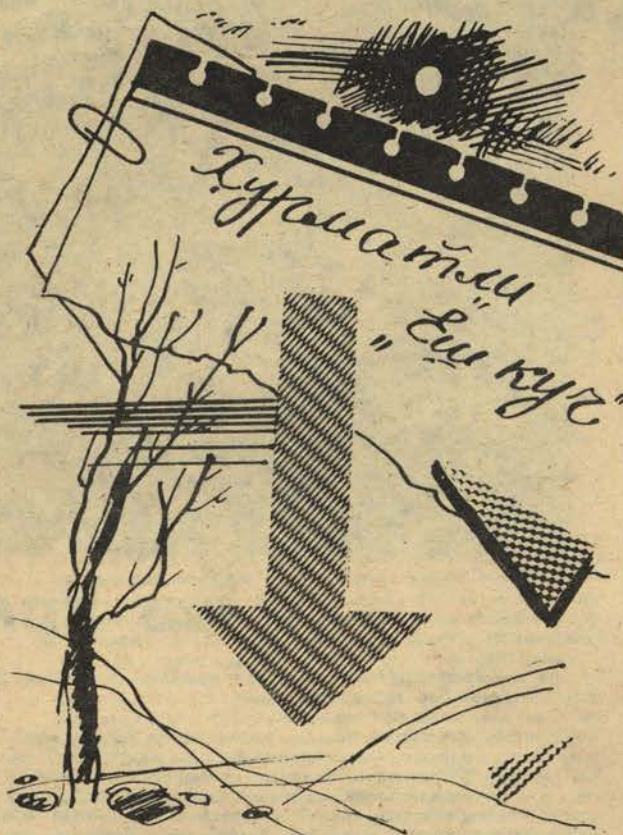
Наҳотки, азоби бизга...

Биз «Еш куч» журналининг ҳар бир сонини зўр қизиқиш билан ўқиб борамиз. Ҳозир мамлакатимизда қайта қуриш, демократия, ошкоралик келаяпти, лекин бизнинг қишлоқда булар сезилмаяпти.

Биз Қашқадарё вилояти Қамаш ноҳияси Тўқбой қишлоқ совети Ленин номли колхозда жойлашган М. И. Калинин номли мактабнинг 10 «Б»-синф ўқувчиларимиз. Бизнинг қишлоғимиз аҳолиси 1500 дан ортиқ. Мактабимизда 400 дан ортиқ ўқувчи ўқийди. Қишлоқда магазин, ҳаммом, ماشий хизмат кўрсатиш уйлари, болалар боғчаси, ҳаттоки районга қатнайдиган автобус, кишилар дам олиб ҳордиқ чиқарадиган жой йўқ. Утган йили қишлоғимиз аҳли ҳашар йўли билан магазин қурган эди, лекин у қачон ишга тушади, бизга номаълум. Буларни-ку қўйиб турайлик. Ўзимизнинг иккинчи уйимиз бўлган жонажон мактабимиздаги камчиликларни қозоғга ёзсак сизгамайди. Мактабда синф хоналари етишмаганидан бирорта тўғарақ ишламайди. Ўқувчилар уч сменада ўқитилади. Спорт зали йўқ. Қишлоғимиз ветеранлари ва бошқалар раҳбар ходимларга мактаб қуриш кераклиги тўғрисида қанча мурожаат қилишди. Лекин улар қуруқ ваъда беришдан нарига ўтмаётдилар. Охири ўқитувчилар ноилж мактаб қуришга тушдилар. Ота-оналар мажлисини қақриб, ҳар бир оиладан 5 сўмдан пул йиғиштириб олишди. Ўқувчилар эса лой қориб девор уряяптилар. Биз ҳориб-чарчаб дарс қилолмаймиз.

Кимларнингдир айби учун наҳотки биз азоб чексак. Бу қандай кўргилик ахир!

10-«Б»-синф ўқувчилари:
Н. ЖАББОРОВА ва бошқалар.
(жаъми 6 имзо)

ЖУРНАЛХОНЛАР БАҲСИ

Бизнинг фикр

Биз «Еш куч»нинг ўтган йилги 9-сонидан босиб чикқан А. Аҳмедовнинг «Дилдаги гаплар» сарлавҳали мақоласини ўқиб чиқиб ушбу хатни ёздик.

Абдулла ака, сиз, ўз мақолангизда қизларнинг бундай (чўмилиш кийимларида) чиқиши кишига эстетик завқ бағишлайди деб ёзибсиз. Эстетик завқ шу қизларнинг расмларига қараб қолибдими? Тўғри, бизнинг ўзбек маданиятимиз ҳам ривожланиши керак. Лекин Европага тақлид қилиб эмас.

Бизнинг ҳам миллий удумларимиз бор. Журнал ва газета ларда бундай расмларни босиб чиқиш билан ривожлантириш бўлмайди-ку? Ўзбек қизларидай ибולי, ҳаёли қизларни ҳатто дунё айланиб ҳам тополмайсиз-ку?! Шундай экан, биз ўз гуруримизни сақлашимиз керак. Ҳозирги вақтда баъзи қизларимиз маданият кетидан қувиб, тилимизни булғамоқда, иффатсиз-ҳаёсиз бўлиб қолмоқда, кулги бўлмоқда. Агар ўзбек маданияти А. Аҳмедов айтганидек ривожланмоқчи бўлса, ривожланмай қўя қолсин. Бизнинг фикримиз шундай.

Тошкент вилояти Охангарон ноҳияси
Абдулла Қодирий номли мактабнинг
10 «А»-синф ўқувчи қизлари.

Қиз гўзаллиги — ҳаёси билан

Биз оиламиз билан А. Аҳмедовнинг «Дилдаги гаплар» мақоласини ўқиб жуда ранжидик. Наҳотки сиз хотин-қизларни шунчалик даражада бўлишини истайсиз.

Ўзбек миллий хон атласини кийган ва ярим яланғоч ҳолда чиққан қизларни кўз ўнгингизга келтириб кўринг-а? Ахир «қиз бола гўзаллиги ҳаёси билан» деган нақл бекорга айтилмаган-ку! Ўзбек қизлари ярим яланғоч ҳолда «Ўзбекистон гўзали» бўламиз деб чиқиб Европа гўзалларидек бўлишолмайди-ку. Ким билади дейсиз, балки у кийим европаликларнинг миллий кийимларидир.

Абдулла Аҳмедов, сиз ўша яланғоч аёлларни сура тларда тасвирланишини, телевизорларда кўрсатилишини талаб қилибсиз. Қизларимизнинг қизлик гурури, қизлик иффати шундай ҳолда чиқишларига йўл қўярмикин?

Пойариқ ноҳияси, ИКРОМОВЛАР оиласи.
www.ziyouz.com kutubxonasi

«Еш куч»! Мен сени ҳамиша мароқ билан ўқиб бораман. Менинг сенга биргина таклифим бор: саҳифаларингда қизлар учун бичувчилик-тикувчилик, пазандачилик ўргатилиб борилса, бундан биз ўқувчилар жуда хурсанд бўлар эдик.

Кўпчилик қизлар тикувчилик-бичувчилик ва пазандачилик сирларига қизиқади. Менинг таклифим инobatга олинса, биз қизларга журнал катта ёрдам берган бўлар эди.

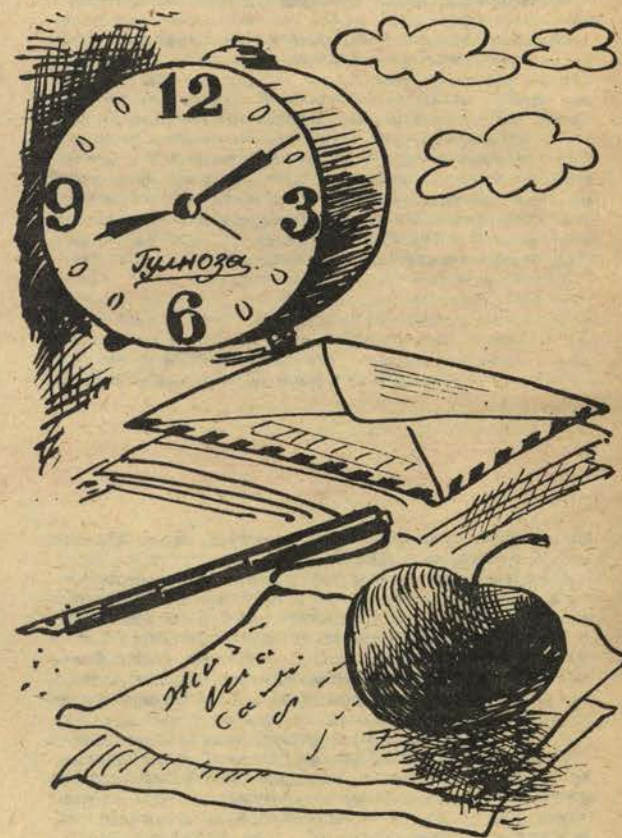
Жавар ЕШПАЕВА,
Бўка ноҳияси «Гулистон» совхози.

Хурматли редакция! Ходимлари!

Сизлардан илтимос, журналда ёш қизлар учун «Пазандалик саҳифаси» очилса. Шунда ёш қизларнинг кўлидан ширин-шакар кондитер маҳсулотларини тўйиб еган оналаримизнинг бошлари осмонга етарди. Биз ҳар хил печенье ларни, кексларни, тортларни аниқ тайёрлаш усулларини ўрганиб олардик.

Кутубхоналарда пазандалик ҳақидаги китобларни тополмаганимиздан сизларга ёзаямиз. Илтимос, таклифимиз ерда қолмасин!

Гулсара ҚОБИЛОВА ва унинг 7 дугонаси,
Андижон вилояти.

ЖУРНАЛХОНЛАР
ТАНҚИДИ

Атлас қадрри шунчаликми?

Журналнинг 1989 йил 5-сонидаги янги либос кийган уч қизни кўриб газабланиб кетдим. Эсиз ўзбек атласлари, сенинг қадринг шунчаликка бориб етдимми? Наҳотки атласни шунчалик оёқ-ости қилсак. Ахир байрамларда кийишади-ку уни. Сура тдаги қизлар эса атласни қора усти-бош билан кийиб мотам тутган аёлга ўхшаб қолишибди. Ўзбек атласи атласлигича туриши керак. Мода ишқибозлари ва сура тчилар, яхши модани бизнинг қишлоқ қизларидан ўрганинг! Бизга сиз тавсия этган бундай тасқара модалар керак эмас!

«Еш куч!» Сен ҳам ҳадеб бунақа бачкана сура тларни чиқараверма.

Фарғона вилояти Киров ноҳиясидаги
10 «А»-синф ўқувчиси
Маҳфуза МАННОНОВА.

Бу қонуннинг 1-моддаси бизга жуда ёқди. Ҳақиқатдан ҳам ўзбек тили Ўзбекистон ССРнинг давлат тили бўлиши керак. Ана шунда барча ҳужжатлар ўзбек тилида юритилади. Ўзбекистонда яшовчи бошқа халқлар ва миллатлар ҳам ўзбек тилини ўрганишади, ўзбеклар она тилларида дадил муомала қилишади, ўзбек тили асрлар оша ривожланиб мангу яшайди.

Лекин мазкур Қонуннинг бир неча моддаларида «ўзбек тилида ёки рус тилида» деган бирикмалар «ўзбек тилини, рус тилини ва бошқа тилларни ҳам қўллаш имконияти таъминланади» каби жумлалар бор. Булар бизга маъқул бўлмади. Ахир ҳар қим хоҳлаган тилида иш юритаверса, ўзбек тилининг давлат тили бўлишининг нима фойдаси бор? Биз ўзбек тилини улуғлаб, бошқа тилларни камситмоқчи эмасмиз. Биз мактабда ўз она тилимиз билан бирга рус тилини ва немис тилини севиб ўрганиб келмоқдамиз. Бу тилларга, бу тил эгаларига ҳурмат билан қараймиз. Шунингдек бошқа миллат вакиллари ҳам бизнинг она тилимизга шундай муносабатда бўлишларини истаймиз.

Фаргона вилояти Фаргона ноҳиясидаги 57-мактабнинг 9 «Б»-синф ўқувчилари (жаъми 30 имзо).

«Ўзбекфильм» ҳақида ўйлар

Ассалому алайкум «Еш куч»! Утган йили К. Ерматов номидаги «Ўзбекфильм» киностудияси СССР Кинематография давлат комитети ва маданият ходимлари касаба союзи марказий комитети коллегияси томонидан Фахрий ёрлик билан мукофотланган эди. Мен бу шарафга «Ўзбекфильм» мутлақо номуносиб деб биламан. Ўзбек халқи кино санъатини ўз халқидан, унинг тилидан, тарихи, маданияти, уфр-одати ва турмуш тарзидан мутлақо беҳабар баъзи манқурт режиссёрларга топшириб қўйиш нодонлик, лоқайдликдир. Умуман «Ўзбекфильм» амалда «Мосфильм» филиалига айланиб қолган. Режиссёрлар бачкана «ўзбек яши»га устаси фаранг бўлиб кетишган.

«Ўзбекфильм» Болтиқбўйи, Кавказ халқлари киносидан ўртак олса арзийди. Улар ҳам Совет Иттифоқида яшашди, улар ҳам «бутуниттифоқ томошабин»ни назарда тутиб кино яратишади. Лекин бу кинолар миллий тилда яратилса-да, катта шухрат қозонапти. Уларни марказий киностудиялар дубляж қиладилар. Бизнинг актёрларимиз эса кинода иштирок этишдан кўра дубляжда ўзбекча овоз беришга кўпроқ вақт сарфлашапти. Аҳолиси кам Болтиқбўйи халқлари, грузин киноларида миллий тил, уфр-одат, турмуш тарзи ўзининг тўлақонли ифодасини топган. Мен ўз миллигини, халқини, тилини унутган бундай «модапараст» режиссёрлардан, киноактёрлардан нафратланаман. Наҳотки, кинодаги бу ҳолдан ўзбек актёрларининг виждонлари қийналмайди? Наҳотки, миллион-миллион ўзбекларичида ўз халқининг қасоскори, ўз халқи учун жон фидо қилган Номоз Пиримқул ўғли қабиларни кинода акс эттириш учун муносиб бир ўзбек топилмаса? Энди халқ қасоскори ўзини ўз авлодларига бу қадар бачкана кўраётгани учун бу режиссёрлардан қасос олмасми? Халқимизнинг номини еб ўзига хизмат қилмаётган, қайта қуриш даврида ҳам ўзбек кино санъатини турғунлик ботқоғига судраётган бу режиссёрларни табриклаш ўрнига уларга таъна қилсак арзийди!

А. ЭРМАТОВ,
Тошкент вилояти Паркент шаҳри.

Ўзимиздан бошласак...

Салом ҳурматли редакция!
Мени анчадан буён бир жумбоқ ўйлантириб келади. Бу — чаласаводликдир. Кўпинча ўзбек болаларининг билим савияси кам, армияга борганда рус тилини билмай қийналишади, дейишади.

Бунга ҳар қим ҳар хил фикр айтади. Менимча бунинг қуйидаги сабаблари бор:

Биринчидан, агар гапни мактабдан бошлайдиган бўлсак, ҳозир дафтар, ручка, кундалик дафтар, болалар сумкасини топиш тобора қийинлашиб бормоқда. Китоб егишмагани дард устига чипқон. Ахир булар ўқувчилар учун энг керакли нарсалар-ку? Бу — чаласаводликнинг биринчи томони.

Иккинчидан, агар қишлоқ шароитини олиб қарайдиган бўлсак, аҳвол ачинарли. Масалан, бир ўқувчининг бир кунлик режими кўрайлик: эрта лаб соат 8 дан 30 минут ўтганда мактабга кетади, беш-олти соат дарсда бўлиб соат иккиларда уйга қайтади, кейин уй ишларига қарашади. Ота-онасини ҳам боласининг эртанги кунни эмас, шу буғунги кунни кўпроқ қизиқтиради. Хуллас, ўқувчи ҳам уй ташишлари билан кунни кеч қилади. Бу ҳам чаласаводликка олиб келади.

Учинчидан, ўқувчининг мактабда ўз яхши кўрган, қизиққан фанлари бўлади, албатта. Айрим фанларга эса у очиги қизиқмайди, шунинг учун тайёрламайди ҳам, натижада ўқитувчи унга «2» баҳо қўяди. Ўқитувчининг ўқувчи шу фанга қизиққан-қизиқмагани билан иши йўқ. Яна бир-икки марта тайёрлаб келмаса, ўқитувчи синфдошлари олдида уни уради, ҳақоратлайди, натижада боланинг мактабдан қўнгли совий бошлайди. Кейин ўзи қизиққан фанлардан ҳам тайёрламай келадиган бўлади. Натижада синф раҳбари болани синфда қолдиришга қарор қилади. Ўқувчи эса бунни истамайди, кейин эса умуман мактабга бормайдиган бўлади. Бу ҳам чаласаводликнинг бир томонидир.

Езаверсам бу хусусда гап кўп. Қиссадан ҳисса шуки, ушбу айтганларимнинг ҳаммаси менинг, барчамизнинг кўз олдимизда юз беряпти-ю, лекин биз кўриб кўрмасликка оламиз. Қачонгача шундай бўлади ахир?! Қайта қуриш деймиз, ахир уни ҳар қим ўзидан бошламоғи керак! Истагимиз ёш авлод чаласавод бўлиб қолмасин! Қайта қуришни аввало, мактабдан, ўқитувчи ва ўқувчилардан, ота-оналардан ва раҳбарлардан бошламоқ керак.

Баҳром НОРҚУЛОВ,
Самарқанд вилояти Иштихон ноҳияси,
52-қишлоқ хунар-техника билим юрти.

Тушунолмаймиз!..

Биз Қашқадарё вилоятининг Ульянов ноҳиясидаги 20-ўрта хунар-техника билим юрти филиалида ўқиймиз.

Биласанми «Еш куч», бизнинг билим юртимизда аҳвол жуда аянчли. Синфхоналар аҳоли хўжаликларига тарқатиб берилган. Дарслар ўлжа-жўлда, амалий машғулотлар умуман ўтирилмайди. Машғулотлар ўтиладиган жойга аҳоли молхоналар қуриб олишган.

Бир тасаввур қилинг: ўқув даргоҳининг машғулот майдонининг бир томонида мачит қуриляпти, бир томонида аҳоли яшайди ва биз дарс ўтаемиз. Дарсга ўша уйда яшаб турган аҳоли билан бир эшикдан кириб чиқамиз. Дарсда ҳам хўжаликларнинг овози, айниқса, болаларнинг йиғиси баралла эшитилиб туради. Шундай бўлгандан кейин дарс тинглаб бўладими? Бунни қандай тушуниш керак?

Ульянов ноҳияси
20-ўрта хунар-техника
билим юртининг
3—27 гуруҳна ўқувчилари

Расмларни Муроджон Унгаров чизган.

Биз оиламиз билан «Еш куч» журналин юзда қизиқиб ўқиймиз. Баъзан журнални қўлга олиб хурсанд бўлиш билан биргалликда хафа ҳам бўламиз. Биз қишлоқда яшаймиз, пахта ва пилла егиштирамиз. Уларни егиштиришнинг қийинлиги ўзларингизга маълум.

Журналда янги либослардан намуналар бериб борасизлар, бу либослар эса биз қишлоқда яшайдиганларга сира ҳам ёқмайди. Наҳотки, биз не машаққатлар билан пилла егиштириб берсагу, ундан тайёрланган атлас эса бекорга сарф бўлаверса. Қаерга бормаиллик, атлас кийганимизни кўрган киши ўзбек экан деб ўйлайди. Энди ўзларингиз ўйлаб кўринг-а, журналнинг 1989 йил 5-сонидagi либосларни қайси ўзбек қизи кияди? Бу янги либослар тўйга кийиладими ёки кўчага? Менимча, ҳеч бирига тўғри келмайди. Ахир бунинг ўрнига ўзбек қизларига мос бўлган кўркям ва ихчамгина атлас кўйлақлар намуна қилинса бўлмасмиди? Сизлардан илтимос, ўзбек жанлигимизни унутмангизлар. Ўзбек тили унутилапти деб ўз тилимизга қайганимизда ўзбек либосини унутиб қўймайлик-да!

Таклифимни инobatга оларсизлар деган умиддаман.

Зиёда УСАНОВА,
қишлоқ абли, 6 фарзанднинг онаси
Жарқўрғон ноҳияси «Сурхон» совхозини 9-бўлим.

Истагимиз

Бизнинг синф ўқувчилари адабиёт ўқитувчимиз раҳбарлигида жумҳуриятимизнинг Тил тўғрисидаги қонун билан танишиб, уни муҳокама қилиб чиқдик. Аввало бу қонуннинг чиққанидан хурсанд бўлдик, чунки бу ўлаётган вужудга қайта ҳаёт бахши этишдек гап бўлди. Ахир ўзбек тили ҳам ўз-ўзидан истеъмолдан чиқиб бораётган эди-да. Масалан, бизнинг Фаргона шаҳримизга борсангиз, рус тилини яхши билмасангиз ҳар қадамда қийналар эдингиз. Чунки шаҳар транспортда, магазинларда, област маъмурий идораларида асосан рус ёки руслашган бошқа миллат вакили (ўзбеклар ҳам бор) хизмат қилишади. Уларнинг кўпчилиги ўзбек тилини билсалар ҳам сизга ўзбекча муомала қилишмасди. Ҳаётда қийналганларидан кейин ўзбеклар ҳам мажбуран рус тилида муомалага одатланишганди. Бу эса русча-ўзбекча аралаш янги бир қурама тил пайдо бўлишига олиб келадиган эди. Наҳотки, Ўзбекистонда яшаб ўзбек бўлганлигинг учун қийналанган, деб ҳамма ҳайрон бўларди. Лекин ҳозирги кунда Фарғонамизда ҳамма иложи борича ўзбекча гаплашапти. Бу биз учун жуда қувончли.

Қорадарё бўйлари

Қорадарё бўйига
Баҳор қайтиб келибди.
Баҳор деган қўшиқни
Гуллар айтиб келибди.
Юр, бирга-бирга, жоним,
Қўл ушлашиб юрайлик.
Қорадарё бўйида
Дил хушлашиб куйлайлик.
Севгимизнинг кўприги
Баланд, узун Кўккўприк.
Оқшомлари ойни биз,
Шу маскандан кўп кўрдик.
Юлдузларни санадик,
Боқиб олис осмонга.
Баҳорни сўроқладик,
Икковлон оппоқ тонгда...
Қорадарё бўйига
Баҳор қайтиб келибди.
Баҳор деган қўшиқни
Яна айтиб келибди.
Юр, бирга — бирга, жоним.

Жоним ҳаёт

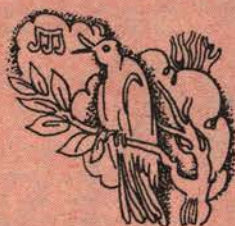
Ҳаёт, бол лабларинг тотли
ўпарман тўймайин асло,
Ахир, сен қандайин жононадурсан
менга бепарво.
Нетар, бағримда бир бор
эркалансанг, яйрасанг сен ҳам,
Ғариб жисмимда жонимсан
ва жоним ичра хуш маъво.
Тикилсам кўзларингга ёлвориб
мастона — мастона,
Боқарсан лоқайд дилбар
мисоли кўзлари шахло.
Гўзалсан барибир бу телба
кўнглим жон билан суйган,
Узингдек рост, ёруғ дунёда
йўқдир дилбари ағло.
Висолинг неъматидан
ношукрни этмагин маҳрум,
Совуқ бағримга бош қўйгил
ҳарорат айлагил пайдо.
Фарид қошу кўзингга
термулар ҳар кечаю кундуз,
Қадрдонсан менга сен —
тарк этилмас соҳили дарё.

Офтобли чаман

Сен тиниқ хаёлингни
ғарқ этма туманларга,
Чиқ боққа, назар ташла
офтобли чаманларга.
Ногаҳон терар бўлсанг
очилган чечакларни,
Лолаю атиргулни
қўшмагин тиканларга.
Гулзорни фақат ҳурлар
манзили деб ўйлама,
Бўл, ҳушёр учрагайсан
маккор — ёсуманларга.
Ортиқча кўнгили қўйма,
тўғри деб юрма сўзин,
Оғзини тўлдирибон
мақтаниб юрганларга.
Беқиёс ғазаб ошкор
эт Фарид сўзинг бирлан,
Ҳақиқат қаршисида
юз тубан турганларга.

Шодликнинг бир кўриниши

Тоғларда ғам йўқ десам,
Ғамли кўринар тоғлар.
Боғларда ғам йўқ десам,
Ғамли кўринар боғлар.
Ғам қадди тик тоғларнинг
Белини буккандайин.
Ғам серҳосил боғларнинг,
Мевасин тўжкандайин.
Ғамга тўлиб тошгандай,
Ҳатто яқин-йироқлар.
Ғамгин ҳолда кўринар,
Бегоналар, ўртоқлар.
Сўрдим: — Бу не манзара,
Тушунмам бу не ҳолдир?
Жавоб келар: — Бу бари
Шодлик сурган хаёлдир.

Фарид УСМОН

Эрк-оламга сиғмаган қўшиқ

* * *

Сўзсизгина ботаётур кун,
Ботаётур кўксимга юрак.
Олисларда адашар руҳим,
Хайр, энди кетмоғим керак.
Мен билмайман бу йўлинг йўлини
Дард сўзига менгади кўзим.
Ун саккиз минг олам ичида
Бегонаман ўзимга ўзим.
Жонга тегди ёлгон давралар,
Дўстлардаги сохта илтифот.
Мен алданиб чарчадим бузун,
Улар алдаб чарчамас, ҳайҳот!
Сўзсизгина ботаётур кун,
ботаётур кўксимга юрак.
Олисларда саргардон руҳим,
Сизни ташлаб кетмоғим керак.
Сўзсизгина ботаётур кун.

* * *

Бошқа худо йўқдир исмингдан ўзга.
Вахтларни ғамларга қилдим бадарга.
Ериб шамолларнинг кўксини
Хорлар чечак бўлди мен қилган зорга,
Мен сени нақадар севаман.
Умрим коинотнинг умридан узун,
Улим кўрқоқдирсан, сенда бир ожиз.
Даҳшат ўрмонлари ичра ногаҳон,
Парига айланди қадим ялмоғиз,
Мен сени нақадар севаман.
Бир кун ҳур жонимни сўраса ажал,
Гуноҳ қозонига киранман бардам.
Исминг жаннатда узоқ яшайман
Дўзах оловида куйиб туриб ҳам,
Мен сени нақадар севаман...

* * *

Орзулар бор,
Кўлсиз рассомнинг хаёлларидай.
Тилсиз қўшиқчининг овози мисол
Улаётган шоирнинг юраги каби,
Беватан.

Мен эса қўлимнинг, тилимнинг,
Юрагимнинг бутун бўлишига
қарамай, Айтмоқчи сенинг
борлигингни билиб туриб ҳам,
Орзу қилишдан кўрқаман —
Ватан.

Васият

Кетар чоғим кўзим олдида
Йиғламагил эй, сирли борлиқ.
Севги каби кўп бор қалбимга
Меҳмон бўлди гўзал айрилиқ.
Мен тонмайман яшадим узоқ
гоҳи сархуш, гоҳи девона.
Мазлум дунё кўринди менга
Қаттол, ёвим каби бегона.
Аммо кўп бор алдандим нетай,
Ташна қолиб чопдим саробга.
Лабларингни тут деди қисмат,
Мен ҳовучлаб тутган шаробга.
Мен кўп нарса тилаганим йўқ,
Бир тонг, бир тун ва битта кундуз,
Рақибларим топилди бисёр
Топилмади бирор дўст, афсус.
Шундай ҳадис бормиш Қуръонда,
Гуноҳкорга бермангиз ерни.
Сўнги сўзим изламанг қабр,
Гуноҳимга кўмингиз мени.

* * *

Майсалар тамшаниб нур эмган тунда,
Уликлар суяги ёрилган кунда
Фолларда жудолик кўрилган тунда,
Сени кўргим келди.
Ойнинг нурларида эрдими дил,
Мунча куйламасанг эй телба булбул.
Муҳаббат мен сендан қачон қолдим тул,
Сени кўргим келди.
Висол муждасининг остидаги жон,
Сенинг кўзингдами мен севган осмон.
Қаерга, қаерга қочяпсан жаҳон,
Уни кўргим келди.
Кўксимда тутайди бир аччиқ озор,
Дунё тугарми ҳеч сен севган бозор,
Улсам нурга кўминг, изламанг мазор,
Уни кўргим келди.

* * *

Эрк оламга сиғмаган қўшиқ,
Учинчи дунёнинг гўзал неъматини.
мана тонг, қушларни уйғотиб борар,
Мовий фалакларнинг зўр муҳаббатини.
Уфққа талпиниб боради йўллар,
Озод дарахтларнинг япроқлари ол.
Мусаффо сазарга қўшилиб кетар,
Бўғзингга санчилган муқаддас савол.
Қирларда соч ёзар ёввойи гуллар,
Тонгнинг тилаб олган сулуве эртаги.
Атиргул соҳига осилиб қолар,
Қувноқ шоболарнинг нафис этаги.
Эрк-дунёга сиғмаган қўшиқ,
Умидга ўхшайди унда хатто ғам.
Менинг эса сира уйғонгим келмас.
Эркни тушларимда кўраётган дам.

Ҳалима АҲМЕДОВА

Андриус Риук

Андриус эстониялик rassom. Театрда безакчи бўлиб ишлайди. 31 ёш. Унинг шеърларида мусаввира нигоҳ яққол кўзга ташланади. Худди тасвир учун туғилган гоёни ён дафтарига шунчаки қайд этиб қўйганга ўхшайди. Лекин Риукнинг шунчаки қайд этиб қўйилган шеърларида — мен уларни ҳикоя, ҳатто роман деб атаган бўлардим! — замондошимизнинг оддий кунлари, умр босқичлари жуда аниқ, лўнда қилиб кўрсатиладики, улар ўқувчини бефарқ қолдирмайди, балки беихтиёр ўйга толдиради. А. Риук асарларидаги шакли ўзига хослик — матнда хат бошининг «бедартиблиги», биз кўниккан тиниш белгиларининг учрамаслиги ҳам муаллифнинг мушоҳада тарзидан келиб чиққан, у бизни эркин мутолаага, турфа йўсинларда ўқиб кўришга чорлайди.

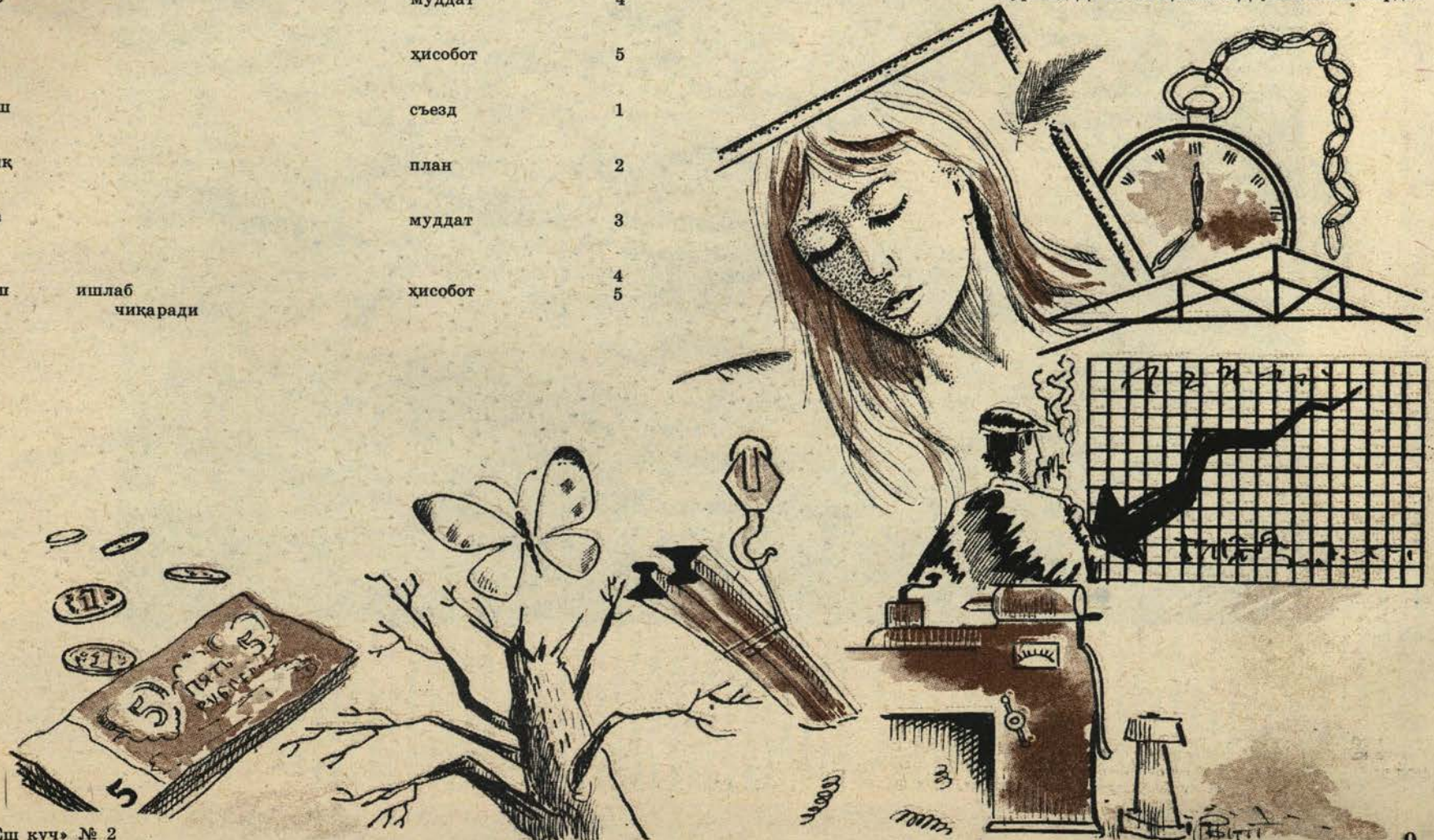
Таржимон.

эрталаб дам олиш кунни алламаҳалгача чўзилиб ётасан уйқинг ўчмай керишасан хонаки шиппагингни судраб ошхонага ўтасан нонушта айвондан ташқари кўринади эрталабки сайр сен яшайдиган мавзе газета дўкони таниш-билишлар пешин сени кутишяпти тушлик яна битта чекасан диванга ёнбошлайсан журнал титкилайсан уйку элтади чанг югич гувиллайди қош қораяди ҳожатхонада сув шовиллайди нотаниш товуш эшитилади овқатга чорлашади оқшом деразадан кўшниларга қарайсан эртароқ ётасан.

маош	завод	ёнилғи	сьезд	1
	тинмайди	машиналар		2.
солиқ		гувиллайди	план	3
		узлуксиз	муддат	4.
қарз		шовқин	ҳисобот	5.
маош			сьезд	1.
солиқ				2
			план	3
қарз			муддат	4
			ҳисобот	5
маош	ишлаб		сьезд	1
солиқ	чиқаради		план	2
қарз			муддат	3
маош			ҳисобот	4
				5

сабаблар ҳаёт ҳоказолар	таъсирлар озик	имкониятлар уруғланиш	ҳожат
	қартайиш ҳомила		
9 ой	туғилиш	чинқирик	она сийнаси
илк	сўзлар	қадам ота-она таъсири	ташлашлар
ҳаёт	озика	ҳожат қартайиш	ҳоказолар
хоммопиш	йиғи	кулги	эртақ
10 ёш	мақтаб қалтис ҳаёт	ўқиш ёш озика	жамиятнинг ёдлаш орзулар ҳожат ҳоказолар
	ўзлигини	қартайиш англаш	мустақиллик
20 ёш		илҳом дунёқараш фарзандлар озика қартайиш қувончи	одатлар оилавий бахт ҳоказолар қониқиш
30 ёш	хизмат жамғарма ҳаёт қартайиш	мансаб озика ҳожат	ишонч роҳат-фароғат вазвасаси ҳоказолар беғамлик
40 ёш		хизмат юздаги ҳаёт озика қартайиш мадорсизлик	тақдирлаш ажинлар шубҳа-гумон ҳожат ҳақдорилар
50 ёш		толиқиш дунёқарашнинг ҳаётга озика ҳожат қартайиш надомат	ўзгариши муҳаббат ҳоказолар хотиралар
60 ёш	хасталик	ўкинч оғриқ сўнги ўлим парчаланиш таъсиротлар	паймона сўз ҳожат ҳоказолар бурқсиш имкониятлар
сабаблар 70 ёш			тўлаётганини англаш юррак зарбаси

Хуршид ДУСТМУҲАММАД ўзбекчалаштирди.

САРҲИСОБ

БИЛИМ
ЮРТЛАРИ
ҲАЁТИДАН

Бизнинг Бўз педагогика билим юртимиз 1980 йилда ташкил топди. Орадан қарийб 10 йил ўтди. Кечган даврга назар ташлар эканман, билим юртининг бу қисқа тарихи шаклланиш босқичи бўлганлигини қалбдан ҳис этаман. Аввало мактабгача тарбия муассасалари учун ходимлар тайёрлар эдик. 1982 йилдан бошлаб мактабларнинг бошланғич синфи ўқитувчиларини тайёрлаш бўлими ҳам ташкил этилди. Умуман 1982-89 йил мобайнида 3700 га яқин мутахассис иш жойларига юборилди. Ўқув бинолари, талабалар ётоқхоналари кенгайтирилди. Бинолар атрофига ўтқазилган ниҳоллар бугун улкан дарахларга айланди.

Педагогика билим юрти талабасига, айниқса, бўлажак бошланғич синф ўқитувчиларига таълим-тарбия бериш масъулиятли вазифадир. Чунки улар бошланғич синфларда дарс берадилар. Ҳозирги қайта қуриш даври кишиларини тарбияловчи ўқитувчи фақатгина мавжуд дарсликлар ва ўқув программаларини тўла ўзлаштириш билан чекланмаслиги, балки жамиятда рўй бераётган янгиланиш жараёнини чуқур ҳис этиши лозим. Биз шу мақсадда ўқув даргоҳимизга қайта қуриш жараёнида фаол иштирок этаётган шоирлар, ёзувчилар ва адабиётшунос олимларни таклиф этиб, уларнинг таълим-тарбия ва ҳаёт хусусидаги фикр-мулоҳазалари билан ўқувчиларни таништириб боряпмиз.

Шунингдек, билим юртимизни тамомлаб жумҳуриятимизнинг турли ноҳияларига йўл олган талабалар бу ердаги унутилмас учрашувларнинг ёрқин таассуротларини яна минглаб қалбларга етказдилар.

Утган деярли 10 йил давомида талабаларнинг ўрта махсус маълумот олишлари учун етарли шарт-шароитлар яратилди. 130 га яқин тажрибали ва билимли ўқитувчилар техника воситалари билан жиҳозланган фан кабинетларида таҳсил бермоқдалар. Уларнинг 15 нафари СССР ва ЎзССР халқ маорифи аълочиларидир. Ўқитувчиларнинг ўз касбини севиши, мутахассислигига ижодий муносабати дарсларнинг мароқли ўтишини, сифатлигини таъминлайди. Адабиёт муаллимлари Муқимжон Қодиров ва Абдумутал Самадовлар республика матбуотида ўз шеърлари ва мақолалари билан, тасвирий санъат ўқитувчиси Аҳмадjon Мамиталиев чизган суратлари билан газета ва журналларда фаол иштирок этишади. Ҳар бир ўқитувчидан ўз ишига ижодий муносабат талаб қилинади.

Билим юртидаги тўгараклар фаолияти ҳам қизғин. «Атиргул» ашула ва рақс ансамбли 1988 йили Болгария халқ республикасида ижодий сафарда бўлиб қайтган, республика телевидениеси орқали ҳисобот концертини намойиш қилдилар. Айни вақтда «Еш мусавир», «Шалола» сингари 20 га яқин тўгараклар ишлаб турибди.

Ҳозир билим юртимизда 2098 йигит-қиз, жумладан 1388 нафари кундузги бўлимда таҳсил олмоқда. Яқинда улар ёшларимизнинг севимли «Еш куч» журнали таҳрир хайъати билан учрашдилар. Журналининг бош муҳаррири Худойберди Тўхтабоевнинг билим юртига ташрифи, ҳаёт йўли ва ижодий режалари ҳақида суҳбати, айниқса журналининг келгуси

ишлари тўғрисидаги фикрлари барча талабаларда қизиқиш уйғотди. Худди шунингдек учрашув 1988 йили республика хотин-қизлар журнали «Саодат» нинг таҳрир хайъати билан бўлиб ўтганди. Шунини алоҳида таъкидлаш керакки, 1989 йил билим юртимиз ҳаётида унутилмас воқеалар йили бўлди. Сентябрь ойидан эътиборан педагогика билим юртимиз ўзбек совет адабаси Саида Зуннунова номи билан аталади.

Билим юртимизда Андижон, Фарғона, Наманган, Сирдарё областлари ва қардош Қирғизистон ССРдан ўқувчилар келиб ўқишмоқда.

Биз уларга таълим-тарбия берад эканмиз, бошланғич синф ўқитувчиларини ва болалар муассасалари тарбиячиларини тайёрлаш ниҳоятда масъулиятли вазифа эканлигини доимо ёдимизда тутамиз.

Билим юрти ёрдамчи хўжалиги ташкил этилгандан сўнг ўз-ўзини маблағ билан таъминлаш ишлари яхшиланди. Ҳозир бу ердаги жонли бурчакда куёнчилик ва қўйчилик етарли даромад бераётир. Утган

йили баҳорда ўқув даргоҳимиз майдонига 2000 тупдан ортиқ терак кўчатлари ўтқазилди.

Барча соҳаларда бўлаётганидек, биз ҳам билим юртимизда қайта қуриш ишларини кенг кўламда амалга ошира бошладик. Мазкур ўқув йили бошланишидан аввал тегишли муассасалар билан мутахассислар тайёрлаб бериш юзасидан 2000 йилгача шартномалар имзоладик. Иккинчидан, ҳозир илгари сурилаётган назария билан амалиёт бирлиги сиёсатига амал қилиб, амалий соатлар сонини кўпайтирган ҳолда — асосан ишлаб чиқариш муассасаларида ўтаяпмиз. Шунингдек, таълимни чуқурлаштириш мақсадида келгуси ўқув йилидан эътиборан педагогик курслар ташкил этишни режалаштириб бўлдик. Бу билан биз тайёрлаб чиқараётган мутахассислар давр талабига жавоб беради, дейиш қийин. Нега? Чунки билим юртларида қайта қуриш, янгиланиш ўқув программалари ва дарсликлари такомиллаштирилмагунча амалга ошмай қолаверади. Афсуски, ўрта мактаб ўқувчилари ва олий ўқув юрти талаба-

лари учун чиқарилаётган дарсликлар ва ўқув программаларидаги чалкашликлар ва етишмовчиликлар ҳақида кўп ёзилапти. Амалга оширилган ишлар ҳам бор. Бироқ, ўрта махсус билим юртлари учун дарсликлар ва ўқув программалари ҳақида жон куйдираётганлар йўқ. Оддий бир мисол. «Болалар адабиёти» ва «Ватан адабиёти» дарсликлари ҳатто ўша такомиллаштирилмаган ўқув программаларига ҳам тўғри келмайди. Бугунги талабга эса умуман жавоб бермайди. Шунингдек, билим юртларида айрим фанларни ўқитиш-ўқитмаслик ҳақидаги саволларга жавоб бериш муҳлати етилди.

Бизнинг педагогик коллективимиз бугун ёшларга билим беришни ҳаётнинг ўзидан излашмоқда. Дарсликларга ўта «сиғиниб» қолиш, программани темир қолипдек қабул қилиш каби турғунлик йилларидан қолган иллатларни тобора синдириб боряпмиз. Бунда матбуот материалларига, қадимги халқ педагогикасига кўпроқ таянапмиз. Зотан ҳаётнинг ўзи шунини талаб қиляпти.

Редакциядан:

Ушбу мақолани босмага тайёрлаётганимизда бўзликлар шоир ва педагог Тўлан Низомни Ўзбекистон ССР халқ депутатлигига номзод қилиб кўрсатганлиги ҳақида хабар келди. Биз ҳурматли муаллифимизга 18 февралда ўтадиган сайловда муваффақият тилаймиз.

Музаффар Аъламов чизган расм

МУАЛЛИМ

ЎЎЎЎ

Билим юртининг ўз телестудияси бор.

«Еш куч»нинг доимий ўқувчилари Бўз педагогика билим юрти билан биринчи марта ўтган йили танишган эдилар. Эсингиздами, ўшанда журналда қабул имтиҳонларидан ўта олмаган марғилонлик бир қизнинг бу ўқув юрти шаънига аччиқ гаплари битилган хати босилган эди. Кейинчалик, шу хатга раддия ҳам чоп этилганди... Қисқаси, шу баҳона бизда Бўз педагогика билим юрти билан чуқурроқ танишиш нияти туғилди... Мен бу ўқув маскани билан яқиндан танишгач, беихтиёр ўзимга ўзим «институтга кириш қийинми, Бўз педагогика билим юртигами?» деб савол бердим. Бу саволга яна ўзим жавоб топдим. «Бўздаги билим юртига!» Ахир ўтган йили ёзда бир ўринга ўн, ҳатто ундан ҳам ортиқ даъвогар талабгорлик қилибди-да. Бундай шароитда қабул имтиҳонлари оладиган ўқитувчиларга ҳам осон тутиб бўлмайди. Айтгандай, ўқишга талабгорлар кўп экан, Фарғона водийсидаги педагог бўламан

деб юрган ёшларни чўчитмоқчи эмасман. Асло! Талабгор қанча кўп бўлса, энг билимдон ўқувчилар билим юртининг талабалари бўла оладилар.

Билим юрти, мен сизга айтсам кичкина даргоҳлардан эмас. Унинг кундузги бўлимида 1388, сиртки бўлимида эса 700 нафар талаба ўқир экан.

Боя юқорида Фарғона водийси деганимда, Марғилон деганимда, ие, Бўз, Андижон вилоятида жойлашгану, у ерда фақат ўзлари учун кадр етиштирмайдими, деб ажабланган бўлишингиз ҳам мумкин. Ҳамма гап шундаки, бу билим юртида Андижонгина эмас, Фарғона, Наманган вилоятлари учун ҳам мутахассис етказиб берилади. Масалан, Гулнора Нуриддинова билан Махфура Тўравалар Фарғона вилояти Боғдод районидан келишган. Иккаласи 26-мактабни битиришган. Қизлардан:

— Нима учун айна шу ўқув юртини танла-

Расм чизишни, бичиш-тикишни билиш келажакда, албатта, асқотади.

Энди янги ёзган шеърларингизни муҳокама қиламиз, деди адабиёт тўрагининг раҳбари, ёзувчи Одижон Олимов қизларга.

ОСОММИ?

СУРАТЛАР ҲИКОЯ ҚИЛАДИ

ЙЎҚ!

дингизлар,— деб сўрадим.

— Ҳамқишлоқ қизлардан бир нечтаси шу ерда ўқишган эди. Улар таътилга боришганда Бўз билим юртини мақтаб гапиришарди.

— Қайси томонларини мақташарди?

— Шароитларини, ўқитувчиларини...

— Қабул имтиҳонларидан ўтганларингиздан кейин ҳамқишлоқларингиз тўғри айтганига ишонч ҳосил қилдингизларми ёки акси эканми?

— Тўғри айтишган экан.

Гулнора билан Маъфуранинг гапларини олтинкўллик Дилфуза Комилова, ёзёвонлик Умида Охунова, жалолқудуқлик Муборак Раҳмоновалар ҳам маъқуллашди.

Юқорида айтилганлардан, «Эҳ-ҳе, буларнинг росаям тевараги текис экан-ку,» деган хулосага бормаслик керак. Йўқ. Муаммолар талайгина бор. Масалан, талабаларнинг 56 фоизигина ётоқхоналар билан таъминланган. Қолганлари эса бировларнинг уйларида ижарада тури-

Суратларни Азамжон МИРЗАЖОНОВ олган.

Педагоглар.

шади. Шу кунларда 400 ўринли янги ётоқхона биноси қуришга ҳозирлик кўрилмоқда. Агар у тез қурилиб ишга тушса, битта жиддий муаммо барҳам топади. Талабаларнинг ҳаммаси бошпаналик бўлади. Бироқ ётоқхона қурилишини тезлатиш билим юрти раҳбарларига боғлиқ эмас...

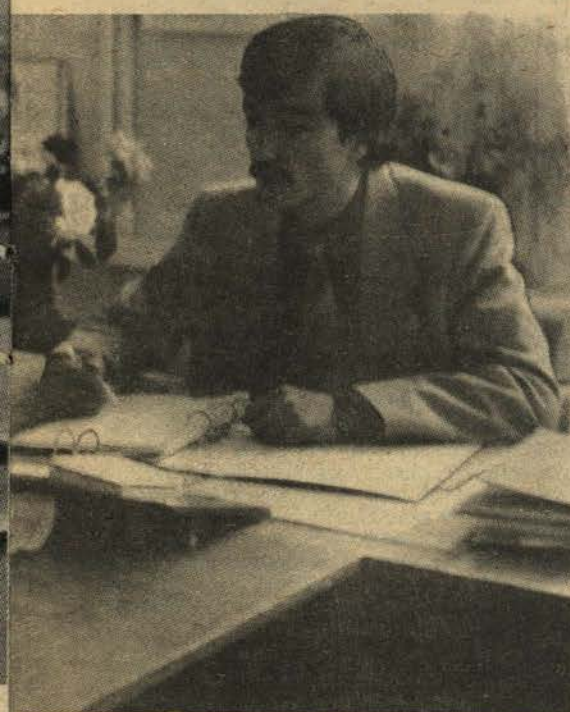
Яна дарсликлар, қўлланмалар муаммоси бор. Улар биринчидан кам, иккинчидан сифати қониқарли эмас. Модомики, мактабларимиз юқори малакали ўқитувчиларга муҳтож экан, билим юртлари учун дарсликлар яратиш масаласини мутлақо пайсалга солмаслик керак.

Бироқ шундай бўлсада бу кичик мақолани мен кўтаринки руҳда тугатмоқчиман. Демокчиманки, Бўзда келажақда педагог бўлишга астойдил бел боғлаган йигит-қизлар ўқишяпти. Энг муҳими, мана шу!

Шоҳруҳ АКБАРОВ

Спорт — талабаларнинг сеvimли дўсти.

Кўчқорали Ашуров билим юртида тарбиявий ишларга раҳбарлик қилади.

Ётоқхона саришталиги ўз-ўзидан бўлмайди.

Иброҳим КАРИМОВ,
ТошПИ динлар тарихи ва атеизм назарияси
кафедрасининг доценти.

Қадим замонлардан буён наинки файласуфлар, балки кўп мутафаккирлар ҳам имон мавзуи те-варагида ўз мулоҳазаларини билдириб келганлар. Бироқ, ҳанузгача фалсафа доирасида, хусусан илмий атеизм нуқтаи назаридан бу муаммо илмий жиҳатдан асосланмаётгани, натижада инсон шахсини қарор топтиришда жуда зарур ички рағбат бўлган ушбу тушунчага ноилмий ёндашишлар давом этиб келаётир. Имон мавзуида сўз юри-тиш дин ясовчиликка олиб келмасмикин, деган ҳадиксирашлар кенг тарқалиб, ижтимоий тафак-курда турғун фикрлар шаклланган. Эндиликда ана шу турғун фикрлар қалъасини забт этмай туриб, бу масалада олдинга силжиш амри маҳол.

Қадимги дунё файласуфи Гераклит инсон бутун оламни билишга қодир эмас, бинобарин, у бошқа одамлар фикрига ишонини ва уни ҳақиқат сифатида қабул қилиши натижасида онг ривожла-нади, деган эди. Урта аср натурфилософияси асо-чиларидан бири Ал Ғаззолий имон даражасини тўрт даражага бўлиб, оламни билишдаги унинг роли катталигини таъкидлаган. Ғарбий Европа файласуфи Декарт имонсиз яшаш мумкин эмас, деган маънода гапирган. Француз мутафаккири Ш. Пейю юз йил муқаддам келажақ ахлоқи имон эгалари қўлида бўлади, деб баҳорат қилган эди.

Умуман номарксистик ва марксистик фалсафа-даги фикрларни жамлаб, сўнг уларни сараласак, но-диний ва диний имонлар борлиги эътироф этила-ди. Диний ва нодиний имон мавжудлиги тўғри-сидаги қарашлар олдинга қўйилган қадам бўлиб, имонга нисбатан «дин монополияси»га жиддий шикаст етказса-да, аммо у масалани охиригача ҳал эта олмайди. Инсон онгида ва ижтимоий онгда етакчи руҳий ҳолат битта бўлади ва шундай бўл-гани маъқул.

Ишонч билан имонни, имон билан эътиқодни айни маънода қўллаш кенг тарқалган ҳодисадир. Ваҳоланки, улар бир-бирига яқин тушунчалар бўлса-да, ҳар ҳолда тафовути ҳам бор. Фикри-мизма, ишонч тушунчаси одамлар билан одамлар ёки уларнинг уюшмалари (халқ, давлат, партия, жамоат ташкилотлар ва ҳ. к) ўртасидаги ўзаро

қараш шундай кучки, у одам ва одамлар уюшма-сини ақл бовар қилмайдиган қаҳрамонликларга ундайди. Маркс ибораси билан айтганда, идея омма онгига синггач (яъни, имонга айлангач) мод-дий кучга айланади.

Социалистик жамиятда бошқарув аппаратида ишлаётган ҳар қандай ҳодим аввало социализм идеяларини ташувчи, социализм идеаллари тимсо-лига айланган шахс бўлмоғи даркор. Шу идея ва идеаллардан келиб чиқадиған имон эгалари бўл-ган шахсларгина социалистик ишлаб чиқариш му-носабатларини такомиллаштириш, одамларни шу юксак мақсадлар сари сафарбар этиш имкония-тига эга бўладилар. Бинобарин, имонли одам-ларгина раҳбар бўлиш учун маънавий ҳуқуққа эгадирлар. Акс ҳолда улар ўз ихтиёрлари билан ҳар қандай лавозимдан кетишлари ёки уларни ке-тишга мажбур этмоқ лозим. Зеро оддий меҳнат-каш ёки ёш йигит-қизнинг имони аввало бошқа-рув аппарати ва тарбия масканидеги одамнинг шахсий қиёфаси, турмуш тарзига қараб шакл-ланади.

Мамлакатимиз, жумҳуриятимиздаги, вилоят ва ноҳияларда кейинги йилларда ҳибсага олинган ай-рим собиқ раҳбарлар социализм идеяларини суи-истеъмол қилган эдилар, уларда идеалнинг ўзи йўқ эди, бинобарин улар имонсиз одамлар эдилар. Шунинг учун ҳам улар социалистик жамиятда имонсизликни қарор топтиришнинг ташкилотчи-лари бўлдилар.

Диний идеялар, идеалларга интилиш, уларга муқаддас қадриятлар сифатида қараш инсоннинг ўз-ўзини муайян ахлоқий нормалар доирасида ушлаб туриш, шу доира атрофида фаолият кўр-сатиш учун ички рағбат ролини ўйнаган. Шунинг учун ҳам дин ва имон тушунчаларини бир-бири билан айнан бир маънода тушуниш юзага келган-ки, тарихий заминга эга бўлган бу турғун фикр-ларни жойидан қўзғатиб юбориш учун тафаккур-нинг янги шакллари керак бўлиб турибди. Диндор одам имонли бўлади, деган тушунча ижтимоий ва кундалик онгда чуқур илдиэ отган. Ҳатто респуб-ликаимизнинг кўзга кўринган олимлари тайёрлаган «Атеистик энциклопедик лугат» (Тошкент, 1988)-да ҳам имон тушунчасига фақат диний таъриф берилиб, унинг илмий-материалистик тушунчаси эътибордан соқит қилинган тасодифий эмас.

барбод бўлишига, унда бошқа моҳият биологик моҳият шаклланишига олиб келади. Бундай одам ўз социал қиёфасини аста-секин йўқотиб бориб, ўғрига, товламачига, порахўрга, фоҳишага, қотил-га, бағритошга айланади, яъни ундай одам учун муқаддас нарса қолмайди, ўз шахсий хузуур-қало-вати унинг «идеали»га айланади. Бундай «идеал» (яхшироқ овқатланиш иштиёқи) ҳар қан-дай ваҳший ҳайвонда ҳам мавжуддир.

30-йиллардан бошлаб Сталин, унинг сафдошлар-и, ўша даврнинг қаҳрамонлари образлари одам-ларга, айниқса ёшларга идеал сифатида тақдим этилди. Ижтимоий фалсафий фикр, бутун омма-вий ахборот воситалари ёрдамида Сталин қиёфа-сида Коммунистик партияга, Совет давлатига че-кисиз ҳурмат руҳи қарор топди. Социалистик ижти-моий-иқтисодий муносабатларни қарор топтириш учун халқни, одамларни муайян руҳий ҳолати, яъни социализм идеялари ва идеаллари атрофи-да муайян имон шаклланиши муҳим эканини Сталин англаган, албатта. Унинг фожиаси шу бўл-дики, чин имон билан сохта имоннинг фарқига етмади. Шунинг учун совет кишиларини сохта имон, яъни авторитетга кўр-кўрона ишончга асо-ланган имон руҳида тарбиялашга бутун эътибо-рини қаратди, бунга қарши чиққанларни даҳшат-ли қийноқларга солинишига ҳам йўл очиб берди.

Бироқ воқелик қандай бўлса, уни бўяб-бежа-май ёки маломат тошлари остига бостириб ташла-май тасаввур этиш адолатли бўлади. Публицист А. Бовиннинг «Наука и религия» журналининг 1988 йил, 9-сонида босилган «Генералиссимус ме-роси» деб аталган мақоласидаги қуйидаги фикрлари эътиборга сазовор деб ўйлаймиз. «Социализм иде-алларига бўлган ишонч билан уйғунашиб кетган Сталинга ишонч пировард оқибатда урушнинг бо-ришини ўзгартириб юборди... Менинг тасаввуримча, Сталинга ишонч социалистик истиқболни бошлаш йўлига кирган кишилар хизматини асло йўққа чи-қармаслиги керак. Фожаия уларнинг Сталинга ишончиде эмас. Фожаия Сталин уларнинг ишончини оқламаганида». Бошқача айтганда, шахсга си-ғишни бартараф этиш шпорлари остида асрлар даво-мида шаклланган диний имонни улоқтириб, чин имон-ни қидирган ва гўё ўзларича уни топгандек бўлиб, мисли кўрилмаган фидоийликлар кўрсатган ота-

ИМОН НИМА?

алоқа ва муносабат масаласига тааллуқлидир. У муайян ижтимоий-психологик ҳолат бўлиб, шу асосда муайян муносабатлар юзага келади. Бир одам иккинчи одам билан мулоқотда бўлганда, улар ўртасидаги ишонч ва ишончсизлик ҳолатига қараб муносабат юзага келади. Кўп ҳолларда ҳа-лол, сўзи билан иши бир одамларни ишончли, ишонса бўладиган киши маъносиде «имонли» деб қўядилар. Жамият ҳам социал организм бў-либ, у айрим одамлар, меҳнат коллективлари, социал гуруҳлардан ташкил топади. Мабодо улар ўртасида ўзаро ишонч вазияти ҳукмрон бўлса, улар бир-бирини текшириш учун беҳуда вақт ва энергия сарфлаб ўтирмайдилар-да, дарҳол фао-лият йўналишини белгилаб олаверадилар. Ишонч-сизлик вазиятида эса ахвол унинг тескараси бў-лади ва одамларни ҳаддан ташқари толиқтиради-ган текшир-текширлар, кўрсатмалар, ёзишмалар юзага келади. Ҳозирги замон бюрократизми ва қоғозбозлиги заминиде одамлар ва уларнинг уюш-малари ўртасида шаклланиб, қиёмига етган ўзаро ишончсизлик ётади.

Имон ишончга нисбатан чуқурроқ мазмунга эга бўлган тушунчадир. У бевосита дунёқараш, дунё-ни ва инсон ўз-ўзини англаши билан, оламни ин-сонга монанд тарзда қайта қуришга бўлган та-бийий интилиш яъни ирода билан боғланиб кетади. Имонли одам ўзи қабул қилган идеалга, ўзини мансуб деб ҳисоблаган идеалга ҳар қандай ша-роитда ва ҳамма жойда содиқ бўлиб қолади: идея-га, идеалга ишончсиз ва унга садоқатсиз ҳаётни ҳаёт ўрнида кўрмайди, ундай ҳаётни маъносиз ва беҳуда яшаш деб ҳисоблайди.

Имон — онг ва руҳга сингган ва иродада намоён бўладиган идеядир, шунинг учун у қудратли ҳа-ракатлантурувчи кучдир. Ҳар қандай дунёқараш инсон имонига айлангач, умуминсоний аҳамиятга молик бўлади. Борди-ю, бундай бўлмаса, у тор дои-рада яшаш ҳуқуқига эга бўлади, холос. Одамлар онги, ҳис-туйғуси (руҳияти)дан жой олган дунё-

Шу мулоҳазаларга биноан, имон тушунчаси илмий-материалистик таъриф ва тавсифга муҳтож бўлиб турибди, деб ҳисоблаймиз. Фикримизча, имон муайян идея, идеалга ишонч ва унга ҳар қандай шароитда ва ҳамма жойда содиқ қолиш-дан иборат руҳий-иродавий ҳолатдир. Имон ўз объекти ва йўналишига қараб турлар ва шакллар-га бўлинади. Масалан, чин имон ва сохта имон бўлади.

Чин имон уч шаклда: илмга ишонч, ахборот ва унинг манбаига ишонч ҳамда кузатиш ва таж-рибага ишонч шаклида намоён бўлади. Сохта имон ҳам уч шаклда: диний-идеалистик қарашларга ишонч, хурофот ва бидъатга ишонч ҳамда авторит-ет (обрў-эътибор)га ишонч шакллариға эгадир. Имоннинг даражаси инсон ёки инсонлар уюшма-си (жамоа, халқ, халқлар ва б.)нинг муайян идея ва идеалга бўлган ишончи даражасига асосан мувофиқ бўлади. Агар инсон (инсонлар уюшма-си) ўзи ишонган идея ва идеалга исботланган ҳа-қиқат сифатида қараса, бу қатъий имон бўлади, мазкур имон эътиқодга тенг келади ёки эътиқод-га айланган имон дейиш ҳам мумкин. Мабодо инсон (инсонлар уюшмаси) муайян идея ва идеал кўпчилик томонидан маъқуллангани ёки анъана сифатида мавжуд бўлгани учун қабул қилган бўлса, у исбот талаб этадиган, эҳтимолликка асо-ланган имондир. Бу, кўп жиҳатдан фандаги фа-разга яқин туради. Тўғрилиги, ҳақиқат эканлиги шахс назариде исбот этилган бўлса, у қатъий имонга айланади.

Ижтимоий ишлаб чиқариш ва воқеликнинг тез ўзгариб бориши жамиятда етакчи ёки ҳоким бўл-ган идея ва идеалларга бўлган ишончини ўзгарти-риб боради. Муайян идея ва идеалнинг шахс назариде қадри тушиб қолади, натижада инсонда муайян вақт давомида илгариги идея, идеалга нисбатан ишончи йўқолади. Ишончсизлик (имон-сизлик) ҳам муайян руҳий ҳолатдир. Аммо у узок давом этадиган бўлса, одамнинг шахс сифатида

оналаримиз — ўша чин имон қидирувчилари бўл-ган аждодларимизнинг порлоқ образлари, улар-нинг ибратли ишларини ёш авлод назариде қадр-сизлантирмаслик керак.

Социализм бошқа ҳар қандай жамиятларга нис-батан ҳам идеалларга муҳтож жамиятдир. Со-циализм идеялари ва идеаллари атрофида муайян имонли шахслар шаклланагани, бу жамиятни қарор топтириш мумкин бўлади. 30-, 40-, 50-йил-ларда рўй берган қонунсизликларнинг очилиши, 60-, 70-, ва 80-йилларда содир бўлган ва жамиятни инкирозга олиб келган ва ҳозир ҳам қисман давом этиб келаётган кўзбўямачилик, қариндош-уруғ-чилик, порахўрликнинг амж олиши, бюрократия-нинг мисли кўрилмаган фаолияти туфайли со-циализм идеялари ва идеалларига жиддий путур етди. Умуман имонсизлик айниқса ёш авлодда етакчи хусусият бўлиб қолди.

Бунинг учун ёшлар айбдор эмас, балки ўз шах-сий хузуур-қаловатлари учун жамият бойликлари-ни қонунсиз (меҳнатсиз) ўзлаштириб олишга ин-тилган катта ёшдаги баднафе кишилар, хусусан бошқарув аппаратида ишлаётган имонсиз одам-лар айбдордирлар. Бунинг мисоли тариқасида Э. Эшмухамедовнинг «Қарахтлик» бадний фильмини эслаш мумкин. Фильмда имонли ва имонсиз кишилар образи берилган. Уқитувчи Ну-руз, журналист Мурод социализм гоълари ва қадриятлари учун курашаётган ёрқин сиймолар-дир. Вилоят партия қўмитасининг саркотиби бош-чилгидаги газандалар тимсолида имон-эъти-қодсиз нусхаларни кўриш мумкин. Ўзаро кураш-да қайси томон галаба қозонганидан қатъий на-зар ҳаётда имон ё имонсизлик йўлини танлаш вазифаси томошабиннинг ихтиёрига қолдирила-ди. Кишини чуқур ўйга толдиради. Социализм (ижтимоий адолатли жамият)нинг янги модели (андозаси)ни вужудга келтиришдек тарихий бурч-га нисбатан ёш замондошларимиз дунёқарашини тоблантиради.

ҚУРЪОН ВАХИЙДАН БОШЛАНГАН

**Муҳаммад Содик
Муҳаммад Юсуф,**

Ўрта Осиё ва Қозоғистон мусулмонлари Диний бошқармасининг муфтийси

«Еш куч» журналининг ўтган йил 8-сонида босилган «Исло — инсонийликка даъват» деб номланган суҳбатни ўқиб чуқур ўйга толдим. Ахир ҳозир мактаблар учун топилмаётган маблаглар, дафтарлар учун етишмаётган қоғозлар худо учун мачит қуришга, диний китоблар чиқаришга сарфланса ёшлар тарбияси нима бўлади? Мен илм-фанга ишонайми ёки суҳбатда айтилган худогами? Биз оллоҳга сиғинсак билимимиз ҳамда одамларга, ҳаётга, табиатга меҳр-муҳаббатимиз ортадимиз-камайдими?

Максуда ОТАЕРОВА,
Самарқанд вилояти Советобод ноҳияси
34-мактаб ўқувчиси».

«Ёшлар тарбиясига оид «Исло — инсонийликка даъват» суҳбати менинг ислом дини ҳақидаги фикрларимни ўзгартириб юборди. Қуръон, унинг мақсади, мазмуни ҳақида оз бўлса-да, илк тушунчалар берди. Истагим шунки, «Еш куч»нинг келгуси сонларида ислом, унинг келиб чиқиши, моҳияти ҳақида, масалан ваҳий нималиги тўғрисида маълумотлар берсангизлар. Бизнинг дунёқарашимизни бойитган бўлур эди.

Зухра МЕЛИБОЕВА,
Фарғона вилояти Ўзбекистон ноҳияси
47-мактаб ўқувчиси».

«Исло — инсонийликка даъват» суҳбатини ўқиган муштарийларимиз ранг-баранг мулоҳазалар битилган хатлар йўллаганлар. Юқоридаги мактублар шулардан айримлари холос. Мактуб эгаларининг ўзаро зид келган жойлари ҳам яққол кўриниб турибди. Бу, табиий ҳол. Фикрлар хилма-хиллигини бор мураккаблиги билан, кескинлиги билан журнал саҳифасига олиб чиқиш зарурлиги ҳозирги ошкоралик сиёсатининг талаби! Лекин ёшлар ўртасидаги нотўғри, чала тушунчаларга ойдинлик киритиш ҳар қандай давр тақозосидир, буни назардан соқит қилолмаймиз.

Бирон нарса ҳақида хулоса — ҳукм чиқариш учун аввало ўша нарса ҳақида билмоғимиз лозим. Исло эса жуда кўна, жуда кенг ва айни чоқда хилма-хил қарашлар келтириб чиқарувчи бир таълимотки, уларни бир мақолада эмас, балки китобларда ҳам қамраб олиш мушкул. Шу боис қуйидаги мақолада Қуръоннинг вужудга келиш тарихи ҳусусида сўз юритилади. Муаллиф айтмоқчи, мақолада воқеалар тарихда қандай юз берган бўлса шундайлигича баён этилади — унга ишониш ё ишонмаслик ҳар бир журналхоннинг ўзига ҳавола. Редакция ҳам шу фикрда.

Бисмиллоҳир роҳманир роҳийм.

Аввало, «Еш куч»да эълон қилинган суҳбатимиз юзасидан мулоҳазаларни ёзма равишда билдирган журналхонларга ташаккур. Фикрларнинг хилма-хиллиги биз учун фавқуллода ҳодиса эмас, эътибор берган бўлсангиз ўша суҳбатнинг ниҳоясида «саволларга батафсил жавоб берадиган бўлсак, улар бутун бошли китобга жо бўлур эди. Шу боис жавоб бераётганда мен журнал имкониятини ҳисобга олдим» деган сўзни тилга олган эдим. Редакцияга келган саволларга жавоб учун «Еш куч» имкон берган экан яна ўша имкониятни назарда тутишга тўғри келади. Зухра Мелибоеванинг саволларига ёган жавобимиз қолган журналхонларни ҳам қониқтириши ҳисобга олинди, албатта.

Тўғри, Ўзбекистон ноҳиясида яшовчи қизимиз сўрганидек, Қуръони карим ҳақидаги суҳбатни ваҳийдан бошлаш жуда табиий. Лекин ҳамонки, биз мусулмонларнинг муқаддас китоби ҳақида сўз очаяпмизми, «ислом» сўзининг маъноси нима эканлигини айтмай иложи йўқ.

Пайғамбаримиз Муҳаммад алайҳиссаломга келган диннинг номи пайғамбарнинг ўзлари тан-

лаган эмас. Балки у оллоҳ таоло ихтиёр этган сўздир. Қуръонда оллоҳ таоло, «Сизларга исломни дин деб рози бўлдим» дейди.

«Исло» сўзининг луғавий маъносига келсак, уни луғатшунос олимлар, тафсирчилар, шарқшунос алломалар чуқур ўрганиб чиққанлар ва қуйидаги маъноларни англатишни уқдириб ўтганлар:

1. Ихлос.
2. Турли офатлардан саломат бўлиш.
3. Сулҳ ва омонлик.
4. Итоат ва бўйсунуш.

Исло, бу — Оллоҳни ягона деб эътиқод қилиб унга бўйсунмоқлик ва бутун қалб билан унга ихлос қилмоқлик ва Оллоҳ буюрган диний эътиқодга имон келтирмоқлик ва ушбу имон тақозо қилган амалларни бажармоқ демакдир. Бошқа оятларда ислом — оллоҳга ихлос қўйиш ва унга бўйсунуш, итоат этиш маъноларида ҳам келган. Оллоҳга итоат этган ва оллоҳ юборган пайғамбарларга эргашган киши мусулмон дейилади.

«Оллоҳ барча пайғамбарларга ваҳий юборган бўлса, нима учун динлар хилма-хил?» деган савол туғилиши табиий. Бу саволга Қуръонда очиқ-ойдин жавоблар келган. Чунончи, оллоҳ барча пайғамбарларни тавҳидга, яъни оллоҳнинг ягоналигига даъват қилиш учун юборган. Муҳаммад алайҳиссаломга ахудий ва христианларни ягона оллоҳга имон келтириш учун даъват қилишни буюрган.

Христиан, яҳудий ва Исло динига эргашувчиларнинг ўзаро келишмовчиликлари оллоҳнинг таълимотида хилофдир. Оллоҳ таоло динни ер юзиде тинчлик ҳукми суриши, одамлар ва давлатлар ўртасида муҳаббат қарор топиши учун юборган. Шунинг учун ҳам Муҳаммад алайҳиссаломга келган дин келишмовчиликлар орасини тузатиш ва уларга ҳақ йўлни кўрсатиш муддаосида юборилгандир.

Қуръон нуқтаи назаридан, динларнинг асли бир бўлиб, шариатлар турличадир. Оллоҳ таоло ислом динининг охириги дин бўлишини ихтиёр қилди. Муҳаммад алайҳиссалом шариати баркамол кишилар учун барча маконга мос келадиган шариатдир.

Қуръон Оллоҳ таоло томонидан ўз пайғамбари Муҳаммад алайҳиссаломга туширилган ваҳий бўлиб, у зотдан бизларга сон-саноксиз кишилардан нақл орқали етиб келган ва самовий китобларнинг охиригиса ҳисобланади. Кези келганда ваҳий ўзи нима ва у Муҳаммад алайҳиссаломга қандай келганлиги билан танишиб чиқайлик.

Ваҳий — Оллоҳ таолонинг ўз пайғамбарларига зудлик билан махфий равишда юборган диний кўрсатмаларидир.

Ваҳий — фаришталар орқали юборилиши ёки бевосита Оллоҳ таоло билан роз айтиш (гаплашиш) воситаси-ла бўлиши мумкин.

Пайғамбаримиз Муҳаммад алайҳиссалом тажрибаларида эса ваҳий қуйидагича кечган:

1. Ойша онамизнинг айтишларича, Пайғамбар Муҳаммад алайҳиссаломга биринчи ваҳий туш орқали намоеён бўлган — ўша туш ўнгидан келган. У киши кўрган ҳар бир туш уйғоқлик пайтларида ҳам худди тонг ёруғидек чароғон бўлиб келар эди.

2. Фаришта ўзи кўринмай туриб пайғамбар қалбларига керакли нарсани етказган.

3. Ваҳий кўнгирок овозидек жаранглаб қулоқларига чалинган.

4. Жаброил фаришта пайғамбаримизга одам шаклида кўринганлар.

Шу тўғрида «Саҳиҳ Бухорий» китобида қуйидаги ҳадис келтирилган: «Хорис ибн Хишом пайғамбаримиздан (Муҳаммад алайҳиссаломдан):

— Е Расул Оллоҳдан сизга ваҳий қандай келди? — деб сўради.

Шунда у жаноб жавоб берибдилар:

«Аҳёнда худди кўнгирокдек жаранглаб келади, мен учун шуниси қийин. У кетга ҳамма нарсани мен ўзимда сингдириб олган бўламан. Гоҳида эса фаришта менга одам шаклида келиб сўзлаб кетади ва унинг айтганларини англаб оламан».

5. Фаришта ўзининг асл қиёфасида кўринади ва ваҳийни етказди.

6. Оллоҳ таоло пайғамбар алайҳиссаломга мeroж кечасида номозни фарз қилиш ва шунга ўхшаш баъзи нарсаларни бевосита ваҳий қилган.

Бироқ, ваҳийга шубҳа билан қаровчилар кўп. Ҳатто Муҳаммад алайҳиссалом ҳаётида юз берган ушбу ҳодисанинг ҳақиқат эканлигини тан олиш у ёқда турсин, буни «гастерия касаллигининг бир тури-да» деб талкин қиладиганлар ҳам бўлган. Эмишки, пайғамбаримиз гастерия хасталиги билан оғриган, биз «ваҳий» деб атаган нарса аксари беморлик чоғида кечадиган жазова, босинқирашдан фарқ қилмас эмиш.

Бундай фикрнинг хато ва тухмат эканлигини исботлаш қийин эмас. Зеро гастерия касаллиги зўриқиш чоғида бемор инграйди, бақиради-чақиради, алмойи-алжойи ҳаракатлардан, пойинтар-сойинтар сўзлардан ўзини тўхтата олмайди. Касаллик хуружи қайтгач бемор боғи «килик» ларининг биронтасини эслаб қололмайди. Муҳаммад алайҳиссаломда эса бундай аломатлар мутлақо юз бермаган. Аксинча у киши ваҳий дамларида аён бўлган жумла, ибора ва сўзларнигина эмас, балки ҳарфларгача барча оҳанг ва талаффуздаги мусикавийлиги билан ёд олиб қолганлар.

Шуни алоҳида таъкидлаш зарурки, ваҳийнинг ҳақиқат эканлигига ўзида ишонч туғдира олмаган кишилар Қуръоннинг илоҳий бир китоб эканлигига имон келтира олмайдилар.

Аслида «Қуръон» сўзи араб тилида «қироат» маъносини англатади.

Қуръон билан шуғулланувчи олимлар эса бу илоҳий китобни таърифлаб: «Қуръон Оллоҳнинг мўъжиза каломи бўлиб, Муҳаммад алайҳиссаломга ваҳий орқали тушган тиловати ибодат ҳисобланувчи китобдур», дейдилар.

Қуръон тушишининг бошланиши Макка Мукарамада — Хиро ғорида юз берган. Пайғамбаримиз Муҳаммад алайҳиссалом ёлғиз ибодат қилмоқдалар. Шу чоқ «Икра» сурасининг айрим оятлари нозил бўла бошлади. Бу, Қуръони карим тушишининг аввали эди! Қуръон шу тариқа Оллоҳ таоло томонидан ўз бандаларига тақдим этила бошланди!

Таъбир жоиз бўлса, Қуръоннинг нузуми 23 йил бадалида давом этди.

Қуръон — суралардан иборат. Сура — Қуръоннинг бир бўлаги, у уч ёки ундан ортиқ оятни ўз ичига олади.

Қуръонда 114 сура бўлиб, ҳар бирининг ўз номи бор. Баъзи сураларнинг номи унинг дастлабки сўзларидан олинган. Айримлари эса мазкур сурада кўпроқ зикр этилган нарсаларнинг номига қўйилган.

Қуръон суралари 2 қисмга бўлинади:

1. «Маккий суралар» пайғамбаримизнинг хижрат (Маккадан Мадинага кўчиши) қилишдан муқаддам тушган суралар, яъни «Маккада тушган суралар».

2. «Мадиний суралар» — хижратдан сўнг тушган суралар, яъни Мадинада воқе бўлган суралар.

Маълумки, Муҳаммад алайҳиссалом ўқиш-ёзишни билмаганлар. У киши Қуръон оятларини фариштадан эшитиб, ёд олганлар ва шундан сўнггина мусулмонларга ўқиб эшиттирганлар. Ўша кезларда саводли кишилар жуда кам бўлганидан, ёзиш воситалари тақчиллигидан кишилар ваҳийни — Қуръоннинг илк сўзларини ёд ола бошлаганлар. Хат-саводни эгаллаган Абу Бакр, Умар, Усмон, Али, Заид ибн Собит, Убай ибн Кааб сингари зотлар Муҳаммад алайҳиссалом ҳузурига хурмо пўстлогига, япалоқ-ясси тошларга, ҳайвон суяги ёхуд терига Қуръон сўзларини қайд этиб борганлар. Пайғамбаримиз ҳар бир янги оятнинг қайси сурага тааллуқли эканлигини ва ўрнини дастлабки Исло мирзаларига тушунтириб берганлар.

Шу тариқа Жаброил фаришта воситаси-ла пайғамбаримиз ва саҳобалар 23 йил асносида Оллоҳ таолонинг ўз бандаларига раво кўрган каломини ёд олиб хатга битганлар.

«Исло» сўзининг луғавий маъноси, ваҳийнинг нима эканлиги ва Қуръони каримнинг бунёд этила бошлаши тўғрисида сўзни мухтасар қилар эканмиз, биз баён этган хулосалар ўтмишда қандай юз берган бўлса шундайлигича келтирилди, зеро, уларга ишониш-ишонмаслик ҳар бир журналхоннинг ўзига ҳавола. Негаки, ислом ўзгаларга зўрлик йўли билан эътиқод тазъийқи ўтказишни буткул қоралайди.

ЧУЛДАГУ УШИЛАР

Мен қадим Шарқ ҳикматлари, Ларошфуко «Максим»лари, Г. Лихтенберг афоризмлари, Г. Бабель «Фацетия»лари, замондошимиз Э. Кроткийнинг хандадор ўткир сўзларини севиб муталаа қиламан. Улар таъсирида бўлса керак, гоҳо йўл-йўлакай тугилган фикрларни ён дафтаримга ёзиб бораман. Шулардан айримларини ҳукмингизга ҳавола этишдан мақсад доноликни даъво қилиш эмас, балки ўз ўйларимни сиз билан баҳам кўришдир.

МУАЛЛИФ

Одамзод таъқиқланган нарсага ўч. Одам Атонинг таъқиқланган олмани узгани ҳақидаги нақл бежиз эмас. Бу одат узоқ аждодларимиздан бизга қолган мерос. Сирасини айтганда, барча кашфиётларимиз манбай ҳам шунда. Агар башар авлоди қўрқувни енгиб, ман этилган нарсаларга қўл чўзмаганида, олам юзидан сирлар пардасини қадам-қадам кўтармаганида биз бугунги тараққиётга етиб келармик?

* * *

Ҳаёт — биз вояга етадиган бешиқдир. Гўдак юзини тирнаб олмаслиги, устини булғамаслиги учун бешиқда унинг қўл-оёқларини боғлаб қўядилар. Ҳаётда ҳам турли хил қонун ва мажбуриятлар билан боғланганмиз. Қўлимизни бўш қўйишганда нималар қилмасдик?!

* * *

Ҳар бир кишининг вужудида маълум даражада Гулливер яшайди. Вуюклар қаршисида ўзимизнинг нақадар кичкиналигимизни, «майда» одамлар ёнида эса қанчалар улканлигимизни ҳис этамиз.

* * *

Болалар ўзига хос тарбиячидир. Биз уларни тарбиялаймиз, улар эса бизни...

* * *

Китоблар бир авлоднинг ўзидан кейинги авлодларга васиятномасидир.

* * *

Ҳаёт энг улғу муаллимдир,
Кўча эса энг катта дорилфунун.

* * *

Ихтиро — шубҳаланишдан,
Шеър эса — ҳайратланишдан бошланади.

* * *

Одамларнинг нуқсонларидан кўра фазилатларини кўпроқ кўра билган одам ҳаётда кўп дўст орттиради.

* * *

Меҳр билан тикилган кўзга нуқсонлар ҳам фазилат бўлиб кўринади.

* * *

Есенин ва Маяковский менга рус шеърятининг икки кутби, икки қирраси бўлиб туюлади. Улар бир-бирига зид эмас, яхлит бир нарсанинг икки томонидир. Бирини дил ва туйғулар, иккинчиси эса тафаккур ва мушоҳада поэзияси. Уларнинг биринчисини минбардан бақриб ўқиб бўлмаганидек, иккинчисини оқиста, майин ўқиб бўлмайди.

* * *

Йўлбарс териси остида ҳам куён юракни яшириш қийин.

* * *

Болалигимда бувимдан бир эртақ эшитгандим: қайдадир бир мамлакат бор экан. У ернинг одамлари кечаси итга айланишаркан. Бу ривоят менга инсоният ҳаётининг рамзи бўлиб туюлади. Одамзоднинг барча ҳайвоний жиҳатлари: ҳирсий майлар, ўғирлик, қотиллик, танфурушлик... кўпинча тунда намоён бўлмайдами?

* * *

Одам еттига киргунча ердан таёқ ейди, етмишга киргунча турмушдан.

* * *

Баъзилар ватанпарварликни «ва... танпарварлик» деб тушунадилар.

* * *

Умр ҳам пулга ўхшайди: кўплигида аямай сарфлайсан, камайган сари эса «хасислашиб» борасан.

* * *

Севаман — демак тирикман.

* * *

Мақтанчоқлик — ёмон, лекин мақтанадиган нарсанг бўлмаса, ундан ҳам ёмон.

* * *

Рақиблар бўлмаса ўз нуқсонларингизни кўролмас эдинг. Ахир пешонангиздаги қорақуя ўзингдан аввал ўзгага кўринади-да.

* * *

Тол сувга талпинавериш мажнун бўлиб қолди.

* * *

Ҳар бир ижодкорда Данконинг хусусияти бор. У ўз қалбининг парчаси бўлмиш асарлари билан ҳаётдаги «ботқоқлик»ни — иллат ва нуқсонларни ёритади, уни четлаб ўтишимизга кўмаклашади, тўғри йўлга раҳнамолик қилади.

* * *

Товуққа мойк қўйиб ўргатсанг, усиз туғолмайдиган бўлиб қолади. Ҳаётдан эмас, бошқаларнинг асаридан таъсирланиб ёзадиган қаламкаш ана шу товуққа ўхшайди.

* * *

Умр бамисоли бир учқун. Аммо шу учқун билан ҳам ёмонликни ёндириш, зулматларни ёритиш мумкин.

* * *

Маданиятимиз ошганлигининг белгиси: китоб магазинига ўғри тушибди.

* * *

Мақтов ҳам худди ароққа ўхшайди: ози ширин кайфият бахш этади, кўпи эса бошни айлантиради.

* * *

Шеърятнинг онаси — муҳаббат, отаси эса — меҳнат.

* * *

Ғалати: шухрат ортган сари умр камайиб боради.

* * *

Вақт ҳам кийимга ўхшайди. Ешинг улғайган сари танг келаверади.

* * *

Гўзал аёллар тасвирий санъат асарига ўхшайди. Уларни узоқроқдан томоша қилган маъқул.

* * *

Одатда сезгир юракли, таъсирчан, туйғулар билан яшовчи кишилар ҳаётда кўпроқ зарбага учрайдилар. Шоир ҳам шу тоифадан. Унинг ўтли

шеърлари ана шу зарбаларнинг акс-садоси сифатида дунёга келади.

* * *

Ижодкор истеъдоди шамширға ўхшайди. Тажриба чарҳида тезлаб турилмаса, занглаб қолади.

* * *

Шеърятни кўп жиҳатдан мусиқа, оҳангга киёсласа бўлади. Уларни тушуниш, таъсирланиш дид, туйғулар тарбиясигагина эмас, кайфият ва вазиятга ҳам боғлиқ. Ҳаммага маъқул келадиган мусиқа яратиб бўлмаганидек, ҳаммабоп шеър ҳам ёзиб бўлмайди.

* * *

Тил халқнинг тарихи, маданияти ва бадиий салоҳиятини кўрсатувчи ўзига хос гувоҳномадир.

* * *

Ўз она тилини ҳурмат қилмаган одам ҳеч қандай ҳурматга лойиқ эмас.

* * *

Ойда ҳам доғ бор. Аммо ана шу доғнигина кўришга одатланган одам ойнанинг бутун улғуворлиги, нурафшонлиги, гўзаллигини ҳис этишга қодир эмас.

* * *

Денгиз соҳилидаги тошларга эътибор берганмисиз? Бирорта ҳам қиррали, учли тошни тополмайсиз. Тўлқинларнинг тўхтовсиз ҳамласи уларни силлиқлаб юборади.

Ҳаётда ҳам кўпинча ана шундай ҳол рўй беради. Аввалига биз ўзлигимизни кўрсатишга, ўз қирраларимизни намоён этишга, нималарнидир ўзгартиришга интиламиз. Қалбимизда исёнкор туйғулар жўш уради. Аммо ҳаёт тўлқинлари бизни тезда силлиқлаб, оломонга қўшиб юборганини сезмай қоламиз.

* * *

Бебаҳо китобларни тўплаб, ундан фойдаланмаган, бошқаларни ҳам баҳраманд этмаган одамнинг хазинани кўриқловчи аждарҳодан фарқи кам.

* * *

Ешлар орзулар билан, кексалар эса хотиралар билан яшайдилар.

* * *

Гоҳо қийинчилик, йўқлик — бирлаштиради, тўқлик эса — узоқлаштиради.

* * *

Тан ялқовлигидан фикрий ялқовлик юз карра хавфлироқ.

* * *

Ёмон гап тоғдан думалаган тошга ўхшайди. У ҳалокатли кўчклар қўзғашни мумкин.

МАБОДО ШУНДАЙ БЎЛСА!..

(Хонанда Озода Назарова портретига чизгилар)

Очиги, «анкета» тўлдиришга унча хушим йўқ. Янглишмасам, куйида биз сўз юритадиган қаҳрамонимиз ҳам худди шундай фикрда бўлиши керак...

Кизиқ-да, «исми-шарифи», «туғилган йили, ойи, куни», «турар жойи», «маълумоти» ва ҳоказо ва ҳоказолар... Гўё шу хил қисқа ва узуқ-юлуқ қайдалару, совуқ рақамлар билан одамнинг сурати ва сийрати намоён бўладигандек?!

Нима учун ҳужжатларда кишининг феъл-атвори, орзу-ўйлари, қувончу-ташвишлари ўз аксини топмайди? «Анкетага» ҳужжатларнинг ўта расмий ва совуқ таассурот қолдириши ҳам балки шундандир? Балки...

Менга қолса, санъаткорларнинг паспорту турлитуман гувоҳномалари ёнига унинг шахсини ўзида акс эттиргувчи яна бир варақ қоғоз жорий этган бўлардим. Йўқ, зинҳор қоғозбозлик бўлиб кетади деб ташвишланманг! Шу бир варақ қоғоз кўллаб бошқа ҳужжатларнинг ҳам ўрнини боса олган бўларди.

Майли, шунчаки бир тасаввур қилиб кўрайликчи! Мабодо, шундай бўлса!..

Бу янги ҳужжатнинг энг юқори бандига «Нима учун шу касбни танлагансиз?» деган савол қўйилган бўларди.

Қаҳрамонимиз эса, турган гап, «Болалигимда гоҳ тол новдасини, гоҳ қор куракни синдириб рубоб қилиб «чалардим» деб жавоб берарди.

«Кизча қалбиди орзу куртаклари япроқ ёзди. Шу тарика санъатга ҳавас уйғонди» деган жим-жимадор, чучмал гаплардан кўра, шуниси маъқулроқ эмасми?! Аниқ, содда ва қисқа жавоб. Хуллас, кейинги савол «Феъл-атворингиз?» деган банд бўларди.

Қаҳрамонимиз эса унга «Табиатан шаддод ва

тўғрисўзман. На баҳсу-мунозараларда, на аскияю, айтишувларда эркакларга бўш келмайман. Эсимни танибманки, руҳимда ҳамшиша безовталик, тиниб-тинчимаслик ҳукмрон. Болалигимда шофёр кўшнимизнинг юк машинасини ҳайдаб ариққа тушириб қўйганим, колхоз тракторини олиб қочиб, ёнроқ дарахтига урганим ёдимда...» деб ёзиб қўярди.

Навбатдаги савол: «Қаерда таҳсил олгансиз, устозларингиз?»

Қаҳрамонимиз бунга «Тошкент маданий-оқартув техникумида, Тошкент Давлат Маданият институтида таҳсил олганман. Устозларим Ўзбекистон халқ артистлари Дони Зокиров, Жамол Низомхўжаев, республикада хизмат кўрсатган артистлар Махмуд Юнусов, Қобил Усмонов доцент Раҳматжон Турсуновлар» деб жавоб берарди.

«Оилангиз ҳақида икки оғиз сўз» деган банд эса, қаҳрамонимиз томонидан «Турмуш ўртоғим Тоҳир Назаров ҳуқуқшунос. Камола исмли қизчам ва Шоҳруҳ исмли ўғилчам бор» деб тўлдирилди.

«Оилавий бахт деганда нимани тушунасиз?»

«Турмуш ўртоғинг сени, сен турмуш ўртоғингни тушуниб яшасанг шунинг ўзи бахт эмасми?!»

«Одамлардаги қайси фаилатларни ҳурмат қиласиз?»

«Ҳалолликни, мардликни, ўз ишига фидойликни...»

«Хизмат қилаётган ерингиз?»

«Республика Радиосининг Ўзбекистон халқ артисти Ботир Умиджонов раҳбарлигидаги хор коллективда ишлайман. Жуда яхши коллектив. Ўзбек хор санъати олдида катта муаммолар бор. Уларни ҳал қилиш ҳаммамизнинг бурчимиз деб ўйлайман».

«Репертуарингиз?»

«Шахсий репертуаримда «Шодмонлигим-шодлигим», «Дутор рози», «Онажоним-онажон», «Қиз кўшиги», «Оналар», «Ватан васфи», «Пахтакорнинг қизиман», «Оқшом сайли», «Дўстлик қошо-наси» сингари ўнлаб кўшиқларим бор. Очигини айтсам, репертуаримдан унча кўнглим тўлмайди. Қали кўп ишлашим керак!»

«Севимли машғулотиңиз?»

«Ғалати савол. Аёл кишининг сеvimли машғулоти нима бўларди... Уй-рўзгор, болалар тарбияси... Ҳайдовчилик гувоҳномам ҳам бор, ўзим машина ҳайдайман. Меҳмоннавозликни, ширин таомлар тайёрлашни ёқтираман...»

Гап келганда айтиб қўй, бирор кунимни дуторсиз тасаввур қила олмайман».

Ҳаёлан тўлдираётганимиз бу «ҳужжат» даги сўнги савол «Орзуларингиз, режаларингиз?» деган мазмунда бўлади.

Худди ана шу ерга келганда Озода «Бу саволингизга жавоб бермайман» деган маънода бош чайқаб қўяди.

Уни тушунаман. Орзулар ҳақида, келажак режалари ҳақида гапириш ҳамшиша мушкул. Қолаверса, Озода мухлислари, ҳамкасблари, дўстлари ва устозлари олдидаги масъулиятни чуқур ҳис қилади. Шу боис жавоб беришдан бош тортиши табиий.

Ва шу тарика «ҳужжат» даги сўнги банд очик қолади.

Унга қандай сўзлар битилажанини эса энг олий ҳакам — вақт кўрсатади. Шундай эмасми?!

Эркин УСМОНОВ

ҲИКОЯ ВА ХАРАКТЕР

(Ҳаваскор машқлари ҳақида мулоҳазалар)

Кичик ҳикояларнинг ажойиб устаси Антон Павлович Чехов: «Истасангиз сиёҳдон ҳақида ҳикоя ёзиб беришим мумкин» деб айтган эди. Чиндан ҳам қандай ёзиш мумкин сиёҳдон ҳақида ҳикояни?

Жиддийроқ ўйлаб қарасак, гап бу ерда сиёҳдон ҳақида эмас, ёзувчининг маҳорати ва масъулияти ҳақида кетаяпти.

Мен редакцияга юборилаётган жуда кўп ҳикояларни кўздан кечириб шу нарсага амин бўлдимки, ҳозир бу жанрда ижод этишга аҳд этган бошловчи ҳаваскорларнинг жуда кўпчилиги ҳатто бир мунча ҳикоя, очерклар эълон қилишга улгурган ёзувчиларнинг айримлари ҳам ҳикоя жанрининг энг зарур талабларини назардан соқит этаётганга ўхшайди.

Ҳикоя нечоғлик ихчам бўлишига, ижодкор имкониятларининг бир мунча чекланганлигига қарамай, характер яратишдай, қаҳрамоннинг тўла, мукамал қиёфасини ўқувчи кўз олдида гавдалантиришдай муҳим талабни ёзувчи зиммасидан олиб ташламайди.

Гапни жаҳон адабиёти... деб бошламай, ўз миллий адабиётимизнинг намуналарига — Қодирий, Қаҳҳор ҳикояларига назар ташлайлик. Ахир булар, айниқса Абдулла Қаҳҳор жаҳон адабиётининг энг яхши намуналари билан беллаша оладиган ҳикояларни яратдику.

Мен бу гапларни ҳаваскор ва ижодкор дўстларимга: «Шундай ҳикоялар ёзиш қўлингиздан келмаса бу остонага қадам қўйманг» деган маънода айтаётганим йўқ. Назаримда кўпчилик ҳаваскорлар кўз олдида ижоднинг мураккаблиги, унинг масъулиятини эмас, ўзининг ҳаваскорлигини келтириб ёзишаётганга ўхшайди, гўё ҳаваскор ёки бошловчи ижодкор учун алоҳида энгилроқ талаблар бордай! Албатта ҳаваскорнинг бирданга яхши ҳикоя ёзиб юбориши мушкулдир, лекин яхши асар ёзишга интилиш (барча ёзилган асар муваффақиятсиз янгуланганига қарамай) сезилиши, унинг қандайдир кўриниши ожизроқ бўлсада ёниб туриши керак.

Самарқандлик Мели Ҳақимов «Уч» номли ҳи-

коясида мактаб ўқувчисининг бедапояда нимжон бир мушукни топиб олганини, уни уйдагилардан яшириб боқганини боланинг тили билан баён қилишга эришади. Қулларнинг бирида мушук кўшниси Турдиали Қитмирнинг уйи тамондан гўшт ҳидини сезиб шу ёққа ўтади. Турдиали қитмирнинг вужудида ёвузлик жунбишга келиб, ҳали гўштга тегмаган мушукни ушлаб, устига керосин қуйиб, одамлар гавжум жойга олиб бориб ёқиб ташлайди.

Мен ҳикоянинг ҳикоя бўладиган қисмини, ҳаваскор бутун диққатини қаратиши лозим бўлган бўлагини келтирдим. Лекин машқда мушукни топиб олгунча бўлган ошиқча баёнлар уни боқиш билан алоқадор тафсилотлар, энг муҳими, ҳаваскор ҳикоянинг асосий моҳияти деб ўйлаган боланинг Турдиали қитмирдан ўч олиш қисми борки булар ҳикояни зерикарли қилиб, уни бадий асардан узоқлаштиришдан бошқа вазифани бажармаган.

Ҳаваскорларнинг кўпчилик машқларида инсонийлик, меҳнатсеварлик, адолат, севги-муҳаббат мавзулари қаламга олинган. Лекин мавзунинг улғурлиги ва унинг муқаддаслигини баён этиш ҳали бу бадий асар дегани бўлмайди-ку. Шу маънода ҳикоянинг ҳақиқий ижод намунаси эканлигини унинг мавзуси эмас, ана шу мавзунини қай даражада бадий ифода эта олиш белгилайди.

Фарғоналик Соҳиб Муқимовнинг «Безовта тун», қўқонлик Солиҳ Ҳайдаровнинг «Ғурур», тошкентлик Ваҳодир Ориповнинг «Меҳр», Аҳмаджон Лукмоновнинг «Араз», бухоролик Абдунаби Ҳамроевнинг «Думбул», самарқандлик Раҳмат Очиловнинг «Бордаги ҳикоят», Исмоил Раҳимовнинг «Илмий ихтиро», «Белбоғдаги бурдалар» каби ҳикоя ва ҳажвийларида ана шундай ҳолатга — бадийликнинг етишмаслигига, баёнчиликка, воқеаларда ҳикоя учун энг зарур бўлган ҳолатларни танлаб олимасликка дуч келамиз.

Ёзувчи Абдуғани Абдуғофуров хунар-техника билим юртлари ҳаётидан ёзган «Мен бўлмасам, ким» номли саҳна асарида бугунги ўқувчилар ҳаётининг бир мунча масалаларини ёритишга,

уни ҳалоллик, ростгўйлик тимсолида тасвирлашга ҳаракат қилади. Бундай қолларда биз кўпинча «кам ёритилган, кам қаламга олинган актуал мавзу» деб асардаги жиддий нуқсонларни назардан соқит қилишга уринамиз. Натижада на томошабинга, на адабиётимизга нафи тегмайдиган насихатбозликдан иборат саҳна асарлари майдонга келади. Агар А. Абдуғофуровнинг юқоридаги асарига ҳам шу тарзда муносабатда бўлсак, яна мавзунинг «актуаллиги» ни таъкидласак, назаримда шундай ҳолат — бадийликдан узоқ бўлган асар майдонга келади.

Саҳна асарининг бош қаҳрамони бўлган хунар-техника билим юртининг ўқувчиси Жума ҳамма жойда ҳалоллик учун курашади, билим юртида ҳам шундай бўлган, ишлаб-чиқариш жараёнида ҳам шу, натижада ўз отасининг ёмон йўлига кирмай кўприқдан йиқилади. Касалхонада ётганида ҳам курашади, уларни порахўрликда, ҳукумат машинасидан шахсий манфаатлари йўлида фойдаланишда айблайди. Натижада ўқувчи унинг касал эканига шубҳа билан қарайди, қаҳрамон ҳаракати сунъийлашади, фаолиятига эса ҳеч ким ишонмайди. Ҳаммага намуна бўладиган ижобий қаҳрамон яратиш учун асар қаҳрамонини шу даражага солиб қўйиш ҳеч қачон шахсининг фаоллигини кўрсатмайди.

Андижонлик Одилжон Эгамбердиевнинг «Мар-вартак ҳикоялари» ҳамда У. Абдусаломовнинг «Рассом», «Муаллима», «Ҳорғўш» каби ҳикояларида ижобий изланишлар, ўқувчи қалбини жалб этувчи лавҳалар, таъсирли воқеалар, яхши топилган айрим деталлар бор. Лекин булар ҳали ижодкорларнинг ўзлари ҳикоя, қатралар деб тақдим этаётган асарларига тўла жон бағишлай оладиган даражада эмас.

«Еш куч» журнали ўсмирлар, ёшларнинг ҳаёти муаммоларини, уларнинг илк ижодидан сараларини танлаб ўз саҳифаларида эълон қилади. Лекин бундан зинҳор ўсмирлар, ёшлар ёзган ибтидоий машқларни ёритиб беради деган маъно чиқмаслиги керак. Ижод бу ниҳоятда юксак талаблар билан ўлчанадиган машаққатли жараёндир. Шунинг учун бадий ижодда ҳеч ким учун алоҳида истисно тарзидаги талаб йўқ. Журнал эса ёш қаламкаш, ҳаваскорларнинг машқларига алоҳида эътибор беради ва уларнинг орасидан бадий асар талабларига жавоб берадиганларини танлаб, ҳукмингизга ҳавола қилади.

Е. ЯКВАЛХЎЖАЕВ,
филология фанлари номзоди.

КАСБИ ИМТИХОНЛАРИ ЖЕВРАЖМИ?

Сўз — фаргоналик публициста

Қайта қуриш ҳозир янгича фикрлашга ундамоқда. Шунингдек давлатни бошқаришда худди дохий Ленин айтганидек халқнинг фаоллигини оширишга даъват этмоқда. Мен 1970 йилдан буён Марғилон Медицина билим юртида ишлаб келаман.

Қабул комиссияси ишларида қатнашганман. Иш жараёнида жуда кўп фидойи ёшларнинг қабул имтиҳонларида етарли баҳо олгани ҳолда конкурсдан ўта олмагани, шу туфайли чекилган изтироблари, кўз ёшлари, айрим ҳолларда даҳанаки асаб жанглирининг гувоҳи бўлганман. Юқоридаги келишмовчиликларнинг асосий сабаби қабул имтиҳонлари эмасмикин?

«Еш куч» ёзувчи Тоҳир Маликка шундай мурожаат қилди. Ўқув юртларида ҳалоллик бош меzon бўлиб қолиши учун нималар қилиниши керак деб ўйлайсиз? Тоҳир Малик журналнинг 1989 йил 2-сонидagi «Қадриятлар» мақоласида шундай ёзади: «Бу савол жуда эҳтиёткорлик билан, юмшоқ тарзда берилди. Порахўрлик шунчалик давом этаётгани йўқ, очик айтайлик, авж оляпти. Мен олий ўқув юртларидаги порахўрлик, таниш-билишчилик, оилавий сулолалар ҳақида авваллари ҳам ёзганман, гапирганман. Аммо мутасаддилардан бирор инсоф эгаси чиқиб, «Нима гап?» ёки «Қулоғимнинг тагида танбур чалаптими» демайди. Билишимча институтлар, билим юртларида кириш нархи ҳозир икки баробар ошган. Чунки илгари икки болани ўқишга киритиб (ўн минг, балки ундан кўп) олган ҳаромхўр ҳозир бир боладан шу пулни ундиради. Бу ҳаромхўрнинг ақлига «балли» дейсан».

Тоҳир Малик виждонан қийналиб «ҳаромхўрлар» деб ҳақорат сўзини ишлапти. Лекин «Оғзинга қараб гапир, нима деясан, нега ҳақорат қилаясан» дегувчи инсон йўқ. Улкан билим даргоҳи коллективлари очикдан-очик порахўр дейиляпти. Нега улар чурқ этмайди? Нега биронтаси «Имтиҳон мана бундай йўл билан ҳалол олиб бориляпти» деб ўз далил-исботи билан олдинга чиқмаепти? А, нега? Ахир ўша «ҳаромхўр» деб аталаётган порахўр қайси юз билан далил, исбот кўрсата олади. Қайси йўл билан ўзини пок деб атай олади?

Шу ўринда 1989 йил 12 майда «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетасида андижонлик ўқитувчи Иброҳим Зуннуновнинг «Болалар қалбидай пок» мақоласи эълон қилинди. «Болаларимиз саводсизми?» — дейди ўқитувчи. Ҳа, қисман саводсиз. Бунга ким айбдор? Ҳамма...

Колхоз, совхоз раҳбарларидан тортиб ёзувчиларгача, то республика раҳбарларигача, ўқитувчидан тортиб маориф министривгача ҳамма айбдор. Буни кечириб бўлмайди. Кўпроқ айб биз ўқитувчиларга юкланади. Бу тўғри.

Педагогика олий ўқув юртларидан «Нима учун етук билимдон ўқитувчиларни 5 йил ичида тайёрлаб беролмайсизлар?» — деб сўралса, улар осонгина «Қани ўша саводли ўқувчининг ўзи?» — деб айтишади. Бу жавоб мутлақо нотўғри. Улар ўз айбларини мактабларга тўнкамоқдалар. Тўғри, мактабларда болаларнинг билими паст. Лекин ҳар томонлама билимдон, жисмонан бақувват ёшларимиз кўп. Саводсиз болаларни институт ўзи танлаб қабул қилмоқда, чунки ўртада таниш-билишчилик, порахўрлик бор.

Андижон педагогика институтининг «Ўзбек тили ва адабиёти» ихтисоси IV курсининг 22 нафар студентидан 21 киши диктантни «қониқарсиз» баҳога ёзган. Бунинг устига айрим ишларда 20 тадан 42 тагача хатолар мавжудлиги айтилди. Ахир ўша IV курсда диктантдан «йиқилган» студент кириш имтиҳонидан иншодан тўрт ёки беш баҳо олмаганмиди?

Йўл бошловчи сўқир бўлса инсонларни чуқурга етаклайди. Хўш, порахўрликни келтириб чиқарётган асосий мезон нима ўзи? Порахўрликни тутатиш учун нималар қилиш керак?

Германия Демократик Республикасида мактабда ўқитиш 10 йил бўлиб ҳамма ўқувчилар 10-синфни битиргандан сўнг 2 йил ПТУда ўқишни давом эттирадидилар, шуниси ҳам ибратлики, барча мактаб-

ларда қайси ўқувчи қайси касбни эгаллаши 6-синфда аниқ ҳал этилади. Синфдаги 19—20 фоиз ўқувчи келгусида олий ўқув юртига, 80—81 фоиз ўқувчилар ПТУларга юборилади. ГДРда ўқувчилар ўртасида меҳнат тарбияси жуда яхши йўлга қўйилган. Масалан: Потсдамдаги Георгий Димитров номидаги мактабни 1987/88 ўқув йилида 57 ўқувчи битирган, шулардан 11 ўқувчи ота-оналар, жамоатчи ташкилотлар билан ҳамкорликда, мактаб педагогик советида муҳокама қилиниб, ўқишга юборилган. Улар имтиҳон топширмайдилар. Йўлланманинг ўзи имтиҳон. Шунини алоҳида таъкидлаш керакки, ўқишга шу тарзда йўлланма бериш, ота-оналар ўртасида, болалар ўртасида ҳеч қандай тушунмовчиликка олиб келмас экан. Нима учун ёш кадрлар тақдирини ҳал қилишга 10 йил ўқитиб меҳнати, заҳмати шинган мактаб коллективи масъул эмас. Ўқувчиларнинг билимга интилишини, касбига лаёқатини, мактаб зиммасига юкламай туриб ҳеч қандай кўзлаган натижага эришиб бўлмайди. Мактабнинг ролини оширмай туриб кадр танлашни тўғри йўлга қўйиб бўлмайди. Бирон колхоз ёки қишлоқдан ўқувчи ўқишга йўлланма олар экан, касби шу қишлоқ, колхоз учун керакми, йўқми бунисини ҳам ўйлаб кўриш керак. Охир-оқибат у шу ерга қайтиб келади.

Ўқишга йўлланма олган ўқувчилар 10 йил тарбиялаган, билим берган устозлари, ота-оналари, дўстлари, олдида қасамёд қилиб, Ватан ва халқ олдидаги бурчини виждонан оқлашга ваъда берсин. Ҳа, сараланиш қуйидан бўлсин.

Имтиҳон олиш шарт, имтиҳонсиз бўлмайди, дегувчилар топилади албатта.

Вуюк Шарқнинг Лукмони ҳақими Ибн Сино кимларга қабул имтиҳонини топширган?

Вуюк бобокалонимиз Алишер Навоий қайси мадрасанинг қабул қондаси бўйича синовдан ўтган? Мирзо Улуғбекчи? Ал-Хоразмийчи?

Шундай мўъжиза содир бўлиб Муҳаммад ал-Хоразмий тирилиб келиб математикадан қабул имтиҳонини топширмоқчи бўлса, ўз манфаатини ўйлайдиган, қабул комиссияси рўйхатига қандайдир йўл билан кириб олган, билими «говлаб» кетган порахўр Ал-Хоразмийнинг ҳам тўғри ечган мисолини нотўғри деб ёмон баҳо қўйган бўлармиди?

Ҳатто ривожланган Европа мамлакатларининг кўпчилигида қабул имтиҳонлари йўқ.

Мен озчиликнинг тақдирини кўпчилик ҳал қилиши тарафдориман. Минг афсуски, ҳозирги қабул имтиҳонларида кўпчиликнинг тақдирини озчилик ҳал қилмоқда. Инсон тақдирининг бундай ҳал қилиниши социалистик жамиятнинг демократик қо-

нувларига мутлақо зиддир.

Матбуотда кўпинча ўқув юртларига ўқишга кирмоқчи бўлиб, умид билан келган ёшларнинг билими ўта пастлигини ёзмоқдалар-у, лекин бу билимсизликнинг асосий негизи қаерда эканлиги, бунинг айбдорлари кимлар эканлигига эса кам эътибор берилмоқда.

Хўш, нега шундай? Ёшлар ўз билимларининг фарқига бормаслиги вақтни беҳуда ўтказиб, унумли меҳнат билан шуғулланмай, жуда кўп ҳолларда чалкашликларни келиб чиқишига олиб келмоқда.

Нима сабабдан ёшлар аниқ мақсад билан ўз билимларига ишониб бормайдилар. Чунки ишонч йўқ. Шунинг учун ҳам кўпчилик ёшлар таваккалга иш тутиб, турли мақсадларни ўйлаб, ота-оналар эса фарзандлари билими савиясини фарқламай, бирон-бир келадиган нафни кўзлаб, ҳатто жиноят йўлини тутишгача борадилар. Бечора ота-оналар шу жиноятни билиб туриб қиладилар. Аммо бу қилинган жиноят учун улар ҳеч ким томонидан жазоланмайдилар. Фақат вақти келиб фарзандлари ўқишни эплай олмай ташлаб кетганда ёки баъзи сабаблар билан курсда қолганда ота-она билан фарзанд ўртасида даҳанаки жанг бўлганда бир-бирларига таъна қиладилар.

Айрим ҳолларда фарзанди ўқишни бир амаллаб битириб келиб, мутахассислик бўйича ишни уddaлай олмай касбни ўзгартириш учун у ёки бу ёққа елиб югурганда фарзандига бор ҳақиқатни айтдилар. Мана шундай оворатарчиликлар бўлмаслиги учун қуйида баъзи бир мисоллар келтириб ўтмоқчиман.

Профессор Л. Б. Наумовнинг ёзишича Каунас шаҳрида оддий тажриба ўтказилган, ўрта мактабларга бориб битирувчилардан сўралганда 127 ўқувчи врач бўлиш орзусини айтганлар. Ўқувчиларни рўйхат қилиб, ана шу шаҳардаги шифохонада бир ҳафта давомида шифокорларнинг бажараётган ишларини кузатишга жалб этилган. Шу бир ҳафталик практик кузатиш давомида ажойиб ҳодиса рўй берган. Врач бўлиш орзусида юрган ёшлардан 120 таси шифохона ишлари билан танишгандан сўнг ҳеч қачон шифокор бўлмасликларини айтганлар ва бу ниятдан қайтганлар.

Қаранг: 127 кишидан атиги 7 киши (?) ўз ниятларидан қайтмаганлар холос. Агарда ана шу тажрибалар ҳамма жойларда ўтказилганда эди, юқорида биз айтиб ўтган сарсонгарчиликлар бўлмасмиди?

Яна бир мисол: Москва Медицина институтига ҳужжат топшираётган АБИТУРИЕНТЛАРга

врачларнинг бажарётган ишларини тасвирловчи хужжатли фильм намойиш қилинган, не-не орау-умидлар билан келган қанчадан-қанча ёшлар узок ўлкалардан келганликларига қарамай зални ташлаб чиқиб, хужжатларини топширмай қайтиб кетганлар.

Наҳотки мактабни битириш ва касб танлаш арасида турган ўқувчиларга мана шундай фильмларни мактаб партасидаёқ намойиш этиб, уларнинг касбга бўлган муносабатларини саралаб олиш мумкин бўлмаса!

Урта Осиё медицина педиатрия институтидан 348, Томск Медицина институтидан 650, Қишлоқ хўжалигини механизациялаш институтининг Қаршидаги филиалидан 300 та студент 1986/87, 1987/88 ўқув йилида ўқишни ташлаб кетганлар. Демак, 3 та олий ўқув юртидан 1298 та студент кетиб қолган. Мана шу ёшларнинг тақдирлари нима кечди, бу билан бирон-бир ташкилот қизиқдими? Ҳозир улар қаерда, ҳаётда ўз ўринларини топиб кета олдиларми?

Кўпинча ўқув юртининг ўқитувчилари ёки раҳбарларидан сўралганда ялқов, лаёқатсиз, ўқувчи, студентларни ҳайдаш керак, токи бошқаларга ўрناк бўлсин деб айтишди. Мана шундай студент ва ўқувчилар билимсиз, дангаса бўлганликлари сабабли ўқишдан кетиши улар учун жазодир. Гўёки бошқа студентлар бундан қўрқиб, яхши ўқишга ҳаракат қилар эмиш. Тўғри, билимсиз, лаёқатсиз студентлар ҳайдалиши керак. Лекин бундай савиясиз, билимсиз, лаёқатсиз студентларни ким ва қандай қилиб, қайси йўл билан ўқишга қабул қилиш керак?

Шу ерда академик З. И. Якушкевичнинг қабул имтиҳонлари ҳақидаги фикрларини келтириб ўтмоқчиман: «Ҳозир аниқ айтиш мумкинки, қабул имтиҳонлари мутахассислик учун кадрлар танлашга тўлиқ жавоб бермайди. Қабул имтиҳонларининг медицина институтларида асосий роль ўйнаши эса, шифокорлик касбига кадр танлашни икки қарра қийинлаштиради».

Қабул имтиҳонлари қондасининг бузилишлари туфайли давлат қанчалик иқтисодий зарар кўраётганини бир кўз ўнгингизга келтиринг. Мисол учун абитуриентлардан ташкил топган группалардан имтиҳон олувчи ўқитувчилар вақти, шунингдек жамоат ташкилотлари ходимларининг вақти, қанчадан-қанча изтироблар, асабий бўғилишлар, норозиликлар кимга керак?!

Имтиҳонсиз қабул қилиш усулини кенг йўлга қўйиб олиш учун ҳар бир вакилни юборган маъсул коллективлар, жамоатчи ташкилотлар ўз вакиллари ўқишни битириб, то танлаган касби бўйича коллективга ишга боргунга қадар билим юрти билан жавобгарликни баб-баравар ўз зиммасида сақлаб қолиши керак.

Турғунлик йилларида йиғилиб қолган муаммоларни бирданга ҳал қилиб бўлмайди. Шошилиш эса ҳеч қандай натижа бермайди. 1988 йил февраль Пленуми Маориф ходимлари олдига улкан вазифаларни қўйди. Пленум қароридан халқ таълимининг структурасида, мазмунида туб ўзгаришлар қилиш керак дейлади. Шундай экан қабул имтиҳонларини бекор қилиб кадр танлашни мактаб зиммасига юклашни яна бир бор таъкидлайман.

Бу мақола қоғозда қолиб кетмаслиги учун, унинг моҳиятини аниқ аниқлаш учун Марғилон шаҳар медицина билим юртида тажриба бўлими ташкил этилиб, мактабларнинг йўлланмаси билан ўқувчилар қабул қилиш кўзда тутиляпти. Мактабларнинг йўлланмаси билан 150 ўқувчи қабул қилиниб, уларни ўқитиш давомида имтиҳон топшириб кирган ўқувчиларга солиштириб кўриш айти мурдао бўлур эди.

Бу таклифим 1989 йил 21 апрель куни вилоят комсомол кўмитасида муҳокама этилиб, маъқулланди. Фарзандлари ўқишга бўлган ота-оналар баъзи бир фирибгарларга бош уриб бормасдан, улар ёшлар ташкилоти бўлиши комсомолга муражаат этишларини истардим.

Ленин айтганидек «Биз келажак партиясимиз, келажак эса ёшларники». Шундай экан ёшларнинг келажакини ҳал қилувчи ҳамма ишларни В. И. Ленин тузган ёшлар ташкилоти Комсомол бош-қош бўлиб, ёшларнинг тақдирини ҳал қилишда асосий роль ўйнаса, комсомолга ишонч ортар эди.

Мақолам охирида шунини таъкидлаб ўтаманки, қайта қуриш жараёнида демократия ва ошкоралик ҳаётга татбиқ этилаётган даврда халқимизга Улуғ Октябрь берган ҳуқуқни яна қайтадан тиклаш қайта қуришнинг асосий масалаларидан биридир.

Э. ИСМОИЛОВ

Сўз — фарғоналик ҳунармандга

Сухбатдошим ёшлар тарбияси соҳасида кашфиёт яратган ёки тадқиқот олиб бораётган олим ҳам ёки бирон тарбия ўчоғининг раҳбари ҳам эмас. Унинг касби оддий — Риштон бадий кулолчилик буюмлари заводининг ижодкор кулоли. Яқиндан буён унинг ўйинчоқ-созликдаги бошлаган ишларига қизиқиш ортиб қолди. Хорижий мамлакатларда ҳам Набижон Қодировнинг киши диққатини тортадиган, ўйлантириб қўядиган сержило сопол ўйинчоқларига, маҳсулотларига талаб кучайди.

Набижонни «Ёшлар ва замон» мавзуда суҳбатта тортишимизнинг боиси ҳам унинг янгича ўйлаш ва фикрлашга қобилиятли эканлигидадир.

— Набижон, дастлаб диққатингизни қайта қуриш жараёнига тортмоқчиман. Сизнингча у ёшларга нима берди? Қайта қуриш ишларига ёшлар қандай қатнашмоқдалар?

— Биз қилган ва қилаётган ишларимизни бир бошдан қайта назардан ўтказмоқдамиз. Қайта қуриш аввало ишчиларнинг, оддий қадоқ қўлли меҳнаткашларнинг жонига оро кирди ва кирмоқда. Бугун унинг дардларини тинглайдиган, фикрлари билан ўртоқлашадиган, яшаш ва ишлаш шартлари билан қизиқадиган, керак бўлса ҳар қандай ёрдамни аямайдиган ишончли, ақлли дўстлари бор. Қайта қуриш инсон омилини биринчи планга қўйди. Ҳар бир ишчи ўз иш жойининг меҳмонлари эмас, меҳмонлари, ҳақиқий хўжайинлари бўлишини уқдирмоқда. Қайта қуриш биз ёшларни янгича фикрлашга, бирлашиб туриб барча иллатларни тугатиш учун аёвсиз ўт очишга ундамоқда. Ваъзан шундай ҳам бўладики, бирор ишчи кўпчилик манфаатини кўзлаб гапирса, адолат талаб қилса айримлар уни қўллаш ўрнига ўзларини панана оладилар. Натижада яққаланиб қолган одам «закончи» ёки «игвогар» деган ном олиб ўз ёғига ўзи қовурилиб юраверади.

Корхонамиз комсомол-ёшлари яқинда 2-цеҳ бошқилигига ўтказилган сайловда қатъий позицияларини намойиш қилганларидан жуда қувондим. Одатдагидай маъмурият томонидан бир-икки номзодни тавсия этишди. Лекин тавсия қилинган «диплом»ли номзодлар ўтмади. Коллектив, уларнинг аксарияти ёшлар, ишни эплаб кетишга тўла қобилиятли бўлган Райимжон Иброҳимовни сайладилар.

Корхонамиз, қолаверса, районимиз, вилоятимиз миқёсида оладиган бўлсак қайта қуришда ёшлар кўнгилдагидек қатнашмаяпти. Мен ҳар куни бюрократ раҳбарга ҳам, сансалорликка йўл қўяётган лоқайд ходимга ҳам, қадамни пул билан ўлчайдиган таъмагирга ҳам учрайман. Буларни иллат деб биламан. Районимизда кейинги йилларда ўғирлик кўпайди, безори ёшлар сони ошди. Ҳаётга истеъмолчилик кайфияти билан қаровчи ёшлар кўпайгандан кўпаймоқда. Давлатдан ҳамма нарса талаб қилаверсагу, ўзимиз ҳеч нарса яратиб беришни ўйламасак, охири нима бўлишини кўз ўнгингизга бир келтиринг.

— Комсомол ташкилотларининг фаолиятдан кўнглингиз тўладими?

— Кўнглим тўлмайди. Комсомолда ёшларга хос фаолият, ташаббускорлик етишмайди. Менинг назаримда унинг ихтиёри ўзида эмасга ўхшайди. Доим ниманидир юқоридан кутиб яшаётгандек туюлади.

Заводимиз комсомол ташкилотининг шу кунлардаги фаолиятдан ҳам кўнглим тўлмайди. Нега десангиз, комсомоллар етакчиси Бахтиёр Рафуровни куйди-пишди бўлиб бирон муаммо этида бош қотириб юрганни кўрмаганман. Бир томони унга ҳам қийин. Утган йили ноябрь ойида сайланган. Қачон кетишини кутиб турганга ўхшайди. Сабаби кейинги ўн йил ичида корхонамизда комсомол кўмитасининг котиби 7 мартадан кўпроқ алмашди. Муқимлик бўлмагандан кейин фикрни бир жойга қўйиб ишлашга ҳам уларнинг бардоши етмаяпти-чоғи.

— Набижон, нега шу чокқача партияга ўтишга ҳаракат қилмадингиз?

— Михаил Сергеевич Горбачев нутқларининг бирини партияга қабул масаласидаги расмиятчиликлар, юқоридан бериладиган «лимитлар» ҳақида гапириб, энди бу ишларга чек қўйилиши лозимлигини айтган эди. Дарҳақиқат райкомлардан бериладиган «фалончаси ишчилардан», «фалончаси хотин-қизлардан» бўлсин деган кўрсатмалар натижасида партияга номуносиб одамлар ҳам кириб олдилар. Менинг партияга киришга уринишларимнинг зое кетгани ҳам турғунликнинг меваси бўлса керак деб ўйлайман.

— Ёшлардаги камтарлик, одамохулик хислатларини кадрлайсизми?

— Камтаринлик, одамохулик хислатларига эга бўлган ёшларни жуда қадрлайман. Корхонамизда оталари ҳунарини давом эттириб келаётган ана шундай ёшлар кўп. Улар асосан уйларида яхши тарбия кўрган, ўқимишли, билимли ёшлар ҳисобланадилар.

Устозим Иброҳимжон ака Комилов Ўзбекистон ССР халқ рассоми, СССР Давлат мукофотининг лауреати. Ҳамма хислатларидан ҳам унинг чин инсонлиги, одамохулиги ошиб тушади. Кундалик ҳаётимда ўзимни устозимга таққослайверман. У кишига ўхшагим келади.

Корхонамизда яхши хулқи ва меҳнатсеварлиги билан бошқаларга ибрат бўладиган ёшлар кўп. Масалан, Зокиржон Тўлажонов, Ҳикматжон Мамажонов, Жамилахон Шарофидинова бабилар. Бундай номларни яна анча келтириш мумкин.

Бир сўз билан айтганда атрофимизда бўлаётган воқеа ва ҳодисаларга, ёшларнинг хатти-ҳаракатларига бефарқлик билан қарамаслигимиз лозим. Маънавиятимиз қанчалик бойиб, гўзаллашса жамиятимиз шунчалик тозаланиб ва покланиб бораверади. Яқинда Риштон район комсомол кўмитасининг пленумида ёшларга маданий шароит яратиб беришнинг аҳволи муҳокама қилинди. Хўш, бу билан шароит ўзгардими? Асло! Уқилган доклад қоғозда қолиб кетди. Уни бажарадиганлар эса хўжалик, ташкилот, муассаса раҳбарлари бўлгани учун комсомолнинг чиқарган қарорига эътибор берилмади.

— Демак, ҳар қандай қарор ўз амали билан гўзал.

— Мутлақо!

Суҳбатни Ҳамиджон БУРҲОНОВ ёзиб олди.

“ЕШ КУЧ” — 1990 йилда ТАКЛИФЛАР, МУАММОЛАР ТАЛАБЛАР

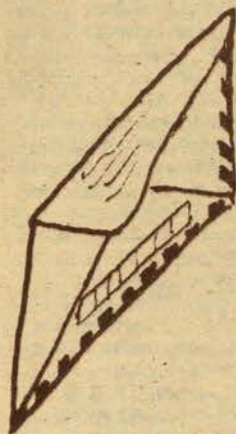
Сўз — фарғоналик муштарийларимизга

Илгари хабар қилганимиздек муштарийларимиз сони 550000 дан ошиб кетди. Бу кўрсаткич бир томондан редакциянинг ютуғи, унинг танлаган йўли тўғри эканидан далолат берса, иккинчидан у зиммамизга жиддий масъулият ҳам юклайди. Биз бу масъулиятни нечоғли уйдлашимиз келгуси йил обуначиларимизнинг сонидан ҳам аён бўлади. Ҳар қандай ҳақгўй матбуот каби журналнимиз ҳам келгуси режаларини белгилаб олаётганида ўз муштарийларининг талаб ва истакларини билишга доим орзуманда бўлиб келган ва бундан кейин ҳам шундай бўлиб қолади. «Дўст ачитиб гапирар» деган мақолнинг тагида чуқур маъно бор. Биз шу маънода талабчан журналхонларимизнинг танқидий фикрларини доим жонқулоқ бўлиб тинглашга, уларни ўз саҳифамизда эълон қилишга тайёрмиз.

Жумҳуриятимиз районлари ичида Фарғона областининг Ўзбекистон ноҳияси «Еш куч» обунаси бўйича биринчи ўринни эгаллади. Мухбиримиз «Еш куч» энг оммавий тарқалаётган ушбу районга бориб, муштарийларимизнинг журнал ҳақидаги фикрларини ўрганиб қайтди. Сўз — журналхонларимизга!

лар журнали кўпинча ёшлар муаммолари қолиб, катталар матбуоти қилиши керак бўлган муаммоларга кўп саҳифа, эътибор ажратяпти. Янги йилда бу хатолар такрорланмасин!..

Шоҳида ХОЛИҚБЕРДИЕВА,
Фурқат номли 2-ўрта мактабнинг
9-«А»-синф ўқувчиси

— Менга журналдаги «Қатортолга мактублар», «Журналхонлар баҳси», «Комсомол ва ҳаёт» рубрикаси остида берилаётган мақолалар манзур. Истардимки журнал саҳифасида комсомол ташкилотларининг котиблари ўз иш фаолиятлари билан фикр алмашсалар. «Одобнома» номли янги рубрика очилсаю, унда ёшларимиз билан миллий урф-одатларимизга оид мулоқотлар олиб борилса. Афсуски, журнал саҳифаларида комсомоллардан сайланган СССР халқ депутатларининг ҳозирги кунда олиб бораётган ишлари ҳақидаги материаллар ҳам ёритиб борилмаяпти. Журнал уларни суҳбатга чорласа, қанча «теша тегмаган» гаплардан баҳраманд бўлардиг-у...

Озодахон МАМАЖОНОВА,
«Ғанибод» совхозини ишчиси

Мен ҳам сеvimли журналнимиз «Еш куч»нинг ҳар бир сонини диққат билан ўқиб бораман.

Журналдаги «Бизни ўйлантирган муаммолар», «Қатортолга мактублар» саҳифалари менда айниқса катта қизиқиш уйғотади. «Аниқ фанлар академияси» саҳифасидаги машқ ва топишмоқларга ҳам жавоб топиш завқли ишдир. Бундай саҳифалар ўқувчиларнинг билим доирасини кенгайтиришга, ақлининг тўлиши ва чархланишига ёрдам бермоқда.

Афсуски журналда ёш ёзувчи ва шоирларнинг ижодий фаолияти, уларнинг янги асарларидан намуналар кам босилади. Қолаверса ундаги спорт саҳифаси ҳам нурсиз. Журналда спорт саҳифаси очилиб, унда жаҳон, мамлакат ва республикамиз спорт юдузлари ҳаёти, тақдирига оид материаллар ёритиб борилса яхши бўларди...

Жаҳонгир ОХУНЖОНОВ,
Яйпан шаҳридаги 9-мактаб ўқувчиси

Журнал ҳаёт билан ҳамнафаслиги, ёшларимизга мос равишда материаллар бериб бораётганлиги билан диққатга сазовордир. Шу боис районимиздан бултур 6943 мухлис топган журнал 1990 йилда 9345 муштарийга эга бўлди. Журналга таклифларимиз қуйидагича:

1. Бошланғич комсомол ташкилотларининг иш фаолиятлари, амалий ишлари ягона комсомол журналида кенг ёритиб борилса... Бу ёшларнинг сиёсий онгини ўстиришда муҳим омил бўлар эди.

2. Ёшлар ўртасида ўтказиладиган турли хил конкурслар, ҳаётий масалалар ҳам журналда акс этириб борилса мақсадга мувофиқ бўлур эди.

Муроджон ТҮЙЧИЕВ,
район комсомол комитетининг биринчи
котиби

Кўпчилик қатори «Еш куч» журналининг ашаддий мухлисиман. «Еш куч» ёшлар ўртасидаги муаммоларни дадил кўтариб чиқаётганлиги билан бошқа нашрлардан фарқ қилиб турибди.

Лекин «Еш куч» ўз мухлисларини янада ортириб бориши учун тагин ҳам тинмай ишлаши, ўз саҳифаларини янада бойитиб бориши керак. Чунки ҳозирги кунда ёшларга ҳар тарафлама зарур маслаҳатлар, йўл-йўриқлар бериш шу куннинг энг актуал вазифасига айланиб қолмоқда. Тўғри, бу борада журнал талайгина ишларни амалга оширди ва ошириб келмоқда. Лекин айрим соҳаларга эътибор сует. Мисол учун журналда комсомоллар ҳаётига жуда оз ўрин берилган. Айтмоқчиманки «Еш куч» журнали ходимлари Тошкентдан сал четларга чиқиб, комсомол ёшлар билан ўзаро мулоқотда бўлиб, уларни нима қизиқтиради-ю, нима қийнайди, шунини ўрганишлари керак. Умуман журнал ёшларники бўлиши керак!

Муттоибхон САПОХОНОВ,
«Комсомол» совхозини 4-комсомол-ёшлар
бригадасининг бошлиғи

«Еш куч» ҳозирги кунда ёшларнинг энг севган журналига айланиб бормоқда. Унда берилаётган кўпгина мақолалар ўринли ва қизиқарлидир. Бироқ журналда биз каби ёш ишчиларнинг ҳам меҳнатда қўлга киритаётган ютуқлари, уларнинг муаммолари тўғрисида теран мақолалар бериб борилса мақсадга мувофиқ бўлар эди.

Иброҳимжон УСАРОВ,
Шўрсув тоғ-химиявий ишлаб чиқариш
бирлашмасини ишчиси

Журнал биз ўқувчиларнинг дунёқарашиimizi тубдан ўзгартириб юборди. Бу йил мактабимиз комсомолларидан 160 нафари журналга обунга бўлдилар. Уларнинг «Еш куч»га таклифлари қуйидагича:

Севимли журналнимиз келгуси сонларида янада сермазмун, қизиқарли ва ранг-баранг тарзда чиқиб турса. Унинг саҳифаларида одоб-ахлоқ мавзуларига, мактаб комсомол ташкилотларининг иш фаолиятига оид материаллар мунтазам бериб борилса. Афсуски, ўсмир-

Мен журналнинг ҳар сонини сабрсизлик билан кутаман. Журналдаги «Аниқ фанлар академияси» мени жуда қизиқтиради. Энди шу саҳифага ўзгаришлар киритилса, яъни саҳифада тарих фани бўйича ҳам маълумотлар бериб борилса. Биз ўқувчилар Ўзбекистонимизнинг эски ўтмишини, урф-одатларини, қўшиқларини, санъат обидаларини ўрганишни истардик. Журналда «Тарих тарбияси» деган рубрика очилса яхши бўларди. Янги йилдан бошлаб журнал саҳифаларида чет эл ва совет ёзувчиларининг фантастик ҳикоялари ҳам босиб чиқарилса. Қолаверса унда бадиий асарни ўқишгина эмас, уқиш сирларини ҳам ўргатувчи махсус тўғарак очилса. Тўғрироғи бир пайтлар очилиб, кейин са-

басиз ёпилган адабий тўғарак қайта фаолият бошлаша...

Яна журналда ёшларни тарбиялаш, улар билан иш олиб бориш ҳақидаги мақолалар мунтазам бериб борилса, эҳтимолки ҳар бир йигит-қиз ўз ҳаёт йўлини ўйлаб улғаярмиди...

Нигорахон УЛМАСОВА,
Жаҳонгирнинг мактабдоши

Журнал республикадаги ҳунар-техника билим юрларини оталиққа олса яхши бўларди. Биз ҳунар-техника билим юрларининг ўқувчилари журнал ташкил қилинганда айниқса кўп қувонган эдик. Журнал ҳам дастлабки бир-икки йилда ҳунар мактаби муаммоларига эътибор бердию, кейинчалик бу соҳани ўз ҳолига ташлаб қўйди. Акс ҳолда 1989 йилда ҳунар мактабларига оид жиддийроқ бир мақола эълон қилинмаганлигини қандай изоҳлаш мумкин? СПТУларда муаммолар тўлиб ётибди. Бирида ўқув савияси паст, бирида ётоқхона ёмон аҳволда. Кўпларининг моддий-техника базаси сал лоф билан айтганда гражданлар уруши даври даражасида қолиб кетган. Уларда тайёрланаётган мутахассислар ҳам шунга яраша. СПТУни битирган кўпчилик ёшлар ишсиз юришибди. Уларни ҳимоя қиладиган «Еш куч» журнали эса оғзига мум тишлаб ўтирибди. Уйлайманки, журнал 1990 йилда бу муаммоларга катта ўрин беради.

Олимжон ЖУМАНОВ,
37— СПТУ ўқувчиси

Мен қишлоқ қизиман. Шунинг учун журналда «Қишлоқ ёшлари» номли янги рубрика очилиб, унда қишлоқ ёшлари олиб бораётган ишлар, улар эришаётган ютуқлар, камчиликлар хусусида фикр-мулоҳазалар ёритиб борилсин, деймиз. Республикамиз қишлоқ ёшлари ҳаётда камситилганлари етар, лоақал улар журнал ўқиб, хуморларини сал ёзишса маъқул бўларди.

Муҳаббат РЎЗМАТОВА,
район марказий шифохонасининг ходими

Мен «Еш куч» журналин мунтазам ўқиб бораман. Менга журналдаги «Йўл бошида адашганлар» рубрикаси маъқул. Чунки шу саҳифада эълон қилинган мақолалар қўлмақўл бўлиб ўқилади, юзлаб журналхонлар уни муҳокама қилишади. Ўзларига тегишли хулосалар чиқариб олишади. Яна «Қизлар дафтари» рубрикаси орқали қизлар нафо-

сати, гўзаллиги, севги ва муҳаббати, пазандалиги, кийиниш маданияти юзасидан кўпроқ мақолалар ўқишни истардим.

Редакция ходимлари ҳам кўпроқ турли вилоят, ноҳия қизлари ва ҳозирги кундаги қишлоқ муаммоларини ёритиб, уларга амалий ёрдам берсалар яхши бўларди.

Гулчеҳра МАЖИДОВА,
Яйпан шахридаги тикув момиқ фабрикасининг ишчиси

«Еш куч» журнали ҳаётийлиги, сермазмунлиги билан бизга маънавий эҳтиёжга айланиб қолди.

Журнал нашр қилина бошлаган даврдан буён ҳали кўп вақт ўтмаган бўлсада, шахсан мен кўп муаммолар ечимини, ёшларнинг ҳаёт тўғрисидаги тушунчаларини ўқиб дунёқарашим яхши томонга янада кўпроқ ўзгарди.

Мен барча саҳифалар сермазмун ва ҳаётий чиқаётганини таъкидлаш билан журналда ёш мутахассисларга турли тажрибалар, таклиф, иш юритиш, кишилар билан муомала, ўқув юртини тугатиб иш бошлаган кезлари ишни нимадан ва қандай бошлаш тўғрисида маслаҳатлар бериб борилишини истардим.

Қурбонали ХУДОЙҚУЛОВ,
Ғафур Ғулом номли колхознинг 2-ферма мудири

Мен «Еш куч» журналининг доимий мухлиси сифатида бу журналнинг муқова қисмини безашдан сўз бошламоқчиман. Муқовада турли бачкана, қуруқ расмлар ўрнига ёшларнинг фаол вакиллари, уларнинг иш жойларидаги тасвирлари туширилиши керак. Мен ҳали 4 йил обуна бўлиб оқ халатли соғувчи ёшлар ва чорвадорлар расмини кўрмадим. Бундан ташқари комсомол ҳаётига оид рубрикани ҳам фақат журналистлар, зиёлилар ёзган мақолалар билан ёритавериш ҳам яхши эмас. Негаки уларда оддий ишчи, чорвадорнинг ҳаётидаги комсомолнинг роли, муаммолари ва янгилликлари ёритиб борилмаяпти. Журналистлар келиб биз ёшлар билан дилдан суҳбатлашиб, ана ундан кейин суҳбат якунини ёритишса яхши бўларди. Бундан ташқари байналмилалчи жангчилар, уларнинг аҳволи, ундаги ҳаётий муаммолар, меҳр-муҳаббат, ўзаро дўстлик, миллатлараро ўзаро муносабатлар тўғрисида ҳам тез-тез мақолалар бериб борилса кўнглидагидек бўларди.

Умаржон РАҲМАТОВ,
«Комсомол» совхозини 2-сут-товар фермасини ишчиси

1986 йилнинг июль ойида кенг жамоатчилик, адабиёт ва санъат ихлосмандлари, айниқса ёшлар учун қувончли воқеа рўй берган — республика-мизда «Еш куч» журналининг биринчи сони нашрдан чиққанди. Журналнинг дастлабки сонлари хирароқ чиққан бўлса — орадан уч йил ўтмаёқ «Еш куч» ўз муштарийларини топиб олди.

Бугунги кунда журналдаги қатор материаллар оилавий суҳбатларнинг асосий мавзуга айланди. Ҳатто баъзи оилаларнинг қизиққан аъзолари: «Еш куч»га мен обуна бўлганману, ўзим ҳаммаларингдан кейин ўқийманми», — деб ака-опаларидан ўпка-гина ҳам қилишади.

Дарсхоналарда ўта шўх ва ўйинқароқ болаларни ҳам кизикarli сабоқлари билан ўзига сеҳрлай оладиган муаллимларимиз ҳам «Еш куч»нинг янги сони ўқувчилар қўлига теккач, ҳайратдан ёқа ушламоқдалар. Бунинг сабаби шуки, ўша шўх ва ўйинқароқ болалар дарсда ўз севимли устозининг ҳар қандай ўқувчини ўзига сеҳрлаб оладиган мароқли ҳикоясини тинглашдан ҳам кўра қўлидаги журналда баён этилган мақола ёки хикояни, шеър ёки турли хил топшириқларни ўқишни маъқул деб билмоқда. Бундан унинг ўқитувчиси ҳам (гарчи ўқувчиси дарсини тингламасам ҳам) хурсанд. Негаки, унинг ўқувчиси ўқидан лаззат топмоқда. Бундай ҳолдан қувонмай бўладими, ахир. Биз маориф ходимлари «Еш куч»нинг бу фаолиятдан беҳад миннатдоримиз. Журналнинг «Барҳаёт сиймолар», «Тарих саҳифаси», «Утмиш меросимиздан», «Қатортолға мактублар», «Истеъдод», «Навийхонлик», «Акс садо», «Мактаб ҳаёти», «Бизни ўйлантираётган муаммолар» рубрикалари остида берилган мақолалар, хатлар журналхонларни бефарқ қолдирмайди. Тўғри, боланинг исмидан ҳам (исм чиройли бўлса, нур устига аъло нур) унинг қандай инсон бўлиб вояга етиши муҳим. Худди шунингдек, журналда юрак санаб ўтганимиздек рубрикаларнинг ранг-баранглигининг ўзигина кифоя эмас. Ана шу рубрикалардаги материалларнинг энг аввало ҳаётийлиги, оммабоплиги муҳимдир.

«Еш куч» журналин бу борада ҳам ўз мақсадига эришиб бормоқда. Журнал саҳифаларида эълон қилинган эъзувчи Э. Усмоннинг «Виждонимизни қийнайдингдан ишчи қилмайлик», Е. Яқвалхўжаевнинг «Одамлар ва етимлар», ва «Салага солдат ҳасратлари», «Отлардан олдин чопган арава», «Ота-онаси ташлаб кетган ёш Шерзоднинг изтироблари» мақолалари барчада катта қизиқиш уйғотди. Севимли журналимиз бундан кейин «Аниқ фанлар академияси»дан ҳам материаллар бериб боради, деб умид қиламиз.

Агар имкони бўлса журналда «Сенинг тенгдошинг эди» рубрикаси очилса. Унда Инқилоб давридаги, коллективлаштириш жараёнида, Улуғ Ватан уруши фронтларида, Афғонистонда байналмилалчилик бурчини бажаришда қаҳрамонлик кўрсатган ўзбек ёшлари ҳақида материаллар бериб борилса, мақсадга мувофиқ бўларди.

Журнал саҳифасида «Зерикарли 45 минут» рубрикаси ташкил қилинса ҳам яхши бўларди. Тўғри, маориф ходимларининг талайгина газета-журналлари мавжуд. Лекин бизнинг севимли «Еш куч» журналинда гоҳ-гоҳида ўқитувчининг дарсдаги фаолиятига ўқувчи ва ота-она нигоҳи билан разм солинса. Бу ҳол баъзи ўқитувчиларни сергаклантирган, биз, маориф ходимларининг ислоҳ талаблари асосида иш олиб боришимизга катта ёрдам берган бўлар эди.

Яна журналда «Энг яхши иншо учун» ижодий конкурслари ўтказилиб борилсаю, голиб ўқувчиларнинг иншолари журналда эълон қилинса, адабиёт фани ўқитувчиларининг кўнгли тоғдек кўтарилган бўларди. Балки, ана ўша голиб ўқувчи келгусида адабиётимизнинг фидойиларидан бири бўлиб қолар. Биз «Еш куч» журналининг жуда катта ишларни амалга оширишига ва у доимо қўлма-қўл бўлиб ўқилишига аминимиз.

А. МАХМУДОВ,
Ўзбекистон район ҳақ таълими бўлимининг мудири.

Ошунжон ҲАКИМОВ

ФАРҒОНА

Сўз — фарғоналик шоирларга

Кўрган кунларингга қилсанг-чи шукур!
Аммо,
мен: тақдири бўлар дейман талх
Қорни тўйганига шукур қилган халқ!

Жаҳон шоирлари ақлимни олди,
Пушкин ва Лермонтов,
Гёте ва Байрон...

Мен «она», «ота» деб сўзлаган тилда
Улар шеърлар ўқир бугун шўҳ, бийрон!
Эртанги кунни кўп талх бўладир, талх
Тўқис она тилин чала билган халқ!
Аломат битта гап

Ҳинду доҳийсин
Роса таъриф этди жўшиб бир «доно».
Аммо, лўқ этганча қолди у кўзин
Ким бўлганди дея сўрсам Муқанна?
Бугун эртаси талх бўлади, талх
Аждоди кимлигин унут қилган халқ!

Қадимлардан қадим бу шарқ замини
Сино, Улугбекни берди жаҳонга.
Буюк идрок,
ақл.

тенгсиз тафаккур
Шарқона алла-ла сингган-ку қонга!
Тақдири талх бўлур, бўлур жуда талх
Ўзга оҳангларда аллаланган халқ...

Фарғона вилояти

Соғинчнинг ранги

Бугун ҳам ҳеч нарса бўлмади содир.
Фақат хотирамдан қиламан гумон...
Кўзларим йиғламай яшашга қодир —
Юрагим ҳар битта оғриққа нишон.

Бугун ҳам ҳеч нарса бўлмади содир.
Соатлар имиллаб ўтаверар тинч.
Не қилай, йўлларда тўқилмоқ бордир,
Йўлларимни кутиб йиғлайди Соғинч.

Бугун ҳам ҳеч нарса бўлмади содир.
Фақат битта кунга камаяр аср,
Фақат дардларимни куйлайди оғир
Соғинчнинг рангига бўялган фасл.
Гулбаҳор МАҚСУДОВА

Ўт босмасин остоналарни

Бу оламнинг корига боқиб,
Хуноб бўлиб кетганим дамлар
Дегим келар довуллар қоқиб:
— Кўзингизни очинг, одамлар,
Омон сақланг бул баҳри барни,
Ўт босмасин остоналарни!

Аслида-ку, биркам дунё бу,
Назмалари қолдирар ҳайрон.
Гоҳи кўрсанг... гардкам дунё бу,
Гоҳи маҳзун, гоҳ шўҳи хандон.
Бўлса ҳамки бу олам ҳар не —
Ўт босмасин остоналарни!

Фарзандини она эркалаб
Суйиб-суйиб бағрига боссин.
Унга севинч берсин эрталар,
Бу дунёда зурриёд қолсин.
Офтоб доим тўқиб турсин нур,
Қоришмасин ерга тафаккур.

Не бермади тафаккур, зако
То келгунча инсон бу кунга.
Улар ёниб бўлмасин адо,
Айланмасин ногоҳ кукунга,
Э, одамлар, олам эмас тор,
Тинч яшашни қилинг ихтиёр!

Ҳазир бўлинг, қуриб битмасин
Ҳаёт деган наҳр, одамлар,
Бурнингизнинг остида «сокин»
Вулқон турар, ахир, одамлар!
— Тинчлик! — дея боғланг камарни,
Ўт босмасин остоналарни!

Билар

Дона доннинг қаддини
дона дон экан билар,
Дона доннинг устида
қаддини буккан билар.
Асли, меҳнат нелигин,
турфа неъмат нелигин
Манглайдан шода-шода
терлар тўқкан билар.
Орзусиз дил йўқ жаҳонда
асли, орзу нелигин
Кўксига армон аталмиш
тўйғуни туккан билар.
Бу жаҳон кенгдир дея,
бунчалар лоф урмангиз,
Бу жаҳоннинг нелигин
кўнгли бир чўқкан билар.
Эр кишининг кўксига
номус аталмиш дур бор,
Они қадрин ор учун
жонини тиккан билар!
Кимга толе ёр эса,
бил, у самодан тушмаган
Ки, саодат қимматин
заҳматин чеккан билар.

Талх

Дерлар:
«Ҳаёт гўзал! Ошу нон тўқин!
Сени ранжитмасин ҳар иқир-чикир.
Арзимас нарсага баҳс қилиш...
Оббо!

Ғазал

Шулмиди тақдир азалнинг ногавон куйидамен,
Тилни гоҳо тишладим лол сўзларим уйидамен.

Тушганим қайси дайрки кимсалар сўз англамас,
Қисмат омин айтди ҳайҳот шум сақар бўйидамен.

Шағрийу ношағрийлар тепур жанда шариятни
Етти қат ерга кирган, шарми собит куйидамен.

Сотиб ишқни разилликга кечарлар гоҳ ўзликдин,
Қайси дилда дош берай дод, бундайлар рағйига мен.

Куйласам Лайлога ишқни, уфқ ёнар дуд оҳима,
Чунки оллоҳим Муҳаббат, аршининг пойидамен.

Разно кўнглинг армуғон эт, чархи оқил субҳига
Ўзга бир оламга отсин, ки фалак ёйида мен!

Раъно ИСМОИЛОВА

ИЛХОМЛАР

Иқбол МИРЗААЛИЕВ

Мактуб

Чашмим сиёҳига киприк ботириб
Мактублар битаман тунлари пинҳон.
Кейин... усинаман ўтда ёндириб,
Улар етиб бормас сенга ҳеч қачон.

«Уфқ неча марта қизариб ёнди,
Оймўма фалакдан неча бор тонди,
Рубъи маскун неча ухлаб, уйғонди...
Сен нега келмайсан,
нега келмайсан?..»

«... Қошимга бош эгиб малаклар келди,
Йўлимда жонлари ҳалаклар келди,
Бир кун парвойи фалаклар келди...
Сенга нега келмайсан,
нега келмайсан?..»

«... Борлигим рост ахир, борлигинг рост-ку.
Зорлигим рост ахир, зорлигинг рост-ку.
Ёрлигим рост ахир, ёрлигинг рост-ку...
Сен нега келмайсан,
нега келмайсан?..»

У, балки...
Чашми сиёҳингга киприк ботириб
Мактублар ёзарсан тунлари пинҳон.
Балки усинарсан ўтда ёндириб...
Улар етиб келмас менга ҳеч қачон.

Армон

Ениқ-ёниқ, дардлар билан
Инграб борар арава,
Тошлоқ йўлнинг тош бағрини
Тарс-тарс ёрар арава.
Гулноражон келин бўлди.
Қува қолгай паришон...
Гулноражон кетаяпти, Гулноражон.

Гулноражон, ҳарир-ҳарир
Булузмиди кўйлагинг?
Сор йигитлар доғда қолди —
Бургутмиди сўйганинг?
Сиёҳ-сиёҳ булузларга
Бурканди Қўштегирмон —
Гулноражон кетаяпти, Гулноражон.

Келинчагим, нега жимсан,
Йиғламайсан, кулмайсан?
Бир ўспирин йиғлаб борар
Ортингдан-эй, билмайсан.
Мурғак қалбда туғилади
Илк бор ҳаётга исён:
Гулноражон кетаяпти, Гулноражон...

Шоирларга терс келади
Терс дунёнинг ишлари.
Энди тўлар шоирингни
Фақатгина тушлари.
Тубанларга қулаб тушар
Саройидан қаҳқашон —
Гулноражон кетаяпти, Гулноражон.

«Узун-узун сочларингга
Бойланайин, бойланай.
Ширин-ширин хаёлингга
Уйланайин, уйланай.
Бошимиздан зарлар сочиб,
Нурланиб кетсин осмон...»
Гулноражон кетаяпти, Гулноражон.

... Туннинг кўксин ялаб-ялаб
Буралар ўтнинг тили,
Қовжирайди юлдузлар, эҳ,
Самонинг чиннигули.
Тамом. Энди тирикликнинг
Исми армондир, А р м о н —
Гулноражон кетаяпти, Гул-но-ра-жон...

Жийдалар гуллаган бир фасл

(Кўшиқ)

Жийдалар гуллаган бир фасл,
Муаттар бир исдан маст ҳаво.
Бир гўзал оламки, беназир,
Юракдан тўкилар ишқ-наво.

Мен сенга жийдалар гулини
Илиниб-илиниб кетаман.
Фаслнинг шу гўзал кунини
Елғизим, ўзингга тутаман.

Ешликнинг бу қайтмас онларин
Кўксингга муҳр эт, муҳр эт.
Жийданинг гуллаган тонгларин
Қадрига ўзинг ет, ўзинг ет,

Жийдалар кўтарган гул қадаҳ
Бир гўзал кунлардан нишона.
Умримиз, бор-йўғи, бир варақ,
Безасин уни гул ва шона.

Жийдалар гуллаган бир фасл...
...Юракдан тўкилар ишқ-наво...

Абдували ОРТИҚОВ

Яшил дала

Яшил дала... Яшил дала —
Гул тишлари — тиллодан.
Ердан келган дарди бор-а,
Даво кутар самодан.

Яшил дала — Моҳиридан
Жобирлари иш билгич:
Улаётган ер устида
Гўза барги елпигич...

* * *

Осмоннинг юзлари қорайди —
Саломга чиқмади юлдузлар.
Йўл узоқ ва жуда тор эди:
Бу йўлга сиғмайди мард сўзлар.

Мен руҳман — бу йўлга сиғмайман!
(Бурнини жийрар тўнғизлар)
...Тун бўйи осмонни тинглайман:
Саломга чиқмайди юлдузлар.

Шухрат НЕЪМАТ

Муҳаббат

Кимдир
ошкор тан олади,
тахсин ўқир, шукрона.

Кимдир
сени сир тутлади —
ўтда ёнар пинҳона.
Кимларга сен
кулиб боқдинг —
тепкилайди мастона.

Кимлар учун
осмондасан —
сигинади девона.

Англолмадик то абад,
Англолмаймиз то абад.
Хом сўт эмган бандамиз,
Ўзинг кечир, Муҳаббат!

Аъзам ИСМОИЛОВ

Гўзалар

Энди бўй кўрсатиб, тиклаганда қад,
Ягона қилдилар «тозалаб сафин».
Тағизга сув қўйиб,
Бошин қайчилаб,
Ягона қолипга солдилар барин.

Гувиллаб ненидир сўйлади шамол,
Бир қалқди, гўзалар
Учга шайланди!
Шохларин силкишиб,
гуверанди, шу он
Шоналар беҳисоб муштга айланди!

Сўнг оғу сепдилар, оғулар ғаддор
Оғулар
исённинг бошини кесди...
Фалакка тунд боқиб, хўмрайган, ўчкор
Туғилган муштарини
ёзилиб кетди...

Ҳамид ЖАЛИЛ

* * *

Армон тўла кўзларингга боқаман синглим,
Тоқат тўла йўлларингга боқаман синглим,
Қадоқ тўла қўлларингга боқаман синглим,
Йигит умрин ёритгувчи чароғон қуёш.

Ургилайин гул қақдингдан десам хижилсан,
Айланайин бор қақдингдан десам хижилсан,
Бер эсдалик суратингдан десам хижилсан,
Айт, юзингга қайдан ботди қорайган қуёш?

Отланасан чанг ютгали ҳар кун эрталаб,
Толеим шу, дейсан зилдай кетмон орқалаб,
Саратонда тин билмайсан бағринг ўрталаб,
Айт, сўзингга қайдан ботди қорайган қуёш?

Ҳавас эдинг жажжи сочи жамалакларга,
Умидларинг қиёслардинг камалакларга,
Ахир кўклам тўйган эдинг сумалакларга,
Айт, кўзингга қайдан ботди қорайган қуёш?

Узиб қўйган ўсмаларинг унутдинг чоғи,
Сурмаларга муштоқ бунча кўзинг қароғи?
Титрамайди дилгинангни ёшлик фироғи,
Айт, дилингда қайдан ботди қорайган қуёш?

Давр бир-бир танлаётир «малика»ларни,
Қайта қуриб бераётир таҳликаларни,
Лекин ҳануз манглайи шўр сен бекаларни
Айт, йўлингга қайдан ботди қорайган қуёш?

Абдулаҳад КЕНЖАБОВ

ТИРИКЛИК БАНДАЛАРИ

Жаҳоннинг истаган бурчига бориб,
Фарғона номини тилга олсанг бас.
Тизма тоғ авжидан офтоб ёриб,
Дил зарбин эслатар мисоли нафас.

Ғафур Ғулом

Сўз — фарғоналик адибага!

(ҲИКОЯ)

Хайринисо хола сепараторни гириллатиб сутнинг ёғини олмақда. Олтмиш беш ёшлардаги бу қорача аёлнинг ўртаси доим тугун турадиган қошлари ҳийла баджаҳлликдан далолат берарди.

— Алишер, чиқсанг-чи, жувоимарг! Молга ўт юлиб келмайсанми?

— Ҳозир, бувижон, мултифильм бўляпти.

— Ҳе ўша мултифильм кўйганларни уйи куйсин! Е ўша мултифильмнинг сенга нон берадимиз?! Чик, бу ёққа!

Уйдан тўққиз-ўн ёшлардаги оқ-сарикдан келган шумгина болакай чикди. Бувисининг қаймоқ олаётганини кўриб уйга қайтиб кирди-да, бир бурда нон олиб чикди.

— Қаймоққа нонини бир ботирай, жо-он бувижон!

— Ҳе, қаймоқ емай захарни егур, ўт юлиб кел деса, мултифильм кўрасан.

Бола бувисининг орқасида бир оз турди-да, ярим бўлаёган косага нонни ботириб, молхона томонга қочди. У ердан этак-ўроқ олиб, чавра-тўсиқдан сакраб ўтиб, дала томон кетди. Орқасидан бувиси мушт дўлайтирганча жавраб қолди.

Уйдан етти-саккиз ёшлардаги рангпар, қора кўзлари катта-катта қизча бўйинлари иплигдек озгин болачани кўтариб чикди. Болача ҳам бувисининг қаймоқ олаётганини кўриб «лал-ла, лал-ла!» дея чапак чалиб талпина бошлади.

— Зулфия, бор нон олиб чик.

Зулфия укасини бувисининг ёнига ўтказиб, уйдан бир бурда нон олиб чикди. Сепараторнинг бир томонидан пуштиб қаймоқ, бир томонидан эса кўпиклиниб сут чикмоқда эди. Буви нонни иккига бўлиб, кичикроқ бурдасига Жаҳонгирга, каттароқ бўлагига Зулфияга қаймоқ ботириб берди. Зулфия бувисининг кўлидан нонни олиб улгурмай, Жаҳонгир қаймоқни юз-кўзлари аралаш оғзига тикиб, яна бувиси томон кўл чўзиб турарди.

— Бўлди, бас, кўтар, укангни! Ўзи уч кундан буён бир коса қаймоқ йиғолмаяпман.

Зулфия кўлидаги қаймоққа ботирилган нонни укасига тутқаэди. Бу қизча ўз ёшига номуносиб равишда уйчан ва меҳрибон эди. Овқатига тушган бир тишлам гўшти, эрталаб чойга соладиган қандни ҳам укасига ёки онасига илинади. Айниқса ўзидан кичик синглиси Зулфизар сариқ бўлиб ўлгандан буён маъжус бўлиб қолган. Ох, Зулфизар!.. Найзадек узун-узун киприклари қошлари билан туташган, мулойим ва беозор қизгина.

— Болангиз жуда камқон экан, шунинг учун касални оғир ўтказаяпти. Унга жигар, тухум, сут-қатик, мева каби овқатлардан кўпроқ бериб туриш керак, ҳадемай тузалиб кетади,— деди врачлар.

Лекин Зулфизар тузалиб кетмади...

Хайринисо хола оиланинг ҳукмдори, гугуртдан тор-

тиб тузгача унинг ихтиёрида. Катта ўғли чўлга кўчиб кетган. Қизини кўшни қишлоққа узатган. Ҳозир кичик ўғли Исро билан туради. Ешлигидан отасиз ўсган Исронинг сира омади юришмади. Унинг ажойиб ва сەҳрли овози бор эди. Бир маҳаллар театр ва рассомлик институтига ҳужжат ҳам топширган. Онасининг йиққан-терган икки юз сўм пули биринчи имтиҳонни топширгунча зўрга етди. Биринчи имтиҳондан «4» баҳо олган бўлса ҳам, кейинги имтиҳонларга бормади. Чунки у ёғига Ташкентдек шаҳри азимда яшаб, ўқиб кетишига ақли етмади. Ҳарбийдан келгач, ўзи ўқиган мактабнинг биринчи гузали бўлган Моҳпорага уйланди. Бирин-кетин болалар тугилди. Шеърлар ёзиб турадиган гузал Моҳпорадан Ҳозир «М» ҳарф ҳам қолмаган. Юзларини доғ босган, ранги заҳил, новдадек нозик бир жувонга айланган.

Сепаратор гириллаб айланар, Хайринисо холанинг елкаси бир маромда силкинар эди. Шу пайт дарвозадан кўлида шиша банка тутган хушрўйгина қиз кириб келди. Хайринисо билан сўрашгач:

— Ойим манови пулга қаймоқ олиб чикқин дедилар,— дея беш сўмлик кўк қоғоз пул узатди. Хола чаққон туриб қизнинг кўлидан шиша банкани олди ва уйдан худди шундай банкда тўла қаймоқ олиб чикди.

— Ҳай, қўвермайсанми, пулни!.. Вой, болаларнинг оғзидан узиб, ризкидан қийиб бир ҳафтада тўплаган қаймоғим шу. Янаги сафар яна бир бутилка йиғиб бераман. Ойинг ҳам тайинлаган эди.

— Йўқ, холажон, олаверинг, мол боқиб, сигир соғиш осон эканми?

Хайринисо хола энди қизни кузатиб турган эди, велосипед етаклаб кир-чанг ва қорамойга беланган Исро келиб қолди.

— Ҳорма, ўғлим. Яхши келиб қолдинг, чойингни ичгач, манови пулга бир кило гўшт олиб келасан.

— Пулни қаердан олдингиз?

Уйда чақа ҳам қолмаганини у яхши билар эди. Яқинда Моҳпоранинг боласига чиққан 35 сўмлик нафақа пулига бир қоп ун ва Алишерга спорт форма олган эдилар.

— Эҳ, ойижон, нега қаймоқ сотасиз-а?! Уша қаймоқни келгуси маошгача пиёва-сиёва қилиб турсаларингиз бўлмайдими?

— Эй, болам-а, бу колхоз ўша ўттиз-қирқ сўм маошини ҳам вақтида берақолса экан. Мен-ку, қўявер, манови гўдакларингни ҳам бир тишлам гўштга ичлари эзилди.

Кечга томон кўлида гўшт, оғзида кулгу билан Исро ишдан қайтди. Моҳпора эрининг кўлидаги гўштни олиб, қон сели юққан қоғоздан ажрата бошлади. Гўштининг бир қисми молнинг пайдан иборат тизага суягидан, бир қисми без аралаш ёғ, бир парча қалла гўшти, бир парча буйрак... Қолган оғзини талиг мол гўшти эди.

— Бугун муборак кўлингиз билан бир палов дам-лайсиз-да энди, пари.

Моҳпора эрига ён қараб, доғ остида қолиб кетган кул-гичларини кўрсатиб кулиб қўйди. Нариги уйдан Хайринисо хола чикди:

— Гўштан оғзинга олиб қўйинг, эртага манти тугиб берасиз, Меҳринисо холангиз анчадан буён баннисада, кўриб келаман. Суяк-саёғини ажратиб қўйсангиз, бир-икки кун болаларга шўрва пишириб берасиз, ҳарна, мазаси чиқади.

Моҳпора гаранг бўлиб қолди: бу бир шапалоқ гўштан палов бўладими, мантими ёки шўрва!

Дастурхонга устида кичкина боланинг муштидек гўшт билан палов келди. Дастурхон атрофида ўтирган кичкиналарнинг икки кўзлари палов устидаги гўштда эди. Ҳатто дадасининг орқасида той-той турган кичкина Жаҳонгир ҳам икки дона гурунч тишларини кўрсатиб, «Жиш-ша, жиш-ша!» дея чапак чаларди. Исро гўштни майда-майда бўлакчаларга бўлди ва палов устига босди. Хола:

— Бисмиллохир роҳманир роҳи-им! Қани, болаларим, паловга қаранглар,— дея ошга қўл узатди. Алишернинг қўли тинмай палов устидаги гўштга югурар эди. У Зулфиянинг акси, жуда олғир, ҳатто укасининг оғзидани ҳам узиб еб кетаверарди.

— Беодоб бўлма! — тартибга чақирди Моҳпора.

— Қўйинг, олаверсин, ўғри ҳам айтган экан: гўшт ширинлигини қўйса, мен ўғрилигимни қўяман, деб. Олавер, болам.

Лаганга икки-уч марта кўллар бориб келгач, палов устида қорайиб турган нарсанинг чанги чикди. Исро билан Моҳпора бир тишлам ҳам гўшт емади, ҳисоб. Исро кўлига илинган гўштни Хайринисо холанинг олдига ташлар, Моҳпора эса кичкина Жаҳонгирга берар эди.

Эртасига Исро бошқа тракторчилар билан чой ичмай, уйга йўл олди. Моҳпора Меҳринисо холага атаб манти пишираётган эди. Исро кўлини ювди. Моҳпора бир дона атиргул нухсаси тикилган попукли сочқ олиб чикди. Шу пайт алланарсалар дея шангиллаб кўшнлари Саломат янга қийиб қолди. Янга бир кўлида калласи узилиб, патининг ярми юлинган чипор товукнинг оёғидан ушлаб олган, товукнинг узилиб бўйиндан чакиллаб қон томмоқда. Бир кўли билан эса Алишернинг кўлидан маҳкам ушлаб, сургаб келарди.

— Кўрдингизми, манови зумрашангизни?! Товуғини сўйиб, жўхориюянинг ичиде патини юлаётган экан, тутиб олдим. Ҳар кун тугадиган зотдор товук эди. Мана шу товукнинг тўртта тухуми етимчаларимга бир маҳал овқат бўларди...

Саломат янганининг эрини «Сайдаман гўл» дер эдилар. У жуда ювш одам бўлиб, тўрт яшар бола иш буюрса ҳам, хўп деб бажараверарди. Уни бригадир дефоляция қилаётган самолётларга йўл кўрсатиб, пайкал четиде байроқ кўтариб туришга қўйган экан.

— Виз ҳам байроқдор бўлиб кетдинг, ҳукуматнинг қизил байроғини кўтариб турибмиз,— дея мақтаниб юрди. Лекин қишга бориб лахта-лахта қон ташлаб ўлди. Айтишларича, жигари ириб кетган эмиш. Саломат янга тўртта майда бола билан қолган.

Исро кўлида сочқ—тахта бўлиб қолди, ўзи умрида чумчуқ сўймаган. Тўққиздан энди ўтган Алишернинг товукнинг қанотларини босиб туриб, бўйнига пичоқ тортишини тасаввур қилиб сесканиб кетди. Аста-аста бориб, боланинг ичидан ушлади.

— Нима қилдинг, даюс?! Саломат янга Исронинг важоҳатини кўриб, секингина сирғалиб қийиб кетди, товук «топ» этиб Исронинг оёғи остига тушганда, яна бир сесканди. Бола кўзларидан қоп-қора учқунлар сачратиб отасига қараб турар, ҳатто киприк ҳам қоқмасди.

— Нима қилдинг, даяпман сенга?! Сени ўғри бўлсин, жаллод бўлсин дея исминини Алишер қўйибмидим! Шундай дея боланинг оғзи-бурни аралаш шапалоқ тортиб юборди. Алишернинг бурнидан шариллаб қон оқа бошлади. Бир қалқиб кетди, лекин йиғламади. Қонни кўриб Моҳпора хушига келди.

— Урманг, дадаси, энди қилмайди! Билмай қилибди бу ишни, жон дадаси,— деди.

Исронинг яна болани урмоққа кўтарилган кўларига осилди.

— Урманг, даяпман сизга, урманг! Гўшт егиси келгандир-да, болалик қилган...

Меҳринисо хола келинининг гапини эшитиб кўзи тиниб кетди, Моҳпора мантига тугиш учун тайёрлаб қўйган серпийе қийма гўштга аламоқ қараб оғзига келган гапни айтиб-айтиб олишга тутинди — бўғзига нимадир қадалди...

Муроджон УНГАРОВ чизган расм

ЖИНАД

Хурматли редакция!
 Мен «Еш куч» журнални мунтазам ўқиб бораман. Журналнинг кейинги сонларида таниқли ҳинд актёри Митхун Чакраборти ҳақида ҳикоя қилсаларинг.

Искандар РОЗИҚОВ,
 Самарқанд область Каттақўрғон шаҳар
 Вухоро кўчаси, 40 уй.

Оддий ишчи оиласида туғилган Митхун ёшлигидан актёр бўлишни орзу қиларди. Унинг болалигининг Калькуттада кўча чангитиб юрган болаларниқидан ҳеч ҳам фарқи йўқ эди. Фақат у онда-сонда вокзал, пристанда юк ташиб пул ишлар ва бу пулга ҳеч нарса сотиб олмай кинога кирар, кинотеатрларда қўйилаётган ҳар бир фильмни албатта кўрарди.

Мактабни тугатгач, Бомбей шаҳрига иш ахтариб келган чоғида Митхун тасодифан кинорежиссёр Дупал Гуха билан танишиб қолади. У Чакрабортини хусусий корхоналарга шаҳарма-шаҳар буюртма тўпловчи вакил сифатида косметика фирмасига ишга жойлаб қўяди. Бўлажак актёрнинг Бомбейдаги ҳаёти шу тариқа бошланди.

М. Чакраборти савдо-сотик ишлари билан Ҳиндистоннинг жуда кўп шаҳарларида бўлар эди. Калькуттадан 200 чақирим олинсадаги Пуна шаҳрида юрганида унинг кўзи галати бир эълонга тушиб қолади. Унда ҳар бир абитуриент кино институтига ҳужжат топшириб ўзини синаб кўриши мумкин, дейилган эди. Митхун ҳайрон бўлади. Негаки ўша йиллари институтларга фақатгина миллионерларнинг болаларигина ўқишга кирарди-да. «Гаройиб» эълонни ўқигач, у ҳеч иккиланмай теъдда институтга ҳужжат топширади. Омад кулиб боқиб, имтиҳонлардан муваффақиятли ўтган Митхун актёрлик факультетига қабул қилинади. Кўп ўтмай уни Дупал Гуха «Икки нотаниш» фильмидаги эпизодик ролга таклиф қилади. Совет экранларида намойиш этилган бу фильмда Митхун ҳинд актёри Амиабх Ваччан яратган қаҳрамоннинг ёшлигини ўйнаган. Мана шу дебютдан сўнг кунларнинг бирида Митхун таълим олаётган институтга машҳур прогрессив ҳинд режиссёри Мринал Сен талабалар билан учрашувга келади. Режиссёр ўша пайтлари ўзи суратга олаётган фильмга актёр излаб юрган эди. Учрашув оқшомида сўзларни диққат билан эшитаётган қора кўз, келишган йигит ёқиб қолади ва шу кунийқ у Чакрабортини ўзи билан олиб кетиб, суратга олиш ишларини бошлаб юборади. Фильмда Митхун илк бор бош қаҳрамон ролини ижро этади. Ушбу «Шоҳона шикор» картинасидаги Генуя образи Митхун Чакрабортига катта шухрат келтирибгина қолмай, кино йўлидаги ишларига ҳам кенг йўл очиб берди.

1977 йили актёр «Шоҳона шикор» фильми билан Москвага Х Халқаро кинофестивалда қатнашиш учун келади. Кўриқда фильм бош қаҳрамони образини яратгани учун кинофестиваль фахрий ёрлигини олади. «Советский экран» журнали конкурсидан энг яхши чет эл актёри деб топилиб, журналнинг махсус мукофоти билан тақдирланади. Мазкур фильмда қатнашиш жараёнида тараққийпарвар санъаткорлардан бири Мринал Сендан кўп нарсаларни ўрганган Митхун киносанъатининг барча санъатлар ичида энг муҳим жозиба кучига эга эканини ҳис этади. Лекин капиталистик мамлакатларда киносанъатга энг аввало фойда манбаи деб қараш, томошабоп, кассабоп фильмлар яратиш, томошабинлар назаридан қолмаслик ҳинд киносанъатини ҳам, кинотеатрларини ҳам енгилли фильмлар билан тўлдириб ташлашга мажбур этмоқда.

Совет томошабинлари Митхунни мамлакатимизда қўйилган «Саҳна раққоси», «Ким ва қандай?», «Вамисоли уч мушкетёр», «Охирги йўл», «Одил суд», «Оғир мушт», «Эски қалъанинг сирлари» ҳамда яқинда шаҳримизда намойиш этилган «Ишқ лаҳзаси» фильмлари орқали яхши биладилар.

Mithun Chakraborty

У ишчи оиласида туғилган, ҳозир кино юлдузининг ота-онаси қариллик гаштини сурмоқда. Митхун оилада ёлғиз ўғил. Унинг уч опаси ва бир синглиси бор. Чакраборти ҳозир 29 ёшда. Бўйдоқ. Бўш вақтларида спорт билан шуғулланишни, айниқса футбол ўйнашни севади. Митхун жониворларга, қушларга ишқибоз. Ҳозир унинг уйида 11 та ити, 18 та мушуги ва юздан зиёд сайроқи қушлари, 7 та гапирадиган тўтиси, ўргатилган 2 та йўлбарси бор. Йўлбарслардан бирининг исми Жимми.

Митхун мамлакатимизда «Саҳна раққоси» фильми орқали кенг танилди. Ҳозир бу фильмнинг давоми бўлмиш «Уйна, ўйна...» картинаси экранларимизда намойиш қилинмоқда.

Шу кунларда Митхун бир неча режиссёрлар яратаётган «Номер бир», «Биз беш кишимиз», «Севги енгилмайди», «Шаҳартепа» «Биз қарор қабул қиламиз» каби киноларда бош қаҳрамон ролларини ижро этмоқда.

Митхун Чакраборти ҳақида режиссёр Баббар Субхаш шундай ҳикоя қилади:

— Ҳозирги кунда Митхун ижодий куч-ғайратга тўлган актёрдир. У серқирра санъаткор, шунинг учун у қўшиқчи, камбағал, бой, «ошиқ йигит», ота, студент, ишчи ролларини ҳам бирдай маҳорат билан ижро эта олди. Яқинда мен СССРга юборган «Ишқ лаҳзаси» картинада ҳам Митхун ота ролини муваффақият билан ижро этган.

Митхун Чакраборти номи «Саҳна раққоси»,

«Ким ва қандай қилиб» музыкали фильмларидаги куй ва рақсларга бой образлари туфайли ҳинд кино юлдузлари Амиабх Ваччан, Дхармендра, Рекха, Зиннат Омон, Хемма Малини, Риши Капурлар қаторида севиб тилга олинмоқда. Ҳозир Митхун ижодининг «юлдузли онлари»ни бошидан кечирапти. Митхунни ҳиндистонликлар шу қадар севишадик, ҳатто Бомбейда қурилган энг катта кафега ҳам унинг номини беришди.

«Митхун-холл» — деб аталмиш кафенинг ўзбекчаси «Митхун кафеси»дир. Едингизда бўлса, «Саҳна раққоси»даги Жиммининг улғайгандан кейинги биринчи ижро этган қўшиғи худди шу кафеда суратга олинган. Бундан ташқари яна бир неча кўринишлар шу кафеда дунёга келган.

Мазкур кафени «Саҳна раққоси» фильмининг давоми саналмиш «Уйна, ўйна» фильмида ҳам кўришингиз мумкин. Митхун шон-шухратни ёқтирмайди. Камолот дамларини зое кетказмаслик учун у тинмай ўз устида ишламоқда. Севимли машғулотлари билан шуғулланиб, энг муҳими, ҳаммаша оддий одамлар билан доимий мулоқотда ҳаётни ўрганмоқда. Дарвоқе, шон-шухрат эслихушли кишига ҳаётдан сабоқ беради, у ижод кишини улғайтиради, маҳорат ва турмуш тажрибасини оширади, касбига, санъатга, томошабинга масъулият билан қарашга ундайди.

Захро АЗИЗОВА
 Дилшод ҚҲЛДОШЕВ

БЕЛБОҒСИЗ ҚИЙИН, ЛЕКИН...

(Хотин-қизлар шахмати қай аҳволда: СССР спорт мастери, халқаро арбитр
Мамажон МУҲИДДИНОВ билан ёзувчи Шодмонбек ОТАБОЕВ мусоҳабаси)

Ш. Отобоев—Мамажон ака! Сиз шахмат тарихи, уни омалаштириш масаласи билан кўп йиллар мобайнида жиддий шуғулланиб келмоқдасиз. Бу борадаги хайрли ишларингиз жамоатчиликка яхши маълум. Сиз билан хотин-қизлар ва шахмат мавзусида суҳбатлашиш истаги туғилди. Маълумки тарихий манбаларда бу ҳақда қизиқ маълумотлар учрайди. «Дилором моти», «Келининг топган йўли» каби шарқда машҳур бўлган афсона, эртакларни муҳлислар яхши билишади. Фикрингизни мавзунининг бошқа жиҳатига қаратмоқчиман.

Ҳурматли аёлларимизни мутлақо камситмаган ҳолда маълум ҳақиқатни ҳам тан олишимиз керак: ҳозирча жиддий тафаккур тарзи билан боғлиқ соҳаларда хотин-қизлар эришган натижалар эркакларникига нисбатан анча камтаронадир. Жумладан, шахматда ҳам. Бунинг сабаби тарихий, социал ва бошқа кўплаб омиллар билан боғлиқ, ҳозир бу ҳақда батафсил фикр юритиш мавриди эмас. Дарвоқе, бу борада шахмат бўйича жаҳон экс-чемпиони Нона Гаприндашвилининг мулоҳазалари диққатга сазовор. У муҳбирнинг «Нима учун ҳозирча аёллар эркаклардан бўшроқ ўйнайдилар. Менимча, бунинг сабабларидан бири ҳиссиётлари зўрлигидан бўлса керак. Аёл киши ўзига ёққан юришдан, хатто заифлиги яққол кўриниб турган бўлса ҳам, воз кечиши қийинроқ...» деган гапга шундай жавоб қилади: «Гапингизда жон бор. Лекин яна муҳимроқ омиллар ҳам йўқ эмас. Биринчидан, вақт масаласи. Аёллар эркакларга қараганда бандроқ бўладилар. Дарвоқе, кўпгина қизлар ўзлари билан тенгдош ўғил болалардан сира паст ўйнамайдилар, аммо катта бўлиб қолган, ортада қоладилар. Иккинчидан аёл киши курашга камроқ мослашган. У—тинчлик, осойишталик тарафдори». Мутахассис сифатида бу мулоҳазаларга нима дейсиз?

М. М.: — Урушда эркаклар жанг қиладилар. Паррандаю ҳайвонларнинг ҳам эркаклари бир бири билан уришади. Умуман, курашишни эркак зотиға чиқарган. Бу табиий нарса. Рақибига нисбатан қаҳри келмас экан, уни енгиб бўлмайди. Лекин бунда рақобат вақтинча кечиб, кейин ярашилади.

Ш. О.: — Машҳур гроссмейстер Пауль Керес: «Аёллар беш соат мобайнида жим ўтиришолмагани учун шахматда эркакларга бас келишолмайди», — дея ҳазиллашган эди. Энди масалага жиддийроқ қарайдиган бўлсак, ғалати бир ҳолнинг гувоҳи бўла-миз: мабодо аёл киши эркак шахматчиға ютқазиб қўйса, бунинг ортиқча ажабланидиган жойи йўқдек туюлади. Аммо эркаклар ютқазиб қўйиб, мазаҳ бўлишдан ўлгудек кўришади, шунинг учун ҳам улар маликаларга қарши астойдил, жон-жаҳдлари билан жанг қиладилар: «жентлменлик» қилиб ютқазиб ёки дуранг қилишни хаёлларига ҳам келтирмайдилар.

Исландияда бўлиб ўтган халқаро турнирда гроссмейстер Хелги Олафссон ўн икки ёшли қизалоқ Юдит Полгардан (Полгар ҳақида яна гаплашамиз) мағлубиятга учрагач азбаройи қизишганидан энди минбад шахмат ўйнамаганим бўлсин дея намойишкорона зални тарк этди.

М. М.: — Эркаклар билан баб-баравар дона суриш учун эркакча характерга эга бўлмоқ даркор. Характер эса фақат жинсга боғлиқ бўлмай, уни атроф муҳит шакллантиради ва одамнинг ўзи «кам-кўстини» созлайди.

Нона Гаприндашвилиро оиласида беш ўғилу бир қиз бўлган. Нона акаларию ўкаси билан биргаликда улар нима қилса шуни қилган. Футбол ўйнаган, бильярд билан шуғулланган... Ҳозир ҳам унча-мунча бильярдчини ўсал қилади.

1964 йили Гаприндашвили жаҳон экс-чемпиони Михаил Таль билан бирга Ревъявикдаги халқаро эркаклар турнирида қатнашади. Машинада наватдаги ўйинга келишайтганда олийҳиммат Таль ҳамроҳиға қия боқаркан, аста «Нона, мен жон деб дуранг так-

лиф қилардиму лекин характерингни билган ҳолда, хафа бўлиб қолмасмикансан деб кўрқаяпман. Топдимми?» дейди. Нона жилмаяди: «Таклифинг менга ёқади, албатта. Лекин сен ҳақсан, Миша, — биз ўйнашимиз керак».

«У ҳолда мен биринчи юришим е2—е4 бўлишини сенга айтиб қўяй!»

Таль ҳеч бўлмаса шу билан ҳиммати баландлигини кўрсатмоқчи бўлди. Лекин очигини айтганда, буни жуда ҳам олийҳимматлик деб бўлмасди, чунки у даярли ҳамиша ўйинини худди шу юриш билан бошларди. Ҳарқалай, бу самимийлик Нонага ёқсада, бундай камтарона ҳада олишни ҳам истамайди.

«Ундай бўлса, — дейди Нона, — менинг жавобим е7—е5 бўлади!»

Таль кулиб юборади.

«Унда мен испанча ўйин қиламан».

«Мен бўлсам у ҳолда Гастингсдаги блиц турнирда ўйнаган вариантимизни қўлламан».

Орада қандай «Дўқ-пўписа»лар рўй берган бўлса, ўйин ҳам худди шундай бошланди, албатта. Беш соатлик кескин жангдан сўнг Таль терлаб-пишиб, 39-юришда аранг ютди...

Ш. О.: Таль билан шунчалик курашишнинг ўзи катта гап-ку.

М. М.: — Албатта.

Ш. О.: — Ўн етти ёшида жаҳон чемпиони бўлган (шахмат тарихида биринчи марта) Майя Чибурданиде кичиклигида ҳам, катта бўлганида ҳам беқиёс, юксак натижалари билан шахмат оламини ҳайратлантириб келмоқда. У гўё бутун фаолияти, ҳаёт тарзи билан тафаккур бобида аёлларнинг ҳам эркаклардан қолишмаслигига бел боғлагандай.

М. М.: — Яқинда юз берган антиқа воқеани эслай қолайлик. Югославиядаги спорт клубларидан бирининг эркак гроссмейстерлари ва мастерларидан тузилган командаси Тибилсига келиб, Грузия аёллар командаси билан ўртоқлик учрашуви ўтказганига нима дейсиз? Тан олиш шунчаликда! Меҳмонлар таъзирларини еганларичи?! Лекин ҳозирча фақат Грузиядагина шундай бўлиши мумкин-да...

Ш. О.: — Мен яна Нонанин юқоридаги мулоҳазаларига қайтмоқчиман. Бу фикр умуман олганда тўғри. Аммо ҳаётда истиснолар, фавқулодда ҳодисалар ҳам мавжуд. Ахир Нона «Аёл киши курашга камроқ мослашган» деган фикрни ўзи, ўз фаолияти билан бекор қилди-ку! Аёллар ўртасида ўн олти йил жаҳон чемпиони унвонини сақлаб қолишдан ташқари, эркаклар ўртасида халқаро гроссмейстер деган юксак унвонга ҳам сазовор бўлди! Бунақаси шахмат тарихида бўлмаган!

Аёл кишининг эркаклар ўртасида гроссмейстер унвонига сазовор бўлиши нима эканини, менимча, кўпчилик яхши тасаввур қилолмаса керак. Тасаввур қилиб кўрайлик: эркаклар турнири. Атрофда ҳамма мусобақа қатнашчиларидан тортиб судьялар, расмий кишиларгача ҳамма-ҳаммаси эркаклар. Улар орасида биргина аёл! Ҳамманиннг кўзи, диққат-эътибори ўша ягона аёлда! Шундай вазиятда...

М. М.: — Шундай вазиятда аёл кишига осон тутиб бўлмайди, албатта. Шунинг учун ҳам эркаклар билан баб-баробар беллашаётган аёлларга қойил қолмай илож йўқ.

АҚШнинг Лон-Пайн шаҳрида 1976 йили ўтказилган халқаро турнирда ўн бир мамлакатдан 14 гроссмейстер, 16 халқаро мастер ва шунча америкалик мастер қатнашди. Улар орасида кўп йиллар давомлик жаҳон чемпиони А. Карповга тренер-секундантлик қилган Москвалик Юрий Балашов билан Нона Гаприндашвили ҳам бор эди. Ниҳоятда кескин ўтган курашлар оқибатида тўрт голибинги бири аёл шахматчи бўлиб чиқди. Бу шахмат тарихида биринчи шундай ноёб воқеадир. Нона Гаприндашвили эркаклар учун белгиланган гроссмейстерлик талабларини шараф билан адо этди!

Бундай юксак унвонга иккинчи бўлиб Майя Чибурданиде эришди. Унинг 1985 йили Фрунзедаги эркак-

лар халқаро турниридаги ўйинларига гувоҳман. Мен мусобақада бош судья ўринбосари вазифасини бажардим. Сиз айтгандек, ҳамманиннг нигоҳи Майяда, унинг ўйинларида бўлди. Минсклик таниқли гроссмейстер Виктор Купрейчикни алла қилиб ютганда ҳам қиёфасида айтарли ўзгариш пайқамадим. Унча-мунча эркак шахматчи ҳам бунинг уддасидан чиқолмайди. Лекин... жуда кам-да, бунақа мисоллар.

Ш. О.: — Америкалик гроссмейстер Роберт Фишер «Гаприндашвилининг ўйини ҳақида қандай фикрдасиз?» деган саволга калондимоғлик билан: «Гаприндашвилими? Мен унга отимни текинга бериб, матчада ютиб чиқаман» дейди. Мабодо у бу гапни Гаприндашвилининг ўзига айтганда эди, муносиб жавоб олган бўлур эди. Чунки Нона фақат шахматда эмас, ор-номус, ғурур бобида ҳам эркаклардан қолишмаслигини исботлаган. Масалан, у Таль билан ўйнаган партиялардан бирида цейтнотга (вақт танқислигига) тушиб қолади. Шунда Таль ҳиммат кўрсатиб, юриш қилганидан сўнг соатининг тугмасини босишини гўё «унутади». Нона жаҳл билан «Яна бир марта шундай қилсанг, таслим бўлиб қўя қоламан!» дейди. Бу билан у илтифотга муҳтож эмаслигини, шахмат ҳалол кураш эканлигини таъкидлайди.

М. М.: — Юқорида мен мисол қилиб келтирган воқеа ҳам шу фикрни тасдиқлайди.

Ш. О.: — 1987 йили Бирлашган Араб Амирлигининг Дубай шаҳрида бўлиб ўтган жаҳон шахмат олимпиадасида эркаклар командаси муҳлисларини бирмунча ҳаяжонлантириб, зўра биринчи ўринни олган бўлса, аёлларимиз мусобақа тугашидан олдинок биринчиликини нақд қилиб қўйдилар. Орадан кўп ўтмай Майя Чибурданиде эркаклар халқаро турнирда қатнашиб, жуда кўп таниқли гроссмейстерларни орқада қолдирди ва юқори ўринлардан бирини эгаллади. Шу муносабат билан сиздан сўрамоқчи эдим. Аёллар шахматининг ўзига хос хусусиятлари, диққатга сазовор жиҳатлари ҳақида нима дея оласиз?

М. М.: — Жавоб бир китобга ҳам сиғмайди. Катта масала. Шахмат тилида гаплашмаса амри маҳол.

Ш. О.: — Узоқ йиллардан буён шахматчи аёлларимиз жаҳон чемпиони унвонини ўз қўлларига маҳкам сақлаб келмоқда. Уларнинг халқаро миқёсдаги ютуқлари ҳаммамизни қувонтирмоқда. Ана шу салмоқли натижаларнинг асосий ҳиссаси грузиялик шахматчи аёллар зиммасига тушмоқда. Бу яхши ибрат, албатта. Аммо масаланин бошқа жиҳати бизни ташвишлантирмай қолмайди. Хўш, бошқа жойларда, хусусан республикамизда аёллар ўртасида шахматнинг ривожини, оммавийлигини қандай аҳволда? Бу борада қандай муаммолар бор?

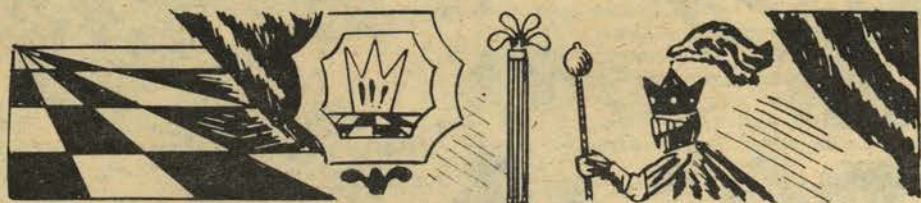
М. М.: — Оммавийлик тўғрисида гап борадиган бўлса, мақтанадиган жойимиз йўқ ҳозирча. Терма командамиз хусусида илиқ гаплар айтса бўлади. Чунончи, СССР халқлари IX ёзги Спартакиадасида вакилларимиз биринчи марта бешинчи ўринга кўтарилишди. Бунда Тошкент, Бухоро, Чирчиқ шахмат мактабларининг ҳиссаси катта бўлди. Намангандан ҳам Нелла Қурмаева деган қизча буй кўрсатиб қолди. Умуман олганда эса бизда хотин-қизларни шахматга тортиш ишлари қониқарсиз аҳволда. Тортилганлари ҳам кўп ўтмай ташлаб кетади.

Малакали устоз-тренерлар етишмайди: борларнинг ҳам аксарияти нўноқ. Ишни фақат мактаблардан, балки боғчалардан бошлаш керак.

Ш. О.: — Тошкентда ўтқазиб туриладиган аънавий Азмиддин Хўжаев турнирида аёллар қатнашганини эслайолмайман. Ваҳоланки бу мусобақада кучли шахматчи хотин-қизлар ҳам қатнашиб, маҳоратларини оширишлари мумкин-ку! Еки эркаклар турнирида қатнаша оладиган санокли шахматчи аёлларимиз даярли қолмадимиз?

М. М.: — Муносиблар йўқ ҳозирча. Масаланин яна бир томони рейтинг деган нарса бор. Кучсиз иштирокчи ўртача рейтингни пасайтириб юборади, буни ҳеч ким истамайди. Келадиган меҳмонлар—гросс-

БЕЛАШИШ

мейстерлару мастерларнинг куйиши кийин. Грузиялик қизлардан чақирилса бошқа гап.

Ш. О. — Хотин-қизлар шахмати масаласини республикамиз шахмати муаммоларидан айрича тасаввур қилиш кийин, албатта. Биз юқорида Грузия шахматчилари ҳақида ҳавас билан гапирдик. Беихтиёр нега улардай бўлолмаймиз, нима қилиш керак, наҳотки бунинг илоҳи бўлмаса, деган жўн, аммо асосли саволлар ҳаёлимизни банд этади.

М. М. — Дарҳақиқат, грузиялик шахматчи қизларга ҳамма ҳавас қилади. Совет терма командаси нуқул ўшалардан тузилган. Грузияда анъана ҳам зўр. Қадимда у ерда келиннинг сепига шахмат ҳам қўшиб берилган. Яна бир томони—Нона Гаприндашвили сингари «йўлчи юлдуз»нинг пайдо бўлганлиги қўл келди уларга. Унга ўхшаш «юлдузлар» пайдо бўлиши учун зарур шарт-шароит, муҳит зарур.

1985 йили Фрунзеда Майя Чибурданидзе билан ҳамсуҳбат бўлдик. Унга Олмаотадаги бир ўйинни хиёл эслатишим билан нимага шама қилаётганимни сезди шекилли, ўша қизнинг исмини сўради.

— Шарифа, — дедим.
— Ҳа-я, Шарифа Бердиева, — дея сал жиддийланди суҳбатдошим. — Мактаб ўқувчилари Бутунитифоқ мусобақасида мени бошлаб ютиб олганди. Ушанга ҳам ўн бир йил бўлибди. Чинакам спорт мастери бўладиган қиз эди.

— Саломингизни етказаман.
— Биргина Шарифага эмас. Матбуот орқали Ўзбекистоннинг барча шахматсеварларига энг яхши тилакларимни етказишимизни сўрадим. Қизлардан ҳам Г. Аъзамовга ўхшаганлар етишиб чиқса антиқа иш бўларди.

Ш. О. — Дарвоқе, Шарифа нима бўлди?
М. М. — Шарифа шахмат мусобақаларига қатнашмай кўйганига анча бўлди. Университетга кирди шахматни ташлади. Энди ўзи бола-чақали, қизларимизнинг аксарияти шундай. Уқиши ёки иши, вақти келганда оила ташвишини эплай оладиган, шахматга ҳам тегишли вақт ажратишни уддалайдиган чинакам фидойилар бўлсагина, сиз айтган мақсадга қисман бўлсада эришади. Урганиб олиб кейин ташлаб кетаверса... бўлмайди!

Ш. О. — Мамажон ака! Хотин-қизлар шахмати билан боғлиқ муаммолар ҳақида гапирганда Венгриялик машҳур опа-сингил шахматчилар—Жужа, Жофия ва Юдит Полгарларни алоҳида тилга олмай ўтолмаймиз. Чунки уларнинг муваффақияти, тажрибаси ҳар жиҳатдан ибратлидир.

Биз жаҳон шахмат Олимпиадаларида эркаклар ва аёллар терма командамизнинг деярли ҳаммиси биринчи ўринни олишига кўникиб қолгандик. 1988 йили Грециянинг қадимий Солоники шаҳрида бўлиб ўтган олимпиадада ана шу анъана бузилди. Мусобақада аёллар командамиз гарчи узоқ муддат биринчи ўринда боришган бўлсалар-да, охириги тур олдида Венгриялик шахматчи қизлар орадаги фарқни бар-тароф қилишди ва ҳатто сўнги турда ярим очко ўзиб кетиб, чемпионлик унвонини қўлга киритишди. Юқорида эслатишган опа-сингиллар ҳамда уларнинг командадоши И. Мадл олимпиада чемпиони бўлдилар. Мусобақанинг энг ёш ўйинчиси, 12 ёшли Юдит Полгар Олимпиаданинг жамики иштирокчилари орасида энг яхши натижа кўрсатди — 13 имкониятдан 12,5 очко жамғарди. Ажабо, опа-сингиллар муваффақиятининг сир-асрори нимада экан?

М. М. — Ҳарқалай, мен бун тасодиф дея олмайман. Спортнинг бирон бир бошқа турда, айтилик бокс ёки футболда (лекин барибир зўр зўрлигини қилади!) тасодиф бўлиши, айтилик судья ноҳақ ўн бир метрлик жарима белгилаши мумкин, лекин шахматда ундай эмас. Шахмат қатъий қонуният ва чуқур мантиққа асосланган, энг ҳалол ўйин.

Ш. О. — Тўғри, биз шунинг учун ҳам шахматни қадраймиз, севамиз. У муҳим тарбия воситаси сифатида характерни тоблайти, кишини ҳалолликка,

олийжанобликка ундайди. Эсингизда бўлса, бир суҳбатимизда Сиз шахматчилардан кўра мардрок, тантироқ тоифани билмайман, деган эдингиз. Аммо баъзан истиснолар ҳам бўлиб тураркан. 1988 йили шахмат олимпиадасида рўй берган, айримлар тахмин қилганидек, аёллар командамизнинг мағлубиятига сабаб бўлган бир нохушлик ҳаммамиз учун қўтилмаган воқеа бўлди. Маълумки, мусобақалар ҳал қилувчи паллага кирганда терма командамиз аъзоси Е. Ахмиловская америкалик мусобақа иштирокчиси Д. Дональдсон билан «яширинча» никоҳдан ўтиб, хайр-мазуриням нася қилиб, командадошларини тарк этди. Бу билан у олимпиада ўйинларининг муқаддас принципларини оёқ ости қилди.

М. М. — Уша мусобақада венгриялик шахматчи қиз И. Мадлнинг бошига оғир мусибат тушди. Куёви (унаштирилган йигити) Будапештдан Солоникига келаётганда автомобиль фалокатига йўлиқиб, ҳалок бўлди. Шунга қарамай Мадл бор иродасини қўлга олиб, охиригача ўйнайди ва командасининг галабасига улуш қўшади. Бир-бирига зид бу икки фактдан қандай ҳулоса чиқариш мумкинларнинг ўзларига ҳа-вола.

Ш. О. — Диққатингизни яна опа-сингил Полгарларга қаратмоқчиман Айтишларича, улар аёллар шахмати ва эркаклар шахмати деган айирмани тан олишмас экан.

М. М. — Худди шундай. Қизларнинг каттаси Жужа принцип жиҳатдан фақат эркаклар турнирида ўйнайди. Сингиллари ҳам ундан қолишмасликка ҳаракат қилишмоқда.

Ш. О. — Жужа сўнги йилларда қандай ютуқларни қўлга киритди?

М. М. — 1985 йилги халқаро турнирлардан бирида Жужа Ф. Георги, И. Фараго, И. Роджерс, Я. Смейкал каби таниқли гроссмейстерларни ортда қолдирди. 1986 йилнинг баҳорида эса эркаклар ўртасидаги мамлакат чемпионатида 2—3 ўринларни олиб, жаҳон биринчилигининг зоналараро турнирида қатнашиш ҳуқуқини қўлга киритди.

Ш. О. — Жамики машҳур шахматчилар каби бу опа-сингилларнинг шахматдаги илк қадамлари ҳам ҳайратомуздр.

М. М. — Ҳа, шундай. Жужа тўрт ёшидаёқ мактаб ўқувчилари ўртасида Будапешт шаҳри чемпиони бўлган. Жофия 1987 йили эркаклар ўртасида халқаро мастер нормативини бажариши мумкин эди, озгина омади чопмади. Юдит эса хотин-қизлар ўртасида энг ёш халқаро гроссмейстердир.

Ш. О. — Мутахассислар ҳам опа-сингилларнинг кенжаси — Юдитга алоҳида эътибор беришмоқда. Уларнинг фикрича, 19 ёшли Жужа ва 14 ёшли Жофия забт этиш мумкин бўлган муваффақият қўққиларига эришиб бўлдилар ҳисоб, айна чоғда 12 ёшли Юдитнинг келажаги янада порлоқ, чунки у яна ўсиши, маҳорати ўсиши мумкин дейишмоқда.

М. М. — Бу гапларда жон бор, албатта. Солоникдаги ажойиб зафардан сўнг қизларнинг отаси Ласло Полгар фарзандларини эркаклар ўртасида жаҳон чемпиони унвонини қўлга киритиш учун курашга шайлай бошлади. Бунинг учун асос бор, албатта. Юдитнинг рейтингини ҳозир 2560 очкога етди, худди шу ёшда Г. Каспаровники 2200, Фишерники эса 2000 эди. Эҳтимол, кунлардан бир кун М. Тальнинг башорати амалга ошиб, кенжатоқ қиз Юдит Полгар жаҳон чемпиони Гарри Каспаровни яқмама яқма курашга чорлар.

Ш. О. — Опа-сингил шахматчиларнинг бу қадар оламга доврўғ солишида оиладаги тарбиянинг муҳим роли бор. Қизларнинг отаси Ласло Полгар инженер ва психологдир. У хизматини йиғштириб қўйиб, бутун умрини болаларнинг тарбиясига, шахмат бўйича маҳоратларнинг такомиллашувига бағишлади. Журналистларнинг саволларига жавоб бераркан, талант тарбияси ҳақидаги ўз назариясини шундай изоҳлайди: «Болани билишдан, кашфиётдан завқланишга, тўрт ёшдан бошлаб мустақил фикр

қуритишга ўргатиш лозим. Хотин-қизлар шахмат бўйича маҳоратларини оширишлари учун эркаклар турнирида ўйнашлари керак. Ахир мактабларда қизлар ва ўғил болаларга алоҳида талаб қўйилмайди-ку! Энди Нобель мукофотини ҳам аёллар ва эркакларга алоҳида топшириш етмай турувди».

Шуниси диққатга сазоворки, бу опа-сингиллар мактабга боришмас экан, улар умумтаълим программаси асосида, хусусий тарзда, уйда шуғулланишар экан. Ҳамма нарса улардаги қобилиятни рўёбга чиқаришга қаратилган. Уйларида 4 минг томдан иборат жуда бой шахмат кутубхонаси бор. Айна чоғда 200 минг партия ҳақида маълумот берувчи картотека ва шахсий компьютер ҳам қизларнинг хизматида. М. Ботвинникнинг айтишича, СССР Марказий шахмат клубининг кутубхонаси фонди бундан икки баробар кичик экан.

Шуниси диққатга сазоворки, опа-сингил Полгарлар фақат шахмат билангина эмас, спортнинг бошқа турлари, теннис ва ҳатто футбол билан ҳам шуғулланишади, чет тилларини кунт билан ўрганишади. Уларнинг онаси (чет тили мутахассиси) келиб чиқиши жиҳатидан рус, шунинг учун ҳам қизлар она тилида эркин гаплашишади. Жужа инглиз, немис, испан, болгар тилларида ва эсперантода сўзлаша олади. Жофия эса бу тиллардан болгарча ва эсперантони ўрганиб улгурганича йўқ. Юдит эса рус ва инглиз тилларини билади. Шубҳасиз, қизларнинг ҳар томонлама баркамол инсон бўлиб етишувиде шахматнинг роли ҳам беқиёсдир.

М. М. — Бунга шубҳа йўқ, Шодмонбек. Талантга қанча эрта эътибор берилса, уни куртақлигида илғаб, тўғри парвариш қилинса, самараси шунча яхши бўлади. Бу борада, албатта, оила ва мактаб муҳим рол ўйнамоғи лозим. Г. Аъзамовнинг гроссмейстер бўлиб етишувда оиласи, айниқса отасининг ғамхўрлиги ҳал қилувчи омил бўлган. Афсуски, мактабларимиз, маориф системамиз жуда ночор аҳволда. Дарвоқе, сиз бу ҳақда матбуотда қатор чиқишлар қилдингиз. Тан олиб айтиш керакки, бизда талант тарбияси ўз ҳолига ташлаб қўйилган. Шахмат соҳида ҳам шундай. Қанча қанча истеъодлар куртақлигидаёқ эътибор топмай назардан четда қолиб кетмоқда.

Ш. О. — Сиз бу ҳақда ёзмаган жойингиз, борман идорангиз қолмади. Афсуски, бу борада ҳеч қандай силжиш бўлмапти. Яқинда шахмат муҳлиси ёзувчи Нурилло Отахонов билан опа-сингил Полгарлар ҳақида, хусусан, улар мактабга бормаслиги ҳақида ўзаро суҳбатлашиб қолдик. Нурилло «Болаларим вояга етса, мен ҳам уларни уйда ўқитаман, ўзим тарбиялайман мактабга ишонмайман, Шодмон ака!» деди. Шахмат баҳонасида айтилган бу гаплар мени анча ўйлантириб қўйди. Мундоқ мулоҳаза қилиб кўрсак ҳамма соҳада муаммолар тўпланиб қолган экан. Тўғри, улар бир силтов билан ҳал қилиб бўлмайди. Аммо олма пиш, оғзимга туш дея қўл қовуштириб ўтиролмаймиз.

М. М. — Бунинг учун ҳамма бир ёқадан бош чиқариб ҳаракат қилиши, ўз вазифасини сидқидилдан, ҳалол адо этиши, бир сўз билан айтганда, қайта қуришни ҳар ким ўздан бошлаши лозим, десам янги гап айтган бўлмайман, албатта. Сиз айтган муаммолар ҳаммаси айланиб келиб ана шу бош масалага тақалади.

Ш. О. — Мамажон ака, самимий суҳбатингиз учун Сизга катта раҳмат.

Сентябрнинг охирлари эди. Мироқи дам олиш уйда ҳордиқ чиқардим. Бир куни кечки пайт хонада ишлаб ўтирдим. Шунда эшикнинг тақиллаши хаёлимни бўлди. Очсам остонада бир киши турибди. У ўзини дам олиш уйи директори Хушмурод Умиров деб таништирди.

— Сизга аждаҳо тўғрисида бир қизиқ воқеани айтиб бермоқчи эдим. Астойдил қизиқсангиз қаҳрамони билан учраштираман,— деди у.

— Аждаҳо? — ажабландим.

— Ҳа, айнан аждаҳо тўғрисида.

Унинг ҳикояси ҳайратомуз эди. У алламаҳалга га гурунг берди.

— У одам билан учрашиш имкони борми? — дея шошилиш савол бердим.

— Эрталаб у кишининг уйига қўнғироқ қилман. Албатта бу воқеани гувоҳнинг ўзидан эшитиш бошқа.

Аждаҳо билан юзма-юз тўқнашган Аббосхон Акбаров билан уч кундан кейин унинг хонадонидан учрашдик.

— Ҳа, шундай бир воқеа бўлган эди,— деди Аббосхон ака энгил сўлиш олиб, — бунгаям йигирма беш-ўттиз йилча бўлиб қолди-ёв. Аммо худди кечагидай аниқ хотирамда. Унда бизлар Қамаш районидидаги Қоратепа қишлоғида яшардик. У қишлоқ ўрни ҳозир Чимкўрғон сув омбори ўзанида қолиб кетган. Аҳоли анча тепага, ҳозирги «Марксизм» колхозининг Дўстберди қишлоғига кўчирилган.

24—25 ёшлар атрофидаман. Энди уйланганман. Кўзимга унча-мунча нарса кўринмайди. Қишлоқдан бир километрларча узоқликда, Қашқадарё яқинида бедапоямиз, ползимиз бор эди. Бир куни бригадирдан шуларни суғоришга сув сўрадим. Майли, деди. Бир кўкиш биям бор эди. Шунини миниб қўлимга дастаси икки метрча келадиган ингичка, ўзиям чарчланган пичоқдай ўткир қарши белни олиб йўлга тушдим. Катта ариқдан сув очдим. Бедапоян суғордим. Вақт пешинга яқинлашганди. Бир пайт ариқдаги сув озайди. Бияни миниб хабар олишга жўнадим. Келаятиб, йўлда ҳамсоямиз Санам келинни кўрдим. Ариқ яқинида бир бузоқ ҳам бойлоғлик турибди. Суғоришга келганда, деб эътибор бермадим. Дарҳақиқат, келиннинг қўлида пақир ҳам бор эди. Мени пайкамай ҳаракатсиз қотиб турарди. Ажабландим.

— Ҳа, келин, нима қилиб турибсиз? — дедим яқинлашганимда уни чўчитиб юбормаслик учун.

— Вой, ака-ей, буни қаранг,— бирдан ҳаракатга келиб ёнбошга гандираклаб кетди.

Қарасам, бузоқдан уч-тўрт қадам нарида бир аждаҳо бошини кўтариб, келинга қараб қотиб турибди. Қорамтил, кулранг, ғадир-будир териси, икки биқинида тангалари ялтирайди, елкасида ярим қаричча ёли бор. Йўғонлиги ҳўкизнинг бўйинтуруғидай, бошқача нарсага таққосласак полвон келбат одамнинг йўғон сонидан ҳам йўғон, узунлиги икки ярим, уч метрдан кам эмас. У Санам келинни сеҳрламоқчидай қотиб турарди. Келиннинг ҳаракатга келгани ва менинг шарпани эшитиб аждаҳо жойидан қўзғалди. Танам жириллаб кетди. Аммо ўзимни қўлга олдим. Бия билан атрофида айланиб, отни зўр билан ҳайдаб хужумга ўтдим. Вахтимга аждаҳонинг ғадир-будир териси, тангалари бузоқнинг қил ипига ўралиб қолди. Ҳеч эркин ҳаракат қилолмайди. Бу далда бўлди. Шартта отдан тушиб белнинг тиғи билан бўйнидан чопа бошладим. Жуда қаттиқ, осонликча тиғ кирмайди, бўлмаса пичоқдай

ўткир, денг. Аждаҳо жон ҳолатда ҳамла қилди. Бузоқнинг ипи таранг тортилди, лекин узилмади. Мен ҳамон бел билан терисини ёриб ташлаётиман. Утлар қонга беланди. Ярим соатларча ўтгач, у сулайиб ҳаракати сустлашди. Япаски бошига охирги зарбани бердим. Типирчилаб-типирчилаб тинчиди. Узим қолдан тойиб ўт устига ўтириб қолдим. Санам келин қўрқиб қочиб, анча нарида олишувни кузатиб турибди. Озгина нафас ростлагач, бузоғини ечиб ипидан етаклаб қўлига бердим. Орқасига қарамай кетди.

Кеч кириб қоронғи тушгач бияни миниб қишлоққа қайтдим. Одамни ғира-шира кўрадиган пайт. Бия йўргалаб, ҳуркиб-ҳуркиб кетаётди. Олдимда нимадир ўтни шитирлатиб шипиллаб бораёпти. Бирорта мол-ҳолдир-да, деб эътибор бермадим. Қишлоқнинг қораси кўринганда итим олдимга чикди. У шитирлаб бораётган нарсанинг атрофини айланиб хура кетди. Отни қичадим. Уйга яқинлашдик. Қишлоқнинг четида турардик. У пайтда электр йўқ. Онам, укаларим, хотин уйнинг олдидаги супада лампачироқ ёруғида гурунг қилиб ўтиришибди. Иккинчи супада — Самарқандда ўқийдиган укам Олимхон меҳмонга келган курсдошлари билан. Ҳалиги шарпа бир пайт меҳмонлар ўтирган супа ёнига бориб чироқ ёруғида бошини кўтарса бўладими! Қарасам, катта аждаҳо! Кундузи мен ўлдирганим шериги! Ҳамманинг эҳсонаси чиқиб супадан туриб қочишди. У тўғри ўрмалаб бориб, биз — келин-куёв яшайдиган хонага кириб кетди. Югурганимча хонанинг эшигини ёпдим. Орқасидан тамба тирадим. Қўрқиб кетган укаларим ва меҳмонларга бўлган воқеани қисқача айтгач, Олимхонни қишлоқдаги милтиғи бор одамларга юбордим. Бирпасда тўрт-беш йигит етиб келди. Чироқни деразадан тутиб ёруғида аждаҳонни отиб ўлдирдик. Эски гиламга солиб беш-олти киши зўрға кўтариб очиқ майдонга олиб чиқдик. Кундузи ўлдирилгани ҳам олиб келиб иккаласини ёқдик. Емон ёғи кўп экан, 4—5 соатлар чарсиллаб, машғала бўлиб ёнди. Ҳамқишлоқларимиз шу икки аждаҳонни олдин ҳам дарёдан сув ичиб чиқаётганда, эски қабристондаги уясига кириб кетаётганда бир неча бор кўришган экан. Бўлган воқеа шу...

Орадан бир ойдан мўлроқ вақт ўтди. Дам олишдан қайтиб ишга шўнғидим. Менга Аббосхон ака айтган воқеанинг гувоҳларидан бири Санам момони кўриш истаги тинчлик бермасди. У кишининг айтишича мома Қамаш районидидаги «Марксизм» колхозида яшайди. Ниҳоят, ўтган йили ноябрь бошларида адрес бўйича момони излаб Қамашга бордик.

Вахтимизга Санам момо уйда экан.

— Э, болам, нимасини сўрайсиз, ҳозирги сув омбори ўрнида илон, аждаҳолар кўп эди, кечалари чинқариб ухлатмасди,— деди хаёлга толиб момо,— ўшанда бир ўлимдан қолганим рост. Сабил қолгур бузоғимни ёмоқчи бўлганми? Энди ўрмалаб келган экан. Мени кўриб тўхтади. Кўзлари пориллаб ёнади. Қўрқувдан қотиб қолибман. Бир маҳал «келин, нима қилиб турибсиз?» деди биров. Шунда, вой дебман у, йиқилибман.

— Жуда катта эдимми? — қизиқиб сўрадим.

— Аждаҳо бўлади-ю, кичик бўладими, болам. Ҳўкизнинг бўйинтуруғигача келарди йўғонлиги. Боши одамникидан катта. Тепаси япаски, елкасида оқиш ёли бор. Вадани жуда хунуқ, тангалар қотиб қолганди. Бемалол улоқ, қўзичоқларни ютади.

Бузоғимнинг ёчки қилидан тўқилган ипига ўралиб қолибди-да. Аббосхон ака бел билан уриб ўлдирди. Кечқурун кимдир тасма кесиб олибди, деб эшитдим. Лекин, биз аёллар аралашмаганмиз, эркаклар икковини бир қилиб ёқганда катта машғала бўлиб кўп ёнди...

1969 йили Тошқўрғонга ҳамқишлоқ қария билан меҳмондорчиликка бордик. Бу ерда бошқа меҳмон ҳам бор экан. У киши Сурхондарёдан, Боботоғ томонлардан экан. Унинг юзи бир оз ғалати эканини пайқадим. Диққат қилсам қўлларининг териси ҳам шундай экан. Ёруғда ялтирайди ҳам. Одатда куйиб, кейин тузалган терининг юзаси ҳам ялтирайди.

Уй ёғаси чойга қўзғалди. Ҳамроҳим менга, мен унга ишора қилдим. Азбаройи қизиққанымдан бунинг сабабини билгимиз келарди. Меҳмон ҳам жим қолди. Охири шеригим сўрашга журъат этди: — Айбга буюрмайсиз, юз-қўлларингизнинг кўриниши бизларни ҳайрон қолдираёпти.

Меҳмон охирги хўлпам чойни ичиб тагини ўртадаги пиёлага тўқди. Оғир хўрсинди. Естиққа ёнбошлади. Узоқ вақт сукутга кетди. Бизлар жимликни бузишга гап тополмадик. Ноқулай вазият юзга келди. Сўнг бирдан меҳмоннинг елкаси титраётганини сездим. Ҳайҳот, у ич-ичидан йиғлаётган эди. Кеча алламаҳал бўлиб қолганда Останақул ака бўлган воқеани ўзи айтиб берди. Ҳа, ғаройиб ҳодиса. Бир эшитишча қулоққа ғалати туюлади, ишонгинг келмайди.

— Бунга икки йилча бўлди. Боботоғнинг ичка-рисидидаги дарада кўй боқардим. Ёнимда Бўрибосар ит, ўн тўрт-ўн беш ёшлардаги ўғлим. Сурувни сайҳонликка ёйиб бориб бир тошнинг устига ўтириб дўмбирани эрмак қиламан. Ит иш йўқлигидан қаёқлардадир дайдиб юради. Уғлим чайлада чой қайнатади. Бир куни сурувни даранинг ичка-рисига ҳайдадим. Шу кундан бошлаб битта-иккита қўйнинг ғойиб бўлаётганини пайқадим. Ҳайрон бўлдим. Бу атрофда сурув йўқ, қишлоқ узоқ, одамлар кам ўтади. Бўрибосар хушёр. Қўйлар қаёққа кетаёпти?

Роса бошим қотди. Эртаси куни, индинига яна шу ҳол такрорланди. Сурувни ўғлимга қолдириб атрофни диққат билан айландим. Шунда арчalar қалин ўсган ва тошлар тартисиз қалашиб ётган жой шубҳали кўринди. Тошлар орасида қоронғу, чуқур коваклар кўп эди. Шу ерда қандайдир маҳлуқ ётгандай ва қўйларни ютаётгандай туюлаверди. Утлар ҳам ерга тўшалган эди. Қанча кузатмай ҳеч нарса пайқамасдим. Шунда калламда бир фикр туғилди. Уғлимни қолдириб эртаси куни эрталаб қўйларни шу ўнгирга ҳайдадим ва ўзим юқорида бир тошнинг орасига биқиниб нима бўлишини пойлай бошладим. Кўп кутишга тўғри келмади. Шу ковакларнинг биридан каттакон аждаҳо судралиб чиқиб келса бўладими! Кўз ўнгим қоронғилашиб кетди. Бу орада у безовта хурккан қўйларнинг бировига ташланиб ярим белигача ютиб юборди. Аста-секин қўй бечора типирчиллашга ҳам қоли қолмай аждарҳонинг оғзида кўринмай кетди. Унинг қорни дўмбирадай шишиб чикди. Мен бу ёғи нима бўлишини ўйлаб қўрқув ва хавотирда жойимдан қимирлай олмасдим.

Аждаҳо судралиб бориб шу атрофдаги яланғоч жийда дарахтига ўралди ва қаттиқ бир тиришиб-тортишганди, қорнидаги қўйнинг суякларни қарсиллаб синиб у билинмай қолди. У дарахтда бирор соатларча ётгач, судралиб пастга тушди.

Мен анчагача ўрнимдан туrolмадим. Ҳамон кўрганларимга ишонгим келмасди. Қўйларни йиғиб пастга ҳайдадим. Бу лаънати даргоҳдан тезроқ узоқлашгим келарди. Қўрқиб-нетиб ўтирмасин дея бўлган воқеани ўғлимга айтмадим.

Орадан уч кун ўтди. Аждаҳо ўнгирга сурувни асло яқин йўлатмадим. Шу орада нон, чой тамом бўлди. Сурувни ўғлимга қолдириб, унга ҳушёр бўлиш, қўйларни асло дара ичкарисига ҳайдамасликни қаттиқ тайинладим.

— Нимага?— деди у қизиқиб,— шу томонда ўт мўл-ку.

— Катта илонлар бор,— дедим сирни озгина очиб,— эҳтиёткорлик яхши.

— Майли,— деди у,— дарров қайтинг.

Эшакни миниб шошиб йўлга тушдим. Энг яқин қишлоқ — ўн беш километрча бор эди. Борунимча вақт туш бўлди. Магазинчи бир ёққа кетибди. Икки-уч соатча чойхонада одамлар билан валақлашиб ўтирдим. Гурунг билан қўйлар ҳам ёддан кўтарилди. Ҳамон мудир келмасди. Ноилож чойхонадан илтимос қилиб нон-чай олиб изимга қайтдим. Утарга яқинлашган сайин юрагимга хавотир оралади. Ғашлик чайла атрофида, яқин адирларда сурув ва ўғлим кўринмагач баттар ошди. Нарсаларни чайлада қолдириб эшакни шу лаънати дарага, ўнгирга қиладим, кўнглим бир фалокатни сезган, юрагим безовта урарди. Кутганимдай ўғлим ҳали ғўрлигига бориб ёки борма деганимга қизиқибми қўйларни шу томонга ҳайдабди. Шиддат билан аждаҳо қўйларни ютган ялангликка чошиб бордим... Тагин... Кўзларимга ишонмай жойимда туриб қолдим. Мен кўраётган манзара чинданда даҳшатли эди. Балки, буни сўзлар ифода қилолмас, бундай пайтда дунёдаги ҳамма туйғу, сўз, одам ожиз қолади. Уни кейинлар ҳам ёдга келтириш, ҳикоя қилиш қанчалар оғир, кино лентасидек мияга муҳрланиб қолганди...

Афсус, озгина кечикибман. Гурунгга берилмай қайтганимда фалокат асло содир бўлмасди. Майлиди, қўйларнинг ҳаммасини аждаҳо ютсам рози эдим. Фақат...

Қўйлар одатдагидек ўнгир атрофида ўтлайверади. Буни сезган аждаҳо судралиб чиқади ва ўзига қурбон қилинган қўйни ютади. Шу пайт бола буни кўриб қолади ва қўйни қутқариш учун таёқни олиб аждаҳога ташланади. Қўйнинг ярим оғзидан чиқиб қолганда, оёғидан ушлаб орқага тортади. Аждаҳо бир ҳамла билан қўйни тамом ютиб юбориб боланинг бошини ҳам оғзига солишга улгуради. Худди шу маҳал мен бориб қолгандим.

Кўзимга ҳеч нарса, ўлим, даҳшат, аждаҳо кўринмасди. Жон аччиғида этигимнинг қўнжидан ўткир, узун пичоқни олиб, югуриб бориб маҳлунинг томоғи остидан тилиб юбордим. Яна суғуриб япаски бошига санчдим. Кейин аёвсиз тўғри келган жойига санчавердим. У қўйни ютган, боланинг елкасигача оғзида, эркин ҳаракат қилолмасди. Ҳамма ёғим қонга беланди. Мен ҳеч нарсани сезмай, кўрқмай ҳамон пичоқ билан уни тилиб ташлардим...

Анчадан кейин аждаҳо тинчиб қолди. Жарини кесиб, айириб ўғлимни чиқариб олдим. Афсус, у ҳаётдан кўз юмганди. Шундан сўнг юзим, қўлларим ўзгариб қолди.

— Эртаси кун биз қишлоққа қайтдик,— деди ҳикоячимиз,— Останакул ака, хайрлашиб тоғлар оралаганча Сарисийё томонга кетди. Сўнг у кишининг лоқал адресини сўрамаганим ёдимга тушди. Кўп афсусландим. Чунки, кейинчалик Тошқўрғон қишлоғи Қарши чўлига кўчирилиб, биз қўнган уй эгаси қайсидир совхозга кетди. Қишлоқ текислаб юборилди. Ҳамма нарса аралаш-қуралаш бўлиб қолди. Юзи чипор Останакул ака бу ёруғ дунёда бормикин? Мабодо тирик бўлса қаерларда юрибди экан?

Лекин, у кишининг ғалати юз, қўллари ҳамон кўз ўнгимда, титроқ овоздаги даҳшатли ҳикояси қулоғим остидан кетмайди.

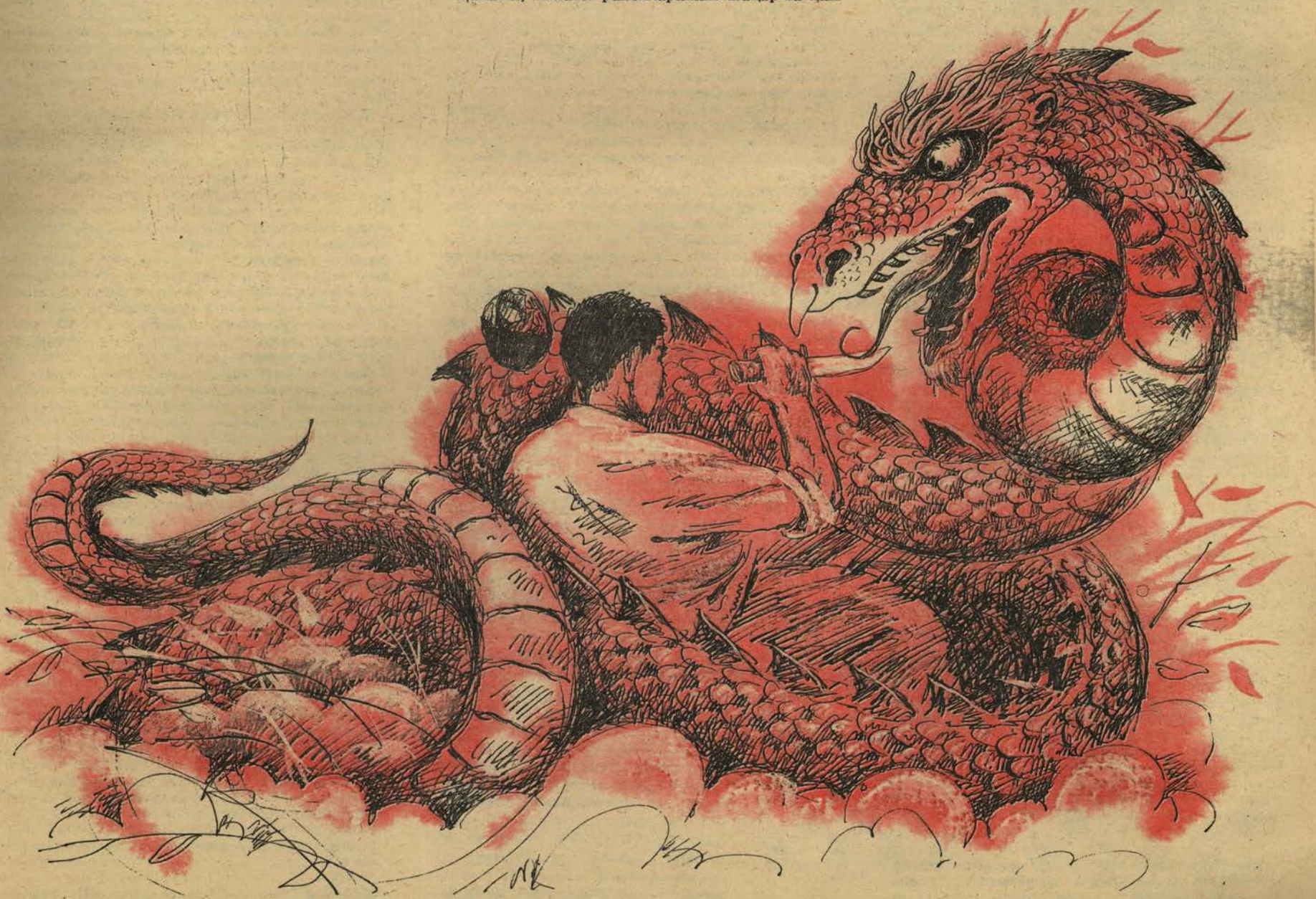
Юқорида ёзганимдай, мен аждаҳо билан боғлиқ бу воқеаларни, ҳаётда бўлган, бўлмаганлигини исботлашни олдимга мақсад қилиб қўймаганман. Воқеа иштирокчилари ва гувоҳлари Шахрисабз, Қамаш, Яккабоғ районларининг шаҳар ва қиш-

лоқларида яшамокда, адреслари аниқ. Лозим бўлганда қайта-қайта, баъзан ўзидан озгина қўшиб ҳам ҳикоя қилиб беришлари мумкин. Аммо, гап бунда эмас. Биз яшаётган оламдаги табиатнинг нақадар буюклиги, ҳайратомуз мўъжизалар яратишга қодирлигини доим ҳис қилишимиз керак.

Бир доно киши «хайратга туш, ҳайратга, ўрганиб қолма мўъжизаларга» деган экан. Инсон учун ҳайратларнинг, ғаройиб ҳодисалардан таъсирланишнинг чеки бўлмаслиги керак. Акс ҳолда унинг мияси қотиб, фикрлари ўтмаслашиб ҳар қандай мўъжизалар аҳамиятсиз бўлиб қолади. Замон ва давр тараққиёти табиатни ҳалокат ёқасига келтириб қўймоқда. Табиатдаги мўъжизаларнинг, ҳайратомуз ҳодиса ва воқеаларнинг тинимсиз рўй бериши ҳали табиатда соғлом кучларнинг мавжудлигидан, унинг қудрати-ю, гўзаллигидан. Инсон иродаю кучини ишга солиб бўлғусида рўй бериши муқаррар бўлган фалокатлардан ўзини бемалол асраб қолиши мумкин эканлигидан далолат бермоқда.

Норқул ТИЛАВОВ

Муаллиф изоҳи: Аждаҳолар... Эртақ ва ривоятларнинг қаҳрамонлари. Шарқ календари бўйича эса қуён йилидан сўнг балиқ йили (аждаҳо йили ҳам деб аталади) бошланади. «Ўзбек тилининг изоҳли луғати»да аждаҳга шундай таъриф берилган: «Форс-тожикча сўз. Афсонавий катта илон. 2. Дарахтларда яшовчи, учинга мослашган Жанубий Осиёда тарқалган калтакесак». Демак, биз юқорида келтирган воқеалардаги аждаҳолар аслида йирик илонлардир. Лекин ваҳимали кўриниши, ҳаддан зиёд узунлиги ва йўғонлиги, елкасида ёли борлиги, баданнинг йирик тангалар билан қоплангани, тирик ва йирик ҳайвонларни бемалол юта олиши, кўзлари ёниб тургани учун одамлар уни ҳақли равишда аждаҳо деб атайдики, бу ном жуда мос тушади. Шу сабабдан биз очеркимизда аждаҳо деб келтирдик.

Хуршид ЗИЁХОНОВ чизган расм

Бешинчи тур топшириқлари

Математика

1. Учта дўст: ҳайкалтарош Оқбоев, музикачи Қорабоев ва рассом Маллаев учрашиб қолишди. «Ажойиб, биримизнинг сочимиз оқ, иккинчимизники қора, учинчимизники эса малла, лекин биттамызда ҳам фамилиямизга мос келадиган соч йўқ» — деди қора сочли. «Тўғри айтасан» — деди Оқбоев. Рассомнинг сочи қандай рангда?
2. Тенгламалар системасини ечинг:
 $x^2 + y^2 = 85,$
 $x + xy + y = 29$
3. Учбурчакнинг баландликлари ётган тўғри чизиклар бир нуқтада кесилишини исботланг.
4. Қавариқ 19 бурчакни 16 та учбурчакка ажратиш мумкинми?
5. Шахмат турнирида Р та гроссмейстер ва мастерлар қатнашди. Мусобақа тугагандан сўнг ҳар бир иштирокчи олган очколарининг ярмини мастерга қарши ўйинда олгани маълум бўлди. Р ни натурал соннинг аниқ квадратни эканлигини исботланг.

Тузувчилар: Бадриддин РИХСИЕВ,
Тожғанбой ҚУРҒОНОВ.

Химия:

1. Компонентларнинг массалари тенг бўлган олтингурут (IV) оксид билан азот ва азот (IV) оксид билан кислороддан иборат бўлган тенг ҳажмли газлар 400 К да аралаштирилган. Реакция тугагандан кейин аралашма босимининг бошланғич босимга нисбатан ўзгариши P_2/P_1 ни ва моддаларнинг ҳажмий улушларини (процентларда) ҳисобланг.
Азот (IV) оксиднинг парчаланишини ҳисобга олмаг.
2. 60% ли нитрат кислотада кумуш эритилганда кислотанинг эритмадаги масса улуши 55% гача камайган. Ҳосил бўлган эритмага унинг массасига тенг бўлган натрий хлорид (масса улуши 2% бўлган) эритмаси қўшилган ва ҳосил бўлган чўкма филтрлаб олинган.
Филтрдаги моддаларнинг масса улушларини ҳисобланг.
3. 20% ли аммиак эритмасининг 8,5 г миқдорига 20% ли аммоний карбонат эритмасидан 12 г қўшилгандан кейин ҳосил бўлган эритмага 24,5% ли сульфат кислотаси билан ишлов берилганда эритмада ҳосил бўлган аммоний сульфат билан аммоний гидросульфатнинг моль нисбатлари 1:1 ни ташкил этган. Ҳосил бўлган эритмага 20,8% ли барий хлорид эритмасидан 110 г қўшилган ва ҳосил бўлган чўкма филтрлаб ажратиб олинган.

Физика:

- Узулиги 270 м. бўлган тоннелдан поезд текис тезланувчан ҳаракат билан ўтиши керак.
Поезд бирдай вақт оралиқларида учта контроль лампа ёнидан ўтиши учун бу лампалар қандай масофаларда жойлаштирилиши лозим?
2. 0,5 м. узунликдаги шнурга маҳкамланган 0,5 кг қадоқ тошни ўқувчи вертикал текисликда 5 ай/с билан айлантормоқда. Қадоқ тош тик тепага ҳаракатланаётганда қўйиб юборилади. У қандай баландликка кўтарилганда унинг кинетик энергияси потенциал энергиясига тенг бўлади?
 3. Шар зондаги газнинг зичлиги $\rho = 0,09$ кг/м³ бўлганда, босим $P_1 = 10^5$ Па бўлган. Унинг қизиши натижасида шар зондаги босим $P_2 = 1,3 \cdot 10^5$ Пага етган бўлса, ундаги молекулаларнинг ўртача квадратик тезлиги қанчага ўзгарган?
 4. Э.Ю.К. си 6 кВ, 3 кВ ва 2 кВ учта ток манбаи ва сиғимлари 3 мкФ, 2 мкФ ва 1 мкФ бўлган учта конденсатор электр занжирга бир-бири билан навбатлаштириб кетма-кет уланган. Ҳар бир конденсатордаги кучланишни аниқланг.
 5. Эластиклик коэффициентини K_1 ва K_2 бўлган иккита пружина кетма-кет уланган. Пружинанинг учига массали юк осилган ҳолдаги хусусий тебранишлар даврини аниқланг.

Э. Н. НАЗИРОВ
И. Ф. КАМАРДИН

- Олинган эритмада қолган моддаларнинг масса улушларини ҳисобланг.
4. Оксидланиш даражаси +1 бўлган металл ва оксидланиш даражаси —1 бўлган металл эмасдан ҳосил бўлган қаттиқ кристалл бирикма кислотанинг сувдаги эритмаси билан шиддатли реакцияга киришади. Шу модданинг 2,4 г миқдори сув билан реакцияга киришганда 37° С ва 97882 Па босимда ўлчаганда 2,63 л водород ажралиб чиққан, эритма эса ишқорий муҳитга эга бўлган.
Бошланғич модданинг формуласини аниқланг ва ўтказилган реакция тенгламасини ёзинг.
 5. Органик модда А таркибда 54,55 процент углерод 9,09 процент водород ва 36,36 процент кислород бўлиб, водородга нисбатан модда буғининг зичлиги 22 га тенг. Бу модда кумуш оксиднинг аммиакдаги эритмасидан осон кумушни қайтаради. Шу модданинг 11 г миқдорини 30° С да платина катализатори иштирокида водород билан қайтарилганда ҳосил бўлган маҳсулот В ни алюминий оксид устидан 350° С да ўтказилганда бромнинг тетрахлорметандаги эритмасининг рангини йўқотиш хосасига эга бўлган углеводород В ни ҳосил қилган. Натижада 37,5 г Г дибром ҳосила олинган.
А — Г моддаларнинг структур формулаларини аниқланг ва бошланғич модда А га нисбатан Г модда унумини ҳисобланг.

КОМПЬЮТЕР САВОҚЛАРИ

(V машғулот)

Шундай қилиб, ҳозирча чиқаришимиз мумкин бўлган содда хулосамиз бундай: FOR ва NEXT операторлари улар оралиғида жойлашган қатордаги операторлар кетма-кетлигини бир неча марта такрорлашга хизмат қилишади. Қизик, у ҳолда ўша операторлардаги I ёки X ўзгарувчилари қандай роль ўйнашади.

FOR ва NEXT операторларида бир хил бўлиши лозим бўлган ўзгарувчи (мисолларимизда I ёки X) циклнинг параметри деб аталади. Цикл операторининг кучли хусусиятларидан бири шундаки, циклнинг бажарилиши мобайнида бу параметрнинг қиймати ўзгариб, биттадан ошиб боради. Машғулотнинг қолган қисмида шу хусусиятнинг ҳисоб-китоб масалаларида қанчалик қўл келишини қараб чиқамиз.

Ҳозир цикл параметрининг ҳақиқатдан ҳам ўзгариб туришига амалда ишонч ҳосил қилиш учун қуйидаги программани териб, «ҳисоб» га жўнатинг:

```
10 PRINT «Книнг қийматлари»
20 FOR K=1 TO 9
30 PRINT K
40 NEXT K
50 END
```

RUN командаси ишлатилганидан сўнг экранда пайдо бўлган сонлар бу программадаги цикл параметри — K нинг қийматларини билдиради. Кўришиб турибдики цикл параметри сифатида ихтиёрий лотин ҳарфини, аниқроқ айтганда ўзгарувчини ишлатиш мумкин. Келинг, шу программа қандай ишлашини бир оз батафсил таҳлил қилиб кўрайлик.

Цикл жараёни 20-қатордан бошланиб, (биз қулайлик учун 20-номери қатор деб ўтирмаймиз) 40-қаторда тугайди. Бу жараён мобайнида шу қаторлар оралиғидаги бирдан-бир оператор PRINT оператори 9-марта такрор ишга тушади. Цикл жараёни қуйидагича кечади: Авваламбор, FOR оператори ёрдамида Kга бир берилади, кейинги 30-қаторда Книнг шу қиймати — экранга чиқарилади, сўнгра 40-қатордаги NEXT оператори K нинг бу қийматини 9 сони билан солиштиради. Ҳозирча $1 < 9$, демак, бошқарув яна FOR операторига узатилиб, K нинг қийматига бир қўшилади: кейин PRINT оператори ҳосил бўлган қийматни ($K = 1 + 1 = 2$) яна экранга чиқаради, NEXT оператори эса 9 билан 2 ни солиштириб, бошқарувни тагин 20-қаторга узатади... ва ҳоказо. Ниҳоят, K нинг қиймати ошиб бориб, $K = 9$ бўлганда цикл жараёнининг охири босқичи амалга оширилади ва NEXT оператори циклни тўхтатиб бошқарувни ўзидан кейинги (50-қатордаги END) операторига узатади.

Энди бир оз фойдалироқ программалар тузишга ўтамиз. Фараз қилайлик, бирдан йигирмагача сонларининг учинчи даражалари ҳисоблаб чиқилсин, яъни математик тили билан айтганда $Y = x^3$ функциянинг $x = 1, 2, 3, \dots, 20$ ҳоллардаги қийматлари ҳисоблансин. Равшанки, бу масалани цикл операторисиз ҳам ҳал қилиш мумкин:

```
10 INPUT X
20 Y = X^3
30 PRINT N,Y
```

Аммо бу ҳолда RUN командасини 20 марта (!) ишлатиб, ҳар гал X нинг янги қийматини киритаверишга тўғри келади. Ишни соддалаштириш мақсадида масаланинг таърифидаги кичик бир деталга эътиборни жалб қиламиз: яъни, масаладаги X нинг қийматлари биттадан ошиб боради. Энди ўзингиз тушунгандирсиз. Агар юқоридаги программанинг 20 ва 30 қаторлари FOR ва NEXT операторлари орасига олинса, программа автоматик равишда X нинг қийматини биттадан ошириб бориб, ҳар бир X учун $Y = x^3$ ни ҳисоблайди ва натижавий X ва Y ни экранга чиқаради:

```
10 FOR X=1 TO 20
20 Y = X^3
30 PRINT X, Y
40 NEXT X
50 END
```

(Бу программани теришдан олдин RUN командаси ишлатилсин). Уй вазифаси: $Y = 4x^4 +$

Қонуниятни топа оласизми

Ўқувчилар қуйидагиларга ўхшаш икки хонали сонларни кўпайтириши оғзаки бажаришди.

- 1) 45 2) 47 3) 68 4) 62 5) 85 6) 59
 $\times 42$ $\times 67$ $\times 62$ $\times 42$ $\times 85$ $\times 59$
- Сиз булардаги қонуниятни топишни истасангиз аввал қуйидаги саволларга жавоб бериб кўринг.
- а) Маълум қоидага асосланиб кўпайтмаларни икки гурппага ажратинг.
 - б) ҳар бир гурппа учун оғзаки кўпайтиришнинг қонуниятини аниқланг.
 - в) қонуниятларни исботланг.
 - г) иккала гурппанинг ҳам қонуниятига бўйсунувчи кўпайтма ёзинг.

Жавоблар

а) Дастлабки рақамлари бир хил бўлиб, охири рақамларининг йиғиндиси 10 бўлган икки хонали сонларнинг кўпайтмаси бўлган 1), 3), 5) мисолларни 1-гурппа деймиз.

Дастлабки рақамларнинг йиғиндиси 10 бўлиб, охири рақамлари бир хил бўлган икки хонали сонларнинг кўпайтмаси бўлган 2), 4), 6) мисолларни 2-гурппа деймиз.

- б) 1) 43 а) $3 \times 7 = 21$ 2) 68 3) 85
 $\times 42$ $\times 67$ $\times 62$ $\times 42$ $\times 85$
 2034 3149 4214 7225

Яъни кўпайтманинг бирлар хонасига бирлар хонасидаги рақамларнинг кўпайтмасини, юзлар хонасига берилган соннинг ўнлар хонасидаги рақамини шу рақамга бир қўшиб кўпайтириб,

кўпайтмани ёзиш керак.

- 2) 47 а) $7 \times 7 = 49$ 4) 62 6) 59
 $\times 67$ $\times 62$ $\times 42$ $\times 85$
 3149 2604 3487

Яъни кўпайтманинг бирлар хонасига бирлар хонасидаги рақамнинг квадратини, юзлар хонасига берилган соннинг ўнлар хонасидаги рақамлари кўпайтмасига бирлар хонасидаги рақамни қўшиб ёзиш керак.

в) 1-гурппа қонуниятининг исботи.

$$\overline{ab} \cdot \overline{ac} = (10a + b)(10a + c) = 100a^2 + 10a \cdot bc + b \cdot c$$

бунда
 $b \cdot c = 10$

шартини ҳисобга олсак,

$$\overline{ab} \cdot \overline{ac} = 100a^2 + 100a + bc = 100a(a+1) + bc$$

2-гурппа қонуниятининг исботи.

$$\overline{ba} \cdot \overline{ca} = (10b + a)(10c + a) = 100bc + 10a(b+c) + a^2$$

бунда
 $b+c=10$

$$\overline{ba} \cdot \overline{ca} = 100bc + 100a + a^2 = 100(bc+a) + a^2$$

г) У фақат $55 \cdot 55 = 3025$.

Оғзаки машқ

1. $43 \times 11 = 473$, жавоб: 400
2. $57 \times 99 + 56$, жавоб: 5699
3. $200 \times 44 + 44$, жавоб: 64
4. $48 \times 32 + 64 \times 65$, жавоб: 4224.

Мўйдин АРСЛОНОВ,

Киров район халқ таълими бўлимининг методисти.

$+7x^3 - 2x^2 + 1$ функцияси учун куйидаги жадвал тўлдирилсин.

X 1 1 2 3 4 5

Y ! - - - -

Ҳозирча кўриб чиқилган программаларнинг ҳаммасида ҳам параметрнинг қиймати 1 дан бошланади. Умуман олганда эса параметр «бир» дан бошланиши шарт эмас (у ҳаттоки манфий бўлиши ҳам мумкин).

Масалан, юқоридаги $Y=x^3$ функциясининг фақат $x=4, 5, 6$ ҳоллардаги учта қиймати сизни қизиқтирса, бунинг учун ўша программадаги 10 қаторни куйидагича алмаштириш етарли:

```
10 FOR x= 4 TO 6
```

Юқорида биз цикл параметрининг биттадан ошиб боришини таъкидлаб ўтган эдик. Хўш, агар X нинг қийматини 2,5 ёки 10 тадан ошириб бориш талаб этилса-чи? Айтайлик, мисолимиздаги $Y=x^3$ функциянинг фақат $x=0, 3, 6, 9, 12$ ҳоллардаги қийматларини аниқлаш талаб этилсин. Бундай ҳолларда NEXT оператори ўз ҳолида қолдирилиб, FOR оператори бошқачароқ ёзилади:

```
FOR x=0 TO 12 STEP 3
```

Яъни ўша оператори қаторнинг охири STEP N (N-ихтиёрий берилган сон) билан тўлдирилади. (STEP «қадам» — деб таржима қилинади). Шундай қилиб, программанинг 10-қатор ўрнига

```
10 FOR X = 0 TO 12 STEP 3
```

қаторини териб, бу масалага жавоб олишингиз мумкин. Умуман, қадам параметри каср сон ҳам бўла олади. Демак, худди ўша масаладаги Y унинг $X=0, 0.5, 1, 1.5, 2$ ҳоллардаги қийматлари керак бўлса, 10-қаторни куйидагича ёзиш kifоя:

```
10 FOR X=0 TO 2 STEP 0.5
```

Шундай қилиб, цикл оператори умумий ҳолда куйидаги кўринишга эга

```
FOR УЗГ= № 1 TO № 2 STEP N
```

NEXT УЗГ

Бу ерда «УЗГ» — ихтиёрий ўзгарувчи бўлиши мумкин, № 1, № 2 шу ўзгарувчининг (мос равишда) цикл бошланишидаги ва цикл охиридаги қийматлари бўлиб, циклниң ҳар бир босқичида ўзгарувчининг қиймати N қадам билан ошиб (ёки камайиб) боради. Энди шу қоида асосида бироз мураккаброқ мисол кўрайлик.

$Y = \sin x + (\sin(2x))^2 + \cos(3x^2)$ функция қийматлари $x = -180^\circ, -150^\circ, \dots, 0, 30^\circ, 60^\circ, \dots, 180^\circ$ ҳолларда ҳисоблансин. Мазкур масалада X нинг қийматлари № 1 = -180° дан № 2 = 180° гача N = 30° қадам билан ўзгаради. Программа тузидан олдин, ЭХМдаги тригонометрик функциялар градус билан эмас, фақат радианлар билан иш кўришини эслатиб ўтамиз (градусдан радианга ўтиш учун у сон $\pi \approx 3.14$ га кўпайтирилиб, 180 га бўлинади, масалан, 90 градус $90 \cdot \pi / 180 \approx 3.14 / 2 = 1.57$ радианга мос келади). Программага қулайлик учун X1, X2, ва X3 ўзгарувчилар киритамиз ($x_1 = x, x_2 = 2x, x_3 = 3x^2$) яъни, цикл ичида куйидаги қаторлар бўлиши керак.

```
PI = 3.14
```

```
X1 = X * PI / 180
```

```
X2 = 2 * X1
```

```
X3 = 3 * (X1 ^ 2)
```

```
Y = SIN(X1) + (SIN(X2))^2 + COS(X3)
```

```
PRINT X, Y
```

Масала шартига кўра программаниң бу қисми X нинг $-180^\circ \div 180^\circ$ оралиғидаги N = 30 қадам билан такрор ҳисобланиш лозим. Шундай қилиб тегишли FOR ва NEXT операторлари киритилишидан сўнг программа куйидаги кўринишга келади:

```
10 PI = 3.14
```

```
20 FOR x = -180 STEP 30
```

```
30 x1 = x * PI / 180
```

```
40 x2 = 2 * x1
```

```
50 x3 = 3 * (x1 ^ 2)
```

```
60 y = SIN(x1) + (SIN(x2))^2 + COS(x3)
```

```
70 PRINT x, y
```

```
80 NEXT x
```

```
90 END
```

Уй вазифаси: 1) $S = 1^2 + 3^2 + 5^2 + 7^2 + 9^2 + 11^2$ йиғинди ҳисоблансин.

2) $Y = \cos(x)$ функциянинг $x = 0, 90^\circ$ оралиғидаги жадвалини ЭХМда чиқариб, математика китобингиздаги жадвал билан солиштириб кўринг, масалан, $\cos(60^\circ) = 1/2 = 0,5$

Абдулла РАҲИМОВ,
Нурмухаммад ҚОСИМБЕКОВ.

ШАХМАТ ВА МАТЕМАТИКА

Шахмат сўзи форс ва араб сўзларидан тузилган бўлиб, унинг луғавий маъноси — «шоҳ ўлди», дегани. Шахмат қарийб 2000 йиллик тарихга эга. Шахматнинг пайдо бўлиши ҳақида турли ривоятлар бор. Биз куйида шулардан бирини келтирамиз. Шахмат ижодкори (ихтирочиси) кекса донишманд уни Ҳиндистон подшосига совға қилади. Уйин қоидаси билан таништиради. Шахмат шоҳга жуда ёқиб қолади ва у ихтирочинини тақдирламоқчи бўлади.

— Тила тилагингни, эй донишманд!
— Тақсир, тилагимни бажо келтира олармиканлар...

— Менга — дунёдаги энг бой мамлакатнинг энг бой подшосига шундай дейсанми?

— Узр шоҳим... Шу тахтаниң биринчи катаги учун бир донагина бугдой дони берасиз. Иккинчи катаги учун иккитагина дон, учинчи катаги учун тўрт дона дон, ва ҳар бир кейинги катаги учун аввалгисига қараганда икки марта кўп дон берасиз. Мениң тилагим шу, шоҳим...

— Сураган нарсангни қара-ю. Ошиб борса бир халта дон бўлади-да. Ҳа, майли, тилагинг шу экан, биз буни бажо келтирамиз, дарҳол!.. Вазир, ҳисобчинга айт, бу кишининг донини бериб юборсин.

... Подшо шахмат ўйинига берилиб кетиб, донишмандни унутди. Орадан бир неча кун ўтгач, донишманд эсига тушибди-да, ҳисобчинини чақирди.

— Донишманд сўраган донни бериб юбордингларми?

— Йўқ ҳали, тақсир... Ҳисобни бугун тугатсак керак-ов...

— Нега ахир ҳисоб-китобни бунчалик чўзиб юбордиларинг. Мен шахмат ихтирочисига тилагинг бажо келтирилади, деб эдим-ку;

— Узр, шоҳим, масала ниҳоятда мураккаб экан! — Кечга томон ҳисобчилар бошлиғи шоҳ хузурига кирди.

— Эй шоҳим, бир қошиқ қонимдан кечинг! Сизга арзим бор.

— Ҳа, кечдим...

— Шоҳим, шахмат ихтирочисига бериладиган бугдой нафақат бизнинг юртимизда, балки дунёдаги жамини мамлакатлар оморидида ҳам йўқ.

— Во ажаб! Бўлиши мумкин эмас!

— Ҳисобларимиз тўғрилигига кафилман. У дон миқдори бир неча триллион пуд бўларкан. Бинобарин, Сиз донишмандга берган ваъдангиз устидан чиқа олмайсиз...

Буюк қомусий даҳо Абу Райҳон Беруний (973—1048) «Қадимги халқлардан қолган ёдгорликлар» асаридида шахмат ихтироси билан боғлиқ ана шу масаланиң ечимини беради. Катаклар учун тўланадиган (берилиши лозим бўлган) бугдой донларининг сони 1, 2, 2², 2³, ... 2⁶³ бўлади. Бу сонлар биринчи ҳади 1, махражи 2 бўлган геометрик прогрессия ташкил қилади. Бу прогрессиянинг барча ҳадлари сони 64 та — шахмат катаклари сонига тенг. Шундай қилиб, шоҳ донишмандга 1 + 2 + 2² + ... + 2⁶³ = 2⁶⁴ - 1 дон бугдой дони бериши лозим. Беруний бу йиғиндини ҳисоблашнинг бир неча усулларини келтиради. Аммо 2⁶⁴ - 1 = 18 446 744 073 709 551 615, бу натижа ҳам Беруний асаридида берилган.

Топқирвой, ўртача неча дон 1 грамм бўлишини топ ва 1 пуд = 16 кг эканини билган ҳолда ҳисобчилар бошлиғининг «дон миқдори бир неча триллион пуд бўларкан» деган гапларини текшириб кўргин! Журналхонлар ҳам ёрдам беришсин.

М. МИРЗААҲМЕДОВ

Шахмат клуби

МУСТАҚИЛЛИК—МАҲОРАТ МАКТАБИ

Журналимизнинг ўтган йилги сонларида эълон қилинган топшириқларга сиз азиз мухлислардан келган жавоб мактублари борасида ҳам хулосалар яқин орада эълон қилинади. Унда спорт разрядлари талабларини адо этганлар областларга бўлинган ҳолда берилади. Билдирилган талаб, истакларни инобатга олиб редакция бу йил ҳам сиртқи мусобақалар ўтказишни лозим топди. Бугун дастлабки 4 топшириқ берилди.

Берилган ҳамма позицияларда оқлар бошлаб 2 юришда мот қилади. Журналимизнинг кейинги сонларида ҳам топшириқлар бериб боришни давом эттирамиз. Фолиблар эсдалик совғалар, муваффақиятли қатнашганларга тўплаган очколарига қараб турлича спорт разряди берилади.

Эслатма: Жавобларни почта откриткасида юбориш, унинг устига «Шахмат» сўзини ёзиб журналнинг номерини кўрсатишни унутманг. Фамилиянгиз, исмингиз, ишлайдиган ёки ўқийдиган жойингизни аниқ ёзинг. Сизларга муваффақият тилаймиз. Топшириқларни мустақил ечишга ўрганинг. Бу чинакам маҳорат мактабидир.

Диққат! Диққат! Диққат!

Конкурс давом этади!

Клуб мутасаддис
халқаро арбитр М. МУҲИДДИНОВ.

«Еш куч» саҳифаларида қишлоқ ёшларининг маданий ҳордиқ чиқаришлари учун олиб борилаётган ишлар ҳақида ҳам ёритилса.

С. МАМАНАЗАРОВА,
Қашқадарё область, Қарши райони.

Журналнинг «Шахмат бурчаги» ташкил қилган сиртқи мусобақалар якунида — 1987 йили I-разряд, 1988 йили II-разряд нормасини бажарганлигим учун журналнинг шу саҳифа жонкуярларига миннатдорчилик билдираман.

А. ОЛТИБОЕВ,
Сурхондарё область, Шўрчи райони.

Биз ҳам ўз қишлоғимизда кинотеатр, ёшлар клуби сингари маданий-маиший хизмат муассасалари қурилишини истаймиз.

Б. НОРҚУЛОВА, С. ҒУЛОМОВА
ва бошқалар. Жазми 10 имзо.
Сурхондарё область, Гагарин район,
«Навбахор» совхози.

Ҳозирги даврда медицина ва кимё фани қатта ютуқларга эришмоқда. Бироқ ҳали ҳам зарур бўлиб қолганда керакли дориларни топиш ниҳоятда мушкул.

И. ОЛЛОЕРОВ,
Қашқадарё область, Чироқчи райони.

Шаҳарга борсангиз қадди-қомати келишган, соғлом йигит-қизларнинг чайқовчилик қилаётганларини, арзимас майда-чуйдалар деб бебаҳо умрларини ўтказиб юрганликларини кўриб афсусланаман.

О. ОРТИҚОВА,
Фарғона область, Ленинград райони.

Бизнинг Ойдинбулоқ қишлоғимизда табиий газ ёки бошқа турмуш қулайликлари у ёқда турсин, 22 хўжалик ариқ сувини тиндириб озиқ-овқатга ишлатишади.

Фарғона область, Ўзбекистон районидаги
Ойдинбулоқ қишлоқ аҳли.

Мактабимиз ташкил этилганига 30 йилдан ошди. Аммо ҳануз айрим синф хоналари пол ва потолоксиз. Қиш кунлари жисмоний тарбия дарсида шашка ўйнаймиз, холос.

З. АШИРОВ,
Самарқанд область, Қўшработ районидаги
69-ўрта мактаб ўқувчиси.

Аҳолиси 20 миллионга яқин республика мизда наҳотки 15—20 та футболчи чиқмаса. Қачонгача четдан ўйинчилар келишиб, «Пахтакор» шағнини ҳимоя қилишади? Ҳайронман.

С. ИСКАНДАРОВ,
Самарқанд область, Пастдарғом райони.

10. «Еш куч»да «Мирза Ариқ бўйларида» сингари бадиий асарлар кўпроқ босилса.

Макеуда ОХУНОВА,
Андижон.

ХАТЛАРДАН САТРАЛАР

Афсус билан айтиш керакки, баъзи амалдорларнинг қизлари 2—3 минг сўмлик тақинчоқларни тақиб юришади. Қайдан олгани ҳақида гап очилгундек бўлса, қариндошим совға қилди, дейишади. Камбағалроқ оилаларда улғайган қизларнинг шундай безаниб юргиси келмайдими? Оқибатда у нима қилиши керак?

Н. ҚУДРАТОВА,
Сирдарё область, Октябрь райони.

18. «Еш куч» саҳифаларида бор ҳақиқатлар рўйи-рост ёритилаётганидан қувонаман. Бироқ, ҳаётда, айниқса қишлоқ ҳўжалигида бирор силжиш сезилмаётгани алам қилади, кишига.

А. МАЖИДОВ,
Фарғона.

5. Менга «Мирза Ариқ бўйларида» қиссаси жуда ёқди. Муаллиф Илҳом Аҳмедов ижодига омад тилайман.

Манзура МАШАРИПОВА,
Хоразм.

15. «Еш куч»нинг ўтган йилги сонларини варақлаб ўтириб С. Бобоевнинг Хоразмда қалин олиш-беришлар ҳақида ёзганини ўқиб ҳайрон бўлдим. Ахир биз томонларда бундай гаплар унутилган-ку, наҳотки Хоразмда сақланган?..

Лобар ЕҚУБОВА,
Андижон.

1902. Она юртимиздан олисда — ҳарбий хизматда юриб Фарғона воқеалари дилимни хуфтон қилди. Мен меҳмондўст, очиқ кўнгул ўзбек халқимиз бундай қилишига сира-сира ишонмайман!

Дўстбек ҚАЛАНДАРОВ,
Ростов области.

Наҳотки, «хўжа — қорача» деган бидъатга чек қўйишнинг иложи бўлмаса? Мени ўзим кўнгул қўйган йигитим Ҳамидга раво кўрмай, хўжа ўғли Зоҳидга зўрлаб турмушга чиқаришяпти. Ота-онамни кўндиролма-яман. Нима қилай?!.

М. НОМОЗОВА,
Қашқадарё

Марказий Телевидение орқали ҳар якшанба кунни кўрсатиладиган «Тонги почта» музикали программасини биз ёшлар сабрсизлик билан кутамиз. Ўзбекистон телевидениесида ҳам шундай кўрсатув ташкил этиш мумкинку!

Г. ТҒРСУНОВ,
Сурхондарё область, Қумқўрғон райони.

Урта мактабларда ҳам медицина фани ҳақида умумий билимлар бериб борилса ва бу дарсларда бобомиз Абу Али ибн Сино сингари алломалар ҳаёти ва фаолиятини ўргансак яхши бўларди.

Х. БАРАТОВ,
Тожикистон ССР, Конибодом райони.

Мактабимизда «Ниҳол» ёш ижодкорлар тўғараги тузилди. Тўғарақ иштирокчилари ота-оналари ва дўстлари даврасида ўз ижодларидан намуналар ўқиб беришади. Шунингдек, «Еш актёрлар» драма тўғараги ҳам кундан-кунга кенгайиб бормоқда.

Х. ШОМУРОДОВ,
Андижон область, Бўз райондан
15-ўрта мактаб.

Бутун дунё пролетарлари, бирлашингиз!

Ижтимоий-сиёсий, адабий-бадиий,
безакли журнал

ЎЗБЕКИСТОН ЛКСМ МАРКАЗИЙ
КОМИТЕТИНИНГ ОРГАНИ
1986 йил июль ойидан чиқа бошлади

№ 2 (44) февраль 1990

Ўзбекистон ЛКСМ Марказий Комитети
«Еш гвардия» нашриёти.

Бош муҳаррир:
Худойберди ТЎХТАБОВ
Таҳрир хайъати:
Шоҳруҳ АКБАРОВ
(масъул котиб)
Шуҳрат АЛЛАМУРОТОВ
Сергей БРИНСКИХ
Владимир ВОЛОТКО
(бош муҳаррир ўринбосари)
Хуршид ДЎСТМУҲАММАД
Мирза КЕНЖАБОВ
Эркин МАЛИКОВ
Латиф МАҲМУДОВ
Вадим НОВОПРУДСКИЙ
Неъмат НОРХОНОВ
Ҳакимжон ПИРМУҲАМЕДОВ
Абдуғафур РАСУЛОВ
Александр ФАЙНБЕРГ
Пирмат ШЕРМУҲАМЕДОВ
Файзулла ҚИЛИЧЕВ
Муҳаммаджон ҚОРАБОВ

Бадий муҳаррир:
Султон СУЛАЙМОНОВ
Тех муҳаррир:
Улуғбек ЯКВАЛХУЖАЕВ

«Еш куч» (Молодая смена) — ежесечный, общественно-политический и литературно-художественный иллюстрированный журнал

На узбекском языке
Орган ЦК ЛКСМ Узбекистана

Адресимиз: 700113, Тошкент — ЧГСП.
Қатортол кўчаси, 60.

Телефонлар:
бош муҳаррир ўринбосари — 78-94-67.
масъул котиб — 78-57-84 масъул котиб ўринбосари — 78-94-73 бўлимлар:
мактаб ва комсомол ҳаёти — 78-85-64.
ижтимоий-сиёсий, адабиёт ва санъат — 78-48-85.
хатлар — 78-85-64.

Редакция ҳажми 2 босма тободан зиёд асарлар қўл-ёзмасини қабул қилмайди. Бир босма тобоқ ҳажмидаги асарлар авторларига қайтарилмайди. Журналдан кўчириб босилганда «Еш куч» — «Молодая смена» дан олинди деб изоҳланиши шарт.

2 Февраль 1990 й.

© «Еш гвардия» нашриёти.

Босмаҳонага туширилди 14.12.89. Босишга руҳсат этилди 15.01.90 й. Р—06516. Офсет усулида чоп этилди. Китоб журнали учун офсет қоғози. Формати 70×108¹/₈. Шартли босма листи 5,6. Шартли бўёқ нусхаси 16,8. Нашриёт босма листи 11,4. Тиражи 550162 нуска. Буюртма 2258. Баҳоси 35 тийин.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети
нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли
босмаҳонаси.

Тошкент 700000, Ленин проспекти, 41.

ДОНИЁР ТОШМУҲАМЕДОВ: Қўшиғимни излайман!

Суратда Д. Тошмуҳамедов (ўртада).

В. И. Ленин номли комсомол ёшлар ҳиббони ташкил этилганига 30 йил тўлиши муносабати билан Ўзбекистон телевидениеси ёшлар учун курсатув тайёрлади. Бу хайрли ва ҳайратли ишнинг қай йўсинда амалга ошгани ҳақида ҳаяжонли гап борди. Навбати билан ёш ижрочилар концерт программаси ҳам намойиш қилишди.

Бериб қўйгин Гул оланга хатимни,
Айтиб қўйма, яширганман отимни...

Ўз сози, ўз овози билан чиққан Дониёр Тошмуҳамедовга хушовоз бир бола жавоб қайтарди:

Йўқ-йўқ, ака, акажон,
Опам жуда қақажон...

Қўшиқнинг туғилиши шундай бўлганди: Ёш кунларининг бирида редакцияга замонавий ёшлардан фарқ қилмайдиган, сочлари тиккасига таралган, қотмадан келган йигитча кириб келди. Узини Маданият институтининг 1-курс студенти деб таништирди. «Ёш куч»ни севиб ўқишини, айниқса эстрада шинавандалари учун тайёрланадиган саҳифани орзиқиб қutiшини айтди.

— Модерн Токингнинг «Шерри-шерри» номли қўшиғини севиб ижро этардим. Аммо хонанда ҳақида маълумотга эга эмасдим. Журнал орқали у билан яқиндан танишдим. Ҳамиша биз севган, аммо ҳаёт йўли нотаниш бўлган ижрочилар ҳақида «Ёш куч» материаллар эълон қилишини кутамиз...

Суҳбат давомида у ҳинд кинофильмларидаги қўшиқларни ҳам ёд олиб, севиб ижро этишини айтди. Турк-

ча, афғонча, японча ва ҳатто хитойча қўшиқлар ҳам айтишини билиб олди.

— Умида опа, сизнинг «Мендан ҳавотир олманг, ойжон», — номли шеърингизга ҳам куй басталаб айтганим...

...Солдат ўғлингиз зўр бўлиб қайтар,
Тинчлик ишига жўр бўлиб қайтар...

Солдат соғинчи, Ватан ишқи ва гурури билан тўлиб тошган ёшнинг қалб изҳори оҳанглар аро дилга илиқлик олиб кирарди...

Унга ошиқ йигитнинг севгилисига хат орқали изҳори дил қилиши ҳақида қўшиқ матни керак экан. Ҳатто унга «хат ташувчилик қилувчи» жўровоз бола ҳам тайёр экан. «Илтимосим, укажон» қўшиғининг тексти шунинг учун ҳам жуда осон ёзилди. Ахир унинг куйи ҳам нақд эди-да!

У иқтидорли санъаткорлар Соат Шарипов ва Исmoil Гуломовлар билан тез-тез концерт бригадалари сафида одамлар орасига йўл олади. «Ёш куч»нинг ўқувчилари янгиликка берилувчан, яхшиликка интилувчан. (Шу жумладан ўзи ҳам.) Аммо айрим ҳолларда яхшидан ёмонни фарқлашда ёшлик қилиб қўйишади. У ҳар хил фожияларга аралашиб қолган тенгдошларига ачиниб, пушаймон туғилмаслиги учун бироз сабрли, бироз кенг феълли бўлиш кераклигини гапирди. Санъатни севганлар ҳеч қандай ваҳшийликларга йўл бермайдилар. Куйга, қўшиққа меҳр қўймоқ керак.

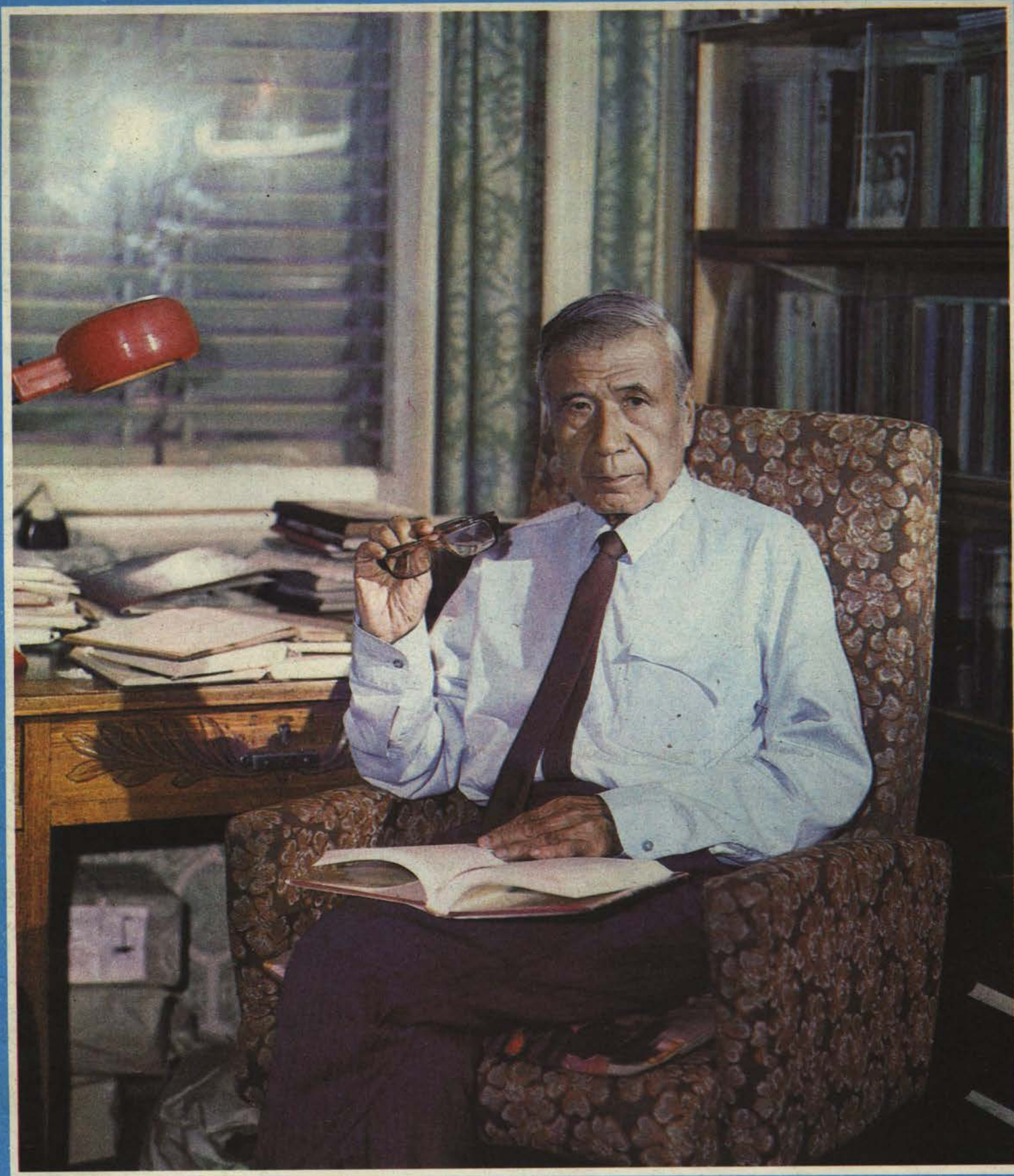
Дониёр ҳеч қандай музика тўгараги ёки махсус мак-

табига қатнамаган. 1-синфда ўқиётганида унга қўшинининг эски пианиносини олиб беришган. Соатлаб унинг устида ўтирган, кўнглига тушган оҳангларни унда ча-лишга уринган. Бора-бора вақт ўз мўъжизасини кўрсата бошлади. Унга таниш, нотаниш куйлар қанот қоқадиган бўлди...Шундай, эътибор, эътиқод қўйган ишининг ўз бўйини таратади, мушки анбаридан баҳраманд этади экан!

Дониёрга кейинчалик машҳур бастакор Алишер Икромов мураббийлик қилди.

Дониёрнинг отаси Файзулла ака, онаси Чаманда ая, икки опаси ҳам — шифокор. Ўзи эса инсон тафаккурини сеҳрлаб, оламини шифоловчи санъатга меҳр қўйди. Унга доирада Қудрат Ҳакимов, соло гитарада Фахридин Умаров, бас гитарада Уйғун Ашуров, ноғорада Даврон Набиев жўр бўлишмоқда. Дониёр яқин-яқингача сеvimли санъаткоримиз, ўлмас қўшиқчи Ботир Зокировнинг қўшиқларини айтишни орзуларди. Унга ҳавас қилиб, ижросига ўзича ижодий ёндошарди. Энди эса ўз қўшиғини изламоқда. Ўз сози, ўз овози билан, ҳатто қўшиқ текстига ҳам йўл-йўналишлар бериб репертуарини бойитмоқда. Унга — интилувчан, изланувчан ёш хонандага санъат ошиқларининг ҳам меҳр кўзи тушини ниёт қилиб қоламиз.

Умида АБДУАЗИМОВА

Бўривой Аҳмедов

«Ўзбек халқ тарихининг шаклланиши», «Балх тарихи», «XVI—XVIII асрларда Урта Осиё тарихий-географик адабиёти», «Навоий замондошлари нигоҳида», «Улугбек» сингари тарихий китоблар таниқли тарихчи олим, тарих фанлари доктори, шарқшунос Бўривой Аҳмедов қаламига мансубдир. Булардан ташқари

у Шарқ тарихига оид яна бир неча дарсликлар муаллифи ҳамдир. Ахир, тарихчи ўтмишни шакллантирадиган пайғамбар, деб бекорга айтишмайди-ку! Тўғриси ҳам, келажакни тарихни чуқур билмай яратиб бўлмайди. Бу гапларда ҳикмат кўп.

А. КУДРЯШОВ сурати.

